

**DISLOKACIJA POTCINJENIH USTANOVA I JEDINICA VIŠE
KOMANDE ORUŽANIH SNAGA »SLOVENIJA — DALMA-
CIJA« 1. NOVEMBRA 1942. GODINE¹**

VISA KOMANDA ORUŽ. SNAGA »SLOVENIJA—DALMACIJA«
(2. ARMIJA)

— Operativno odeljenje —

Situacija komandi i trupa na dan 1. novembra 1942²—XXI
Karta razmere 1:500.000

VIŠA KOMANDA ORUŽ. SN. »SLOVENIJA—DALMACIJA«

Komanda:	Sušak
Komanda artiljerije Armije:	Sušak
Komanda PA odbrane Dalmacije:	Sušak
Komanda inženjerije Više k-de oruž. sn. SI. — Dalm.:	Sušak
Komanda vazduhoplovstva Više k-de oruž. sn. »Slov. — Dalm.«:	Sušak
Komanda pozadine Više k-de oruž. sn. »Slov. — Dalm.«:	Sušak

TRUPE IZ FORMACIJSKOG SASTAVA

3. art. grupacija armije — komanda:	Sušak
XVI divizion 149/35 za pojačanje VI A.K.	
XVII „ 149/35 „ „ XI „ „	
LXV „ 152/13 „ „ V A.K.	
LXVI „ 152/13 „ „	
3. inženjerijska grupacija armije — k-da:	Sušak
III bat. telegrafista:	Sušak
III „ radio-telegrafista:	Sušak
2. vodosnabdevačka četa:	Sušak
2. vatrogasna četa:	Sušak
II pontonirski bat. — k-da i 33. četa: za pojačanje V A.K.	
44. pontonirska četa „ „ VI A.K.	
II hemijski bat.:	Sušak

¹ Kopija originala (pisana na mašini) u AVII, reg. br. 6/10, k. 58.

² Vidi dok. br. 18.

Dopunske jedinice

I dopunski grenadirski bat. za pojačanje XVIII A.K.

II	»	JJ	▷	”	»	XI A.K.
III	”	”	”	”	”	V A.K.

Teritorij alno-mobilne jedinice

154. T.M. puk — komanda — za pojačanje V A.K.

155. T.M. puk — komanda — za pojačanje V A.K.

156. ” ” ” — ” — ” ” XVIII A.K.

157. ” ” ” — ’ ” — za pojačanje ” ”

223. T.M. bat. — — ” ” V A.K.

227. T.M. ” ” ” ”

221. j) »j j? j?

239. T.M. bat. — — za pojačanje XI A.K.

948 f, JJ j, - - J ” JJ

211. ” ” ” ” ” XVIII ”

990. ” ” ” JJ ” j J

228. ” ” ” ” ” ” ”

000 ” ” ” j, ” ” ” ”

249. ” ” ” ” ” Komande pozadine

342. ” ” . bis ” ” VI A.K.

Posadne jedinice

VI posadni bat. za pojačanje V A.K.

XII ” ” ” ” XVIII ”

VIII ” ” ” ” XVIII ”

v 52 J) S,)) ”

XIII ” ” ” ” ” ”

II ” ” ” ” Komande pozadine

” ” ” JJ jj)) JJ

V ” - » , JJ J5 JJ JJ

XVIII ” ” ” ” ” ”

XXXII ” ” ” ” ” ”

Posadne čete koje nisu u sastavu bataljona

3 — 12 — 30 — 52 — 57 — \ za pojačanje V arm. korp.

71 — 78 — 128 — 334 — 336 — /

93 — 288 — 291 — za pojačanje VI A.K.

232 — XI A.K.

25 — 36 — 41 — 74 — 81 — 87 — iza pojačanje

152 — 303 — 294 — 338 — 343 — /Komande pozadine

Obalske jedinice

XIV obalska brigada	—	komanda	—	za pojačanje	V A.K.
XVII „	—	—	—	„	XVIII A.K.
158. obalski puk	—	—	—	„	V A.K.
159. „	—	—	—	„	XVIII A.K.

Konjica

1. konjička grupacija prevedena u pešadiju	—	k-da	—	za pojačanje	V A.K.
2. „	—	—	—	—	XVIII A.K.
XVI divizion „Novara” preveden u pešadiju	—	—	—	—	V. A.K.
XVII „ „Saluco”	—	—	—	—	XVIII A.K.
XVIII „ „Vit. Em.”	—	—	—	—	V A.K.
XIX „ „Đenova”	—	—	—	—	—
XX „ „Savoja”	—	—	—	—	VI A.K.
XXI „ „Aosta”	—	—	—	—	XVIII A.K.

Oklopne jedinice

II grupa lakih tenk. »S. Marko« (sa 4 odelj.)	—	za pojač.	VI A.K.
I bat. 1. tenkova 31. puka oki. peš. (sa 3 čete)	—	„	„ XVIII A.K.
II bat. „ „ 4. puka oki. peš. (sa 3 čete)	—	„	„ VI A.K.
I četa If/4. puka oklopne pešadije	—	„	„ XI A.K.
	9	—	za pojačanje V arm. korp.
40 oklopnih automobila	1 1	—	VI „
	13	—	XVIII „
	c	—	YT
	2	—	„ „ Komandne pozadine

Artiljerija

60. art. grupacija Arm. korpusa	—	k-da za pojačanje	XVIII A.K.
460.. art. divizion (bez oruđa)	—	—	V A.K.

Inžinjerija

86. četa telegrafista	—	za pojačanje	XVIII A.K.
50. „ „ (koji su pripadali IV bat.)	—	za pojačanje	XVIII A.K.
1. vatrogasna četa	—	—	—
IV bat. za žičane veze (— 8. četa VI a. korpusu)	—	—	XI „
VI minerski bat.	—	—	XVIII A.K.
VII minerski bat. (— 15. četa V a. korpusu)	—	—	VI A.K.
VIII minerski bat. (1)	—	—	XI A.K.
2. četa električara za pojačanje	VI A.K.	—	—
10. četa električara:	—	—	Sušak

(1) Treba da se vrati u Italiju — smeniće ga 2 čete sapera.

2. grupacija železničara: Sušak
 II bat. železničara (2) za pojačanje XVIII A.K.
 V " " (2) " " V A.K.
 VIII " " (2) " " VI A.K.
 gr. železničara Generalštaba (2): Sušak

(3) četa oklopnih dresina (20 oklopnih dresina) –
 komanda i komandni vod: Sušak
 2 voda za pojačanje V A.K.
 1 vod " " XI A.K.
 1 vod " " XVIII A.K.

Golubarnik smanjenog kapaciteta: Sušak

Hemijske trupe

6. četa bacača plamena – za pojačanje VI A.K.
 7. četa " " – za " XVIII A.K.

Kr. finansijska straža

IV bat. Kr. finans. straže – XVIII A.K.:' Split
 IX bat. Kr. " " – XI A.K.: Ljubljana
 X " " " " – XI A.K.: Novo Mesto
 XI " " " " – XVIII A.K.: Zadar
 XIV " " " " – VI A.K.: Dubrovnik
 1. samostalna četa Kr. finans. straže V.A.K.: Crikvenica

Oklopni vozovi

Oklopni voz br. 1 – XI A.K.: Ljubljana
 " br. 2 – V A.K.: Ogulin
 (1) " br. 3 – XI A.K.
 (1) " br. 4 – XVIII A.K.
 (1) " br. 5 – XI A.K.
 (1) " br. 6 – XVIII A.K.:
 " br. 7 – XVIII A.K.: Knin
 " br. 8 – XI A.K.: Ljubljana
 " br. 9 – V A.K.: Delnice
 " br. 10 – V A.K.: Ogulin
 XII grupa šumskih radnika – k-da:
 124. četa (XI A.K.): Sušak
 125. " (VI A.K.): Logatec
 Mostar

- (1) U toku je priprema.
- (2) Podređeni su Generalštabu KoV.
- (3) Podređena Generalštabu KoV – transport – Stigla su samo dva voda. –

126. četa (V A.K.):	Delnice
128. četa (V A.K.):	Delnice
129. četa (V A.K.):	Lokve

V ARMIJSKI KORPUS

Komanda	Crikvenica
---------	------------

Trupe iz formacijskog sastava

V mitraljeski bat. — komanda:	Lički Osik
CV mitraljeski bat. — komanda:	Novi
5. art. grupacija Arm. korpusa — k-da:	Kraljevica
XII divizion 165/28:	Kraljevica
XX divizion 105/28	prebačen u Terit. odbr. Trsta
CXII divizion 149/13:	Otočac
CXX " 149/13:	Gospić
5. odred artiljerijskih stručnjaka:	Crikvenica
74. četa telegrafista:	Otočac
80. " " :	Delnice
99. " radio-telegrafista:	Crikvenica
III. zanatski bat.	Crikvenica
81. odeljenje reflektora (bez reflektora):	Sv. Jelena Dramalj
13. pokretni golubarnik:	Crikvenica
5. hemijska četa	Crikvenica

Granična straža — V armijski korpus

Komanda V grupacije gran, straže:	Sušak
-----------------------------------	-------

XXV sektor

I bat. — komanda (sa 3 čete):	Čabar
II bat. — komanda (sa 4 čete):	Hrv. Moravice ³
III bat. — komanda (sa 3 čete):	Tršće
12. četa samostalne formacije:	Studenci
CXV bat. teških mitraljeza (1 četa):	Novi
84. art. divizion — komanda (314—316—318. baterija):	Krk

XXVI sektor

I bat. — komanda (sa 4 čete):	Kastav
II bat. — komanda (sa 4 čete):	Josipdol
III bat. — komanda (sa 4 čete):	Krk

³ Odnosi se na Srpske Moravice.

XXVII sektor

I bat. — komanda (sa 3 čete):	Hreljin
II bat. — komanda (sa 3 čete):	Skriljevo
III bat. — komanda (sa 3 čete):	Kamenjak
Četa samostalne formacije:	Pag (otok)
1. samostalna mitr. četa:	Kraljevica
2. samostalna mitr. četa:	Senj
83. art. divizion — komanda (322. baterija 75/27 — 40. baterija bez oruđa):	Crikvenica
10. art. grupacija — komanda:	Selce
69. art. divizion—komanda (171. baterija):	Novi
311. peš. puk — komanda:	Trsat
I bat.:	Gerovo
II bat.:	Mrzla Vodica
III bat.:	Jastrebarsko
četa minobacača 81:	Gerovo
prateća baterija:	Gerovo

Dopunske jedinice

III grenadirski dopunski bat. — k-da (sa 4 čete):	Škrljevo
--	----------

Terit.-mobilni bataljoni

154. T.M. puk — komanda:	Delnice
155. T.M. puk — komanda:	Ogulin
223. T.M. puk — komanda (sa 4 čete):	Karlobag
222. T.M. puk — komanda (sa 4 čete):	Blata

Posadni bataljoni

VI posadni bat. — komanda (sa 2 čete):	Sinac
XII posadni bat. — komanda:	Hrv. Moravice

Crne košulje

XVI bat. cr. koš. »M«:	Crikvenica
XXXIII zaštitni bat. cr. koš.:	
LIV " " " "	Generalski Stol
LVIII " " " "	Mrkopalj
LXXXI " J,	

Obalske jedinice

Komanda XIV obalske brigade —

komanda: Crikvenica

158. obalski puk — ' Senj

Konjica

1. konjička grupacija prevedena u pešadiju — k-da: Gospić:

XVI grupa eskadrona „ „ »Novara« — k-da:
Medak

XVIII grupa eskadrona „ „ »Vit. Em.« — K-da:
Rudopolje

XIX grupa eskadrona „ „ »Benova«: Perušić

Artiljerija

LXVI divizion 152./13/2. art. puka Armije

— K-da: Senj

460. divizion (bez oruđa) — komanda: Zlobin

Inženjerija

V bat. železničara — komanda: Ogulin

XX bat. železničara — k-da i 1 četa: Karlovac

Divizija »Granatijeri di Sardenja«

Komanda: Otočac

1. grenadirski puk — komanda: Vrhovine

I bat.: operacija Gorjanci XI A.K.

II bat.: Otočac

III bat.: Javornik

četa minobacača 81: Brinje

prateća baterija: Vrhovine

2. grenadirski puk — komanda: Plaški

I bat.: Josipdol

II bat.: Lič. Jesenica

III. bat.: operacija Gorjanci XI A.K.

Četa minobacača 81: Plaški

prateća baterija: Plaški

XXI bat. minobacača 81: Otočac

O toj operaciji vidi tom V, knj. 8, dok. br. 135, 160, 166, 171
i 174.

13. art. puk peš. divizije — komanda:	Otočac
I divizion:	Otocac
II divizion:	Brinje
III divizion:	Krašić
IV divizion:	Rijeka
54. zanatska četa:	Vrhovine
21. četa za transmisiju:	Vrhovine
26. odeljenje reflektora:	Vrhovine

Divizija »Lombardija«

Komanda:	Delnice
73. peš. puk — komanda:	operac. Gorjanci
I bat.:	Delnice
II bat.:	operac. Gorjanci
III bat.: *	operac. Gorjanci
četa minobacača 81:	operac. Gorjanci
prateća baterija	
74. peš. puk — komanda:	Ogulin
I bat.:	Ogulin
II bat.: -	Modruš Potok
III bat.:	Ogulin
četa minobacača:	Ogulin
prateća baterija:	Ogulin
LXII bat. minobacača 81:	Delnice
57. četa topova 47/32:	Vrbovsko
57. art. puk. peš. div. — komanda:	Delnice
I divizion — komanda:	Delnice
II divizion — komanda:	Ogulin
III divizion — komanda:	Ogulin
357. baterija 20 mm (bez topova):	Kastav
137. legija cr. koš. — komanda:	Drenček
CXXXIV bat. cr. koš.:	H. Moravice
CXXXVII bat. cr. koš.:	Vrbovsko
134. mitr. četa cr. koš.:	Vrbovsko
37. zanatska četa:	Delnice
57. četa za transmisiju:	Delnice
66. odeljenje reflektora:	Delnice

Komanda:		Gospić
1. peš. puk — komanda:		Perušić
I bat.:		Perušić
II bat.:		Vrhovine
III bat.:		Lešće
četa minobacača 81:		Perušić
prateća baterija:		Perušić
2. peš. puk — komanda:		Gospić
I bat.:	(XVIII A.K.)	Strmica
II bat.:		Brušane
III bat.:		Medak
četa minobacača 81:		Brušane
prateća baterija:		Gospić
XIII bat. minobacača 81:		Gospić
13. četa topova 47/32:		Gospić
23. art. puk. peš. div. — komanda:		Otočac
I divizion:		Karlovac
II divizion:		Gospić
III divizion:		Gospić
baterija 20 mm (bez topova):		Otočac
75. legija cr. koš. — komanda:		Brinje
LXXV bat. cr. koš.:		Brinje
LXXVI bat. cr. koš.:		Zuta Lokva
75. mitr. četa cr. koš.:		Brinje
38. zanatska četa:		Gospić
13. četa za transmisiju:		Gospić
28. odeljenje reflektora:		Senj

1. brza divizija

Komanda:		Karlovac
12. konjički puk »Saluco« — komanda:		Jastrebarsko
I grupa eskadrona:		Karlovac
II grupa eskadrona:	••	Jastrebarsko
5. mitraljeski eskadron:		Jastrebarsko
14. konjički puk »Alesandrija«:		Karlovac
I grupa eskadrona:		Karlovac
II grupa eskadrona:		Karlovac
5. mitraljeski eskadron:		Karlovac

II. bersaljski puk — k-da:	Foraci (Op. Gorjanci)
XV bat.:	(XVIII A.K.) Šibenik
XXVII bat.:	Krašić (Op. Gorjanci)
III. četa motociklista:	Foraci (Op. Gorjanci)
I grupa lakih tenkova »S. Busto« (sa 4 odelj.)— K-da:	Karlovac
271. četa topova 47/32:	Karlovac
101. mešovita inženjerijska četa:	Turanj

VI ARMIJSKI KORPUS

Komanda: Dubrovnik

Trupe iz formacijskog sastava

VI mitraljeski bat.:	Crkvice
evi „ „	za pojačanje XVIII A.K.
6. art. grupacija arm. korp.:	Dubrovnik
LIV divizion 105/32:	Dubrovnik
LV „ 105/32:	Mostar
LVI „ 105/32:	za pojačanje XVIII A.K.
CXXVII „ 149/13:	Bosanka
6. specijalna art. jedinica Arm. korp.:	Dubrovnik
95. četa radio-telegrafista:	Dubrovnik
97. „ telegrafista:	Dubrovnik
98. četa telegrafista:	Dubrovnik
VI zanatski bat. — komanda:	Dubrovnik
9. pokretni golubarnik:	Dubrovnik
6. hemijska četa arm. korp.:	Srebrno

Trupe za pojačanje"

Pešadija

CIIImotorizovanimitr.bat.:	Konjic
4, bersaljski puk — komanda:	Herceg-Novi
XXVI bat.:	Gruda
XXIX „	Kameno
4. četa motociklista:	Cavtat
342. T.M. bat. bis. — komanda:	Mostar

Konjica

XX grupa »Savoja« — komanda: Zavala

Oklopne jedinice

II grupa lakih tenkova — komanda (4 odelj.):

II bat. bacača plamena 4. puka oklopne peš. (— 1 četa) — k-da:

Dubrovnik

Srebrno

Artiljerija

XVI divizion 149/35/3. art. puka Armije — k-da:

Klincj

XVII divizion 149/35/3. art. puka Armije — k-da:

Vrmac

Inžinjerija

VIII železničarski bat.:

Dubrovnik

VII minerski bat.:

Ploča

Divizija »Marke«

Komanda:

Dubrovnik

55. peš. puk — komanda:

Trebinje

I bat.:

Trebinje

II bat.:

Stolac

III bat.:

Hum

četa minobacača 81:

Trebinje

prateća baterija:

Trebinje

56. peš. puk — komanda:

Dubrovnik

I bat.:

Bosanka

II bat.:

Cavtat

III bat.:

Korčula

četa minobacača 81:

Brgat

prateća baterija:

Cavtat

XXXII bat. minobacača **81**:

Trebinje

32. četa topova 47/32:

Dubrovnik

32. art. puk peš. div. — komanda:

Dubrovnik

I divizion:

Bileća

II divizion:

Dubrovnik

III divizion:

Trebinje

49. legija cr. koš. — komanda:

Bileća

XLIX bat.:

Bileća

XL bat.:

Bileća

49. mitraljeska četa:

Bileća

39. zanatska četa:

Dubrovnik

32. četa za transmisiju:

Dubrovnik

45. odeljenje reflektora:

Dubrovnik

<i>Divizija</i>	<i>»Mesina«</i>
Komanda:	Metković
93. peš. puk — komanda:	Metković
I bat.:	Yrgorac
II bat.:	Čapljina
III bat.:	Ploča
četa minobacača 81:	Metković
prateća baterija 65/17:	» Metković
94. peš. puk — komanda:	Rama
I bat.:	Rogotin
II bat.:	Rama
III bat.:	Rama
četa minobacača 81:	Rama
prateća baterija 65/17:	Rama
2. art. puk peš. div. — komanda:	Gruda
I divizion 100/17:	Metković
II divizion 75/27:	Igalo
III divizion 75/13:	Ploča
XVIII bat. minobacača 81:	Metković
118. divizijska četa topova 47/32:	Metković
118. legija cr. koš. — komanda:	Opuzen
CVIII bat. cr. koš.:	Gradac
CII bat. cr. koš.:	Čapljina
108. mitr. četa cr. koš.:	Gradac
48. zanatska četa:	Metković
18. četa za transmisiju:	Čapljina
22. odeljenje reflektora:	Metković

Divizija »Emilija«

Komanda:	Kotor
119. peš. puk — komanda:	Ledenice
I bat.:	Crkvice
II bat.:	Kotor
četa minobacača 81:	Ledenice
četa topova 47/32:	Ledenice
120. peš. puk — komanda:	Kumbor
I bat.:	Morinje
II bat.:	Crkovac
četa minobacača 81:	Crkvice
prateća baterija 47/32:	Risan
CCLVmitr.bat.:	Trojica
155. art. puk peš. div. — komanda:	Kotor
I divizion:	Ledenice

II divizion:	Lastva
CLV mešoviti inženjerijski bat.:	Meljine
155. zanatska četa:	Meljine
155. četa za transmisiju:	Meljine

Divizija »Murde«

Komanda: ^	Mostar
259 peš. puk — komanda:	Mostar
I bat.:	Jablanica
II bat.:	Široki Brijeg
III bat.:	Rama
četa minobacača 81:	Mostar
prateća baterija 47/32: "	Mostar
260 peš. puk — komanda:	Mostar
I bat.:	Nevesinje
II bat.:	Gacko
III bat.:	Čitluk
četa minobacača 81:	Nevesinje
prateća baterija 47/32:	Nevesinje
CLIV mitr. bat. (sa 3 čete):	Mostar
154. art. puk peš. div. — komanda:	Mostar
I divizion 100,^17:	Mostar
II divizion 75/27:	Gacko
CLIV inženjerski bat.:	Mostar
154. zanatska četa:	-
154. četa radio-telegrafista:	Mostar

XI ARMIJSKI KORIPUS

Komanda:	Ljubljana
----------	-----------

Trupe iz formacijskog sastava

XI mitr. bat. — komanda:	Dobropolje
CXI mitr. bat. — komanda:	Črnomelj
VII zanatski bat.:	Vrhnika
79. četa telegrafista:	Ljubljana
85. četa telegrafista:	Šiška
107. četa radio-telegrafista:	Vič (Ljubljana)
15. pokretni golubarnik:	Udine
11. hemijska četa Arm. korp.:	Vrhnika

Granična straža — XI armijski korpus

XI grupacija gran, straže — komanda:	Logatec
--------------------------------------	---------

XXI zaštitni sektor

I bat. (sa 4 čete) — komanda: Cerknice
II bat. (sa 4 čete) — komanda: Borovnica
60. art. divizion — komanda (89. i 324. ba-
terija bez oruđa): Novo Mesto

XXII zaštitni sektor

I bat. (sa 4 čete) — komanda: Logatec
II bat. (sa 4 čete) — komanda: Logatec
50. art. divizion — komanda (87. i 88. ba-
terija 75/27): Logatec
56. art. divizion — komanda (161. baterija
bez oruđa): Rakek

XXIII zaštitni sektor

I bat. (sa 4 čete) — komanda: Šmarje
II bat. (sa 4 čete) — komanda: Rakek
CX mitr. bat. (sa 4 čete) — komanda: Logatec
646. samostalna mitr. četa: Rakek
9. art. grupacija gran, straže — k-da: Logatec
74. art. divizion — k-da (184. baterija
bez oruđa): Logatec
17. art. grupacija gran, straže — k-da: Rakek
62. art. divizion — k-da (311–320. bateri-
ja 100/17): Rakek
65. art. divizion — k-da (86–190. baterija
bez topova): Novo Mesto
66. art. divizion — k-da: Rakek

Trupe za pojačanje

Dopunske jedinice

II grenadirski bat.: **Šiška** (Ljubljana)

Terit. mobilni bataljoni

221. T.M. bat.: Notranje Gorice
239. T.M. bat.: Višnja Gora
248. T.M. bat.: Vič

Crne košulje

Grupacija cr. koš. »XXI Aprile« — k-da: Ljubljana
2. legija cr. koš. — komanda: Ljubljana
I bat.: Ljubljana
II bat.: Ljubljana

179. mitr. četa:	Ljubljana
IV brdski bat. cr. koš.:	Velike Lašče
VIII bat. cr. koš. »M«:	Velike Bloke
LXXXV bat. cr. koš. »M«:	Skofljica
LXXI/195. legije cr. koš.:	Skofljica
182. mitr. četa 195. legije cr. koš.:	Velike Lašče

Artiljerija

LXV divizion 152/13 3. art. grupacije Armije:	Ribnica
I divizion 10. art. grupacije Armije:	Moste (Ljubljana)
71. baterija 149y35/XXIV/10. art. grupacije Armije:	Ljubljana — Vič

Inženjerija

IV bat. telegrafista ⁵ — komanda:	Fužine (Ljubljana)
VIII minerski bat. — komanda:	Logatec

Divizija »Macerata« (»Macerata«)

Komanda:	Kočevje
121. peš. puk — komanda:	' Kočevje
I bat.:	Kočevje
II bat.:	Ribnica
III bat.:	Kočevje
četa minobacača 81:	Kočevje
prateća baterija 47/32:	Ribnica
122. peš. puk — komanda:	Morava
I bat.:	Morava
II bat.:	Kočevska Reka
III bat.:	Petrina
četa minobacača 81:	Morava
prateća baterija 47/32:	Morava
153. četa topova 47/32:	Kočevje
153. art. puk:	Kočevje
I divizion 100/22:	Kočevje
II divizion 75/27:	Morava
CLIII mešoviti inženjerski bat.:	Kočevje

⁵ Verovatno greška. U dok. br. **18 stoji**: »IV bat. za žičane veze (IV btg. teleferisti)«.

Divizija »Kačatori dele Alpi«

Komanda:	Grosuplje	
51. peš. puk — komanda	}	Dejstva na Gorjancima ⁶
I bat.		
II bat.		
III „		
četa minobacača 81		
prateća baterija		
52. peš. puk — komanda		
I bat.		
II bat.		
III bat.		
četa minobacača 81		
prateća baterija		
XXII bat. minobacača 81:	Breg	
22. četa topova 47/32:	Laverca ⁷	
I. art. puk peš. div. — komanda:	Grosuplje	
I divizion:	Rakitna	
II divizion:	Stična	
III divizion:	Liubliana	
105. legija cr. koš. — komanda:	Videm Krka	
CV bat.:	Zagradec	
CIY bat.:	Videm Krka	
110. mitr. četa:	Videm Krka	
56. zanatska četa:	Višnja Gora	
22. četa za transmisiju:	Višnja Gora	

Divizija »Izonco«

Komanda:	Novo Mesto
23. peš. puk — komanda:	Črnomelj
I bat.:	Črnomelj
II bat.:	Semič
III bat.:	Metlika
četa minobacača 81:	Črnomelj
prateća baterija:	Črnomelj
24. peš. puk — komanda:	Novo Mesto
I bat.:	Novo Mesto

Tako u originalu.

II bat.:	Novo Mesto
III bat.:	Novo Mesto
četa minobacača 81:	Novo Mesto
prateća baterija:	Novo Mesto
XIV bat. minobacača 81:	St. Vid
6. art. puk – komanda:	Novo Mesto
I divizion:	Novo Mesto
II divizion:	Vavta Vas
III divizion:	Novo Mesto
314. baterija 20 mm (bez oruđa):	Novo Mesto
98. legija cr. koš. – komanda:	Trebnje
XCVIII bat.:	Trebnje
CXVII bat.:	Mokronog
98. mitr. četa:	- Trebnje

XVIII ARMIJSKI KORPUS

Komanda: Split

Trupe iz formacijskog sastava

78. četa telegrafista: Split
 125. četa radio-telegrafista: Split
 18. hemijska četa Arm. korp.: Solin
 5. četa reflektora: Split

Artiljerija

60. art. grupacija Arm. korp. – k-da: Split
 mešoviti divizion »Tadini« – k-da: Split
 CHI divizion 75/27--k-da: Rogoznica

Trupe za pojačanje

XXXI/4 bers. puk: Vrlika
 CVI mitraljeski bat. – k-da: Split

Dopunske jedinice

I grenadirski dopunski bat.: Preko (o. Ugljan)

Terit. mobilne jedinice

156. T.M. puk: Šibenik
 157. T.M. puk: Knin
 211. T.M. bat. (sa 4 čete) – k-da: Khin
 228. T.M. bat. (" " ") – k-da: Zrmanja
 220. " " (" " ") – k-da: Drniš
 229. " " (" " ") – k-da: Gračac

Posadni bataljoni

Vili posadni bat. — k-da (sa 4 čete):	Šibenik
X „ „ — k-da (sa 3 čete):	Brač
XIII „ „ — k-da (sa 4 čete):	Split

Obalske jedinice

XVII obalska brigada — komanda:	Šibenik
159. obalski puk:	Supetar na Braču

Crne košulje

VII skvadristički bat. cr. koš.:	Šibenik
LXVIII „ „ „ „ :	Trogir
CXII „ „ „ „ »Tevere«:	Pirovac
CLXX „ „ „ „ »Vespri«:	Vodice
XXIX bat. cr. koš. »M«:	Split

Oklopne jedinice

I bat. 31. puka oklopne pešadije — k-da:	Solin
motorizovana četa »Zara«:	Benkovac

Konjica

2. konjička grupacija prevedena u pešadiju — k-da:	Split
XVII divizion »Saluo« preveden u peš. — k-da:	Solin
XX divizion »Aosta« preveden u peš. — k-da:	Primorski Dolac

Artiljerija

LVI divizion 105/32/6. art. grupacije A.K.	Split
--	-------

Inženjerija

VI minerski bat. — komanda:	Knin
II železničarski bat. — k-da:	Knin
147. pomoćni golubarnik:	Split

Divizija »Bergamo«

Komanda:	Split
25. peš. puk — komanda:	Sinj
I bat.:	Sinj
II bat.:	Sinj

III bat.:	Split
četa minobacača 81:	Sinj
prateća baterija:	Sinj
26. peš. puk — komanda:	Zadvarje
I bat.:	Imotski
II bat.:	Zadvarje
III bat.:	Livno
četa minobacača 81:	Zadvarje
prateća baterija:	Zadvarje
XV bat. minobacača 81 — komanda:	Klis
15. četa topova 47/32:	Split
4. art. puk peš. div. — komanda:	Split
I divizion:	Sinj
II divizion:	Makarska
III divizion:	Omiš
89. legija cr. koš. — komanda:	Zadvarje
LXXXIX bat.:	Livno
XCVII bat.:	Zelevo
97. mitr. četa:	Klis
36. zanatska četa:	Split
15. četa za transmisiju:	Split
31. odeljenje reflektora:	Split

Divizija »Sasari«

Komanda:	Knin
151. peš. puk — komanda:	Split
I bat.:	Gračac
II bat.:	Zrmanja -
III bat.:	Gračac
četa minobacača 81:	Gračac
prateća baterija:	Gračac
152. peš. puk — komanda:	Knin
I bat.:	Vrlika
II bat.:	Paljevina
III bat.:	Knin
četa minobacača 81:	Knin
prateća baterija:	Knin
XII bat. minobacača 81:	Knin
12. četa topova 47/32:	Knin

34. art. puk peš. div. — komanda:	Knin
I divizion:	Knin
II divizion:	Knin
III divizion:	Gračac
73. legija cr. koš. — komanda:	Drniš
XLIV bat. cr. koš.:	Paljevina
LXXIII bat. cr. koš.:	Drniš
52. mitr. četa:	Drniš
34. zanatska četa:	Knin
12. četa za transmisiju:	Knin
27. odeljenje reflektora — komanda:	Knin

Divizija »Zara«

Komanda:	Zadar
291. peš. puk — komanda:	Šibenik
bat. »Diaz«:	Kistanje
bersaljerski bat. »Zara«:	Šibenik
mitraljeski bat.:	Ervenik
četa topova 47/32:	Đevrske
292. peš. puk — komanda:	Benkovac
bat. »Kadorna« (»Cadorna«):	Zadar
bat. »Rizmondo« (»Rismondo«):	Benkovac
mitr. bat.:	Obrovac
četa topova 4T/32:	Zegar
158. art. puk — komanda:	Zadar
divizion 100/17 »Ederle«:	Zadar
„ 75/27 »Kjarle« (»Chiarie«):	Šibenik
III divizion 65/17:	Benkovac
185. baterija 20 mm:	Split
XXX mešoviti inžinjerijski bat.:	Zadar
185. zanatska četa:	Zadar

KOMANDA POZADINE

Terit.-mobilne i posadne jedinice

249. T.M. bat. — komanda (sa 4 čete):	Rijeka
II posadni bat. — komanda (sa 4 čete):	Rubeši
III posadni bat. — komanda (sa 3 čete):	Sušak
XVIII posadni bat. — komanda (sa 3 čete):	Prestane
V posadni bat. — komanda (sa 3 čete):	Split
XXXII posadni bat. — komanda (sa 3 čete):	Dubrovnik

BK. 118

DEPEŠA VIŠE KOMANDE ORUŽANIH SNAGA »SLOVENIJA — DALMACIJA« OD 1. NOVEMBRA 1942. VRHOVNOJ KOMANDI ORUŽANIH SNAGA O KOLIČINI ORUŽJA ZAPLENJENOG OD STRANE PARTIZANA NA NJENOJ TERITORIJI*

HITNO

TELEGRAM VP 10, 1-X-1942 — XX
OD SUPERSLODE — OPERATIVNO
VRHOVNOJ KOMANDI

Pov. Rim — Supersloda 21731 96 1/XI/42 18,20

21731. ODGOVOR NA TELEGRAM BR. 24128/op.² OD 10. OKTOBRA 1942/XX.

SAOPŠTAVAM ZBIR ORUŽJA ZAPLENJENOG OD PARTIZANA NA PODRUČJU OVE KOMANDE U TOKU DEJSTAVA VOĐENIH OD POČETKA USTANKA DO 10. OKTOBRA TEK. GOD.: 2 HAUBICE [KAL.] 75/13, 6 TOPOVA [KAL.] 65/17, 2 MINOBACAČA [KAL.] 81, 18 MINOBACAČA [KAL.] 45, 58 MITRALJEZA, 155 PUŠKOMITRALJEZA, 2324 PUŠKE ILI KARABINA, 270 PIŠTOLJA, 80 BAJONETA, 30 BODEŽA.

GENERAL ROATA

¹ Original (pisan na mašini) u AVII, reg. br. 2/7, k. 91.

² Redakcija ne raspolaže tim telegramom.

**ZABELEŠKE PREFEKTURE ZADAR OD 14. NOVEMBRA
1942. O BROJU UHAPŠENOG STANOVNIŠTVA KOJE TREBA
INTERNIRATI NA O. MOLAT I O REKVIRIRANOJ STOCI¹**

KR. PREFEKTURA ZADAR

Zadar, 14. novembar 1942—XXI

Situacija u vezi s ljudstvom uhvaćenim u toku pročešljanja

1. — U Biogradu se nalazi 70 ljudi za koje vojne vlasti mole da se najhitnije preduzmu mere za njihovo interniranje na ostrvo Molat.

2. — U Vodicama se nalazi 425 ljudi, koji su došli iz Skradina.²

3. — U Betini je u toku pročešljanja uhvaćeno 530 ljudi, od kojih je jutros većina ukrcana na brod i upućena na Molat.

Situacija u vezi sa stokom

Šibenik — 799 ovaca;

Pakoštane — 20 ovaca;

Pakoštane — 11 goveda;

Pakoštane — 3 konja;

Pakoštane — 2 svinje;

Kistanje — 450 ovaca, za koje nema stočne hrane.

Poverenik u Biogradu očekuje da sazna gde treba da uputi stoku koja je iz Pakoštana sprovedena u Biograd, stavljajući do znanja da karabinijerska stanica u Vrani ne može da primi drugu stoku.

¹ Original (pisan na mašim) u AVII, reg. br. 22/3, k. 566.

² Ovo ljudstvo je uhapšeno 13. novembra u zoni između Dubrave, Konjevratu i r. Krke (tom V, knj. 9, dok. br. il64).

BR. 120

**DOPIS VISE KOMANDE ORUŽANIH SNAGA »SLOVENIJA
— DALMACIJA« OD 25. NOVEMBRA 1942. KOMANDANTI-
MA ARMIJSKIH KORPUSA O NOVOM RASPOREDU DE-
LOVA ARMIIJE¹**

HITNO

VIŠA KOMANDA OR. SN.
»SLOVENIJA—DALMACIJA«
(2. armija)

Predati u ruke.
VP 10, 25. novembra 1942- -XXI

Upućen Vrhovnoj ko-
mandi dopisom 28811
od 7. 12. 42.²

Br. 23100 prot. — Op. str. pov.

PREDMET: Novi raspored Armije.

1 prilog.

EKSELENCIJAMA KOMANDANTIMA V, VI, XI i XVIII
ARM. KORPUSA

GENERALU INTENDANTU »SUPERSLODA«

i radi znanja:

GENERALU KOMANDANTU ARTILJERIJE •
»SUPERSLODA«

GENERALU KOMANDANTU INŽINJERIJE
»SUPERSLODA«

ADMIRALU KOMANDANTU VOJNO- - Prilog
POMORSKE KOMANDE DALMACIJE ispušten.

GENERALU KOMANDANTU
VAZDUHOPLOVSTVA »SUPERSLODA«
PUKOVNIKU RE³, SEFU ITALIJANSKE
VOJNE MISIJE U HRVATSKOJ

oooOooo

¹ Prepis dokumenta (pisan na mašini) u AVII, reg. br. 1/6, k. 200.

² Dopisano olovkom.

³ Dan Karlo Re (Gian Carlo Re)

Povodom i kao potvrda onog što je usmeno saopšteno na sastancima 22. i 23. o. m.⁴

- I. — Čim se završe prebacivanja divizije »Granatijeri« i Prve brze divizije, koja su u toku, divizija »Sasari« će se vratiti u domovinu.
- Usled pomenutog oduzimanja snaga i direktiva odozgo, koje menjaju ono što je predviđeno okružnicom 17880 od 31. avgusta o. g.⁵, armija će zauzeti nov raspored. On će se sastojati od tri **bloka** velikih jedinica:
- *ševerni blok* (XI i V arm. korpus), koji odgovara Sloveniji, teritorijama pripojenim Riječkoj oblasti i teritorijama koje su se nalazile na liniji Zdenčina — Tounj — Žuta Lokva — Senj i zapadno od nje, pored ostalih obalskih mesta južno od Senja, koja su sada okupirana, i susednih otoka;
 - *centralni blok* (XVIII armijski korpus), koji odgovara Dalmaciji kojoj su dodati »zid« Knin — Drniš — Klis i, do novog naređenja, mesta Omiš i Zadvarje, pored susednih otoka;
 - *južni blok*, koji odgovara sadašnjoj teritoriji koju drži VI armijski korpus.
- II. — Pokreti za prelaženje od sadašnjeg na novi raspored i oni o kojima je reč u prilogu 1, koji su posledica zgušnjavanja snaga i smanjivanja okupirane teritorije, izvršiće se postepeno, *pre nego što nastupi zima*, zavisno od lokalne situacije, od smenjivanja o kome je reč u sledećem poglavlju i od prvostepene neophodnosti da se obezbedi železnički transport divizije »Sasari«. Posle transportovanja pomenute divizije i trupe V i XVIII armijskog korpusa, koje su sada dislocirane u oblasti pruge Ogulin — Knin i u susednim oblastima, takođe će, bez daljeg, zauzeti nov raspored.
- III. — Teritorije koje mi evakuišemo najverovatnije će okupirati hrvatske trupe ili formacije MVAC. Zadržavam pravo za detaljna saopštenja u tom pogledu.
- U svakom slučaju, najavljujem:
- da će pomenutim trupama i navedenim formacijama morati da budu predati odbrambeni uređaji sa odgovarajućim planovima za odbranu i eventualno, ukoli-

* Reč je o sastancima generala Roate s komandantima 6. i 18. armijskog korpusa (tom V, knj. 8, dok. br. 151).

⁵ Vidi dok. br. 94.

ko se bude smatralo korisnim, i određeni odseci telefonskih linija (bez telefonskih aparata) i barake za stanovanje;

- među hrvatske trupe koje će okupirati mesta koja mi evakuišemo treba ubrajati i ona tri »domobranska« bataljona koji se pripremaju u Karlovcu, Oštarijama i Otočcu i bar dva od ustaških bataljona sada dislociranih u Karlovačkoj oblasti.

Koliko hrvatske trupe toliko i formacije MVAC, o kojima je govoreno ranije, koje su dislocirane ili treba da budu dislocirane u drugoj zoni, biće pod našom komandom (izuzimajući ustaške bataljone koji su već dislocirani u Livnu i Tomislav-**Gradu**, a koji će biti podređeni hrvatskim vlastima).

- IV. — Osnovni zadaci povereni armiji, o kojima je reč u pomenutoj okružnici 17800, ostaju nepromenjeni i mogu se rezimirati na sledeći način:

- vojna odbrana i zaštita javnog poretka na anektiranim teritorijama (Slovenija — Riječka oblast — Dalmacija — Kotorska oblast);
- zaštita glavnih komunikacija (a naročito petrolejskih železničkih pruga) i radnika i postrojenja Mostar — Ploče;
- odbrana posada u najosetljivijim obalskim oblastima i na otocima.

- V. — Vodeći računa o većoj koncentraciji snaga koja će biti ostvarena novim rasporedom i predvidljivom povećanom jačinom i agresivnošću ustaničkih formacija, obrazovanje rezervi dobija naročit značaj.

Ovde u potpunosti važe odredbe izdate navedenom okružnicom (strana 9. i 10), podsećajući da svaka divizije treba da neprekidno bude u stanju da raspolaže svojom sopstvenom rezervom od 1 do 3 formacijska bataljona, opremljena odgovarajućim delovima artiljerije i službi, i spremna da krenu i operišu na prvi poziv, kako na teritoriji u svojoj nadležnosti tako i drugde.

Četvrti bersaljerski puk biće rezerva armije, sa dislokacijom koja će se kasnije utvrditi (dok ne ostaje na teritoriji XVIII armijskog korpusa).

- VI. — Prilikom prelaska od sadašnjeg na nov raspored, naročitu pažnju zaslužuju mere koje se odnose na izvlačenje ili ustupanje materijala i zaštita MVAC.

Sto se tiče *materijala*, a naročito zaliha nagomilanih po garnizonima i barakama, neka važi kriterijum

da se izvuče sve što se izvući može, ustupajući ostatak hrvatskim trupama ili MVAC (vidi broj III).

U odnosu na *formacije MVAC*, treba po svaku cenu izbeći da one sebe smatraju prepuštene svojoj sudbini, i da samim tim budu primorane pre ili kasnije da podlegnu pritisku ustanika ili da im se pridruže. Radi sprečavanja da se do toga stigne, neophodno je:

- bilo navesti ih da nas prate, eventualno s porodicama i sa svim onim što mogu da ponesu sa sobom, i dati im zatim mogućnost da se pristojno smeste na teritoriji koju mi držimo (pokreti i smeštaj bili bi od nas organizovani i kontrolisani);
- bilo ostaviti ih da okupiraju teritorije koje se nalaze na ivicama naše okupacije, omogućavajući im time da budu podržane našim oružjem.

VII. — U vezi sa gornjim neka mi se *najhitnije* saopšti:

- od strane intendanture, uz prethodni kontakt i dogovore s komandama armijskih korpusa, projekat transportovanja železnicom ili morskim putem koji se odnosi na premeštanje jedinica od armijskog korpusa armijskom korpusu (uključujući i diviziju »Sasari«);
- od strane komandi armijskog korpusa:
 - a) — projekti za premeštanja jedinica koja se vrše redovnim putem od armijskog korpusa armijskom korpusu (uz prethodni dogovor istih);
 - b) — mesta i zone koje oni misle da puste da okupiraju MVAC (na ivicama i u unutrašnjosti teritorija okupiranih s naše strane);
 - c) — definitivni raspored koji će, kad se izvrše pokreti, zauzeti odgovarajuće velike jedinice, ojačane neformacijskim bataljonima koji bi im bili potrebni usled nove raspodele na teritoriji.

Potvrditi prijem teleprinterom, navodeći jedino broj ove okružnice.

GENERAL
NAZNAČENI KOMANDANT ARMIJE
Potpisan M. Roata

Za tačnost prepisa:
BRIGADNI GENERAL
načelnik štaba
K.⁶ Primijeri

⁶ Klemente (Clemente)

VIŠA KOMANDA ORUŽANIH SNAGA »SLOVENIJA—DALMACIJA« (2. ARMIJA)

— Operativno odeljenje —

Pokreti jedinica između armijskih korpusa

VELIKA JEDINICA	U S T U P A		P R I M A	
	Š t a j K o m e		Š t a	Od koga
V ARM. KORPUS	VI posadni bataljon 121. pešadijski puk (I i II bataljon) II bataljon XXVI sektora granične straže	VI arm. kor. j XI a. k.	I batalj. 31. tenkovsko- -desantnog puka I batalj. 2. pešad. puka	XVIII a. k. XVIII a. k.
VI ARM. KORPUS			VI posadni bataljon 1 teritorijalno-mobilni bataljon	V a. k. XVIII a. k.
XI ARM. KORPUS			121. peš. puk (I i II bat.) II bat. XXVI sektora granične straže	V a. k.
XVIII ARM. KORPUS	I bat. 2. pešad. puka I batalj. 31. tenkovsko-desan- tnog puka 1 teritorijalno-mobilni bat.	V a. k. V a. k. VI a. k.		

NAPOMENA :

1) — V A.K.:

- zamenice III bataljon 311. puka i LIV bataljon crnih košulja, za zaštitu pruge u predelu Karlovca, 3. divizionom konjice pretvorene u pešadiju, sada na zaštiti pruge između Josipdola i Lovinca, određujući ih na odseke Zdenčina—Karlovac, Karlovac—Ogulin, Karlovac—Metlika;
- vratice V grupaciji granične straže I bataljon XXV sektora granične straže, zadržavajući komandu nad III bataljonom 311. pešadijskog puka;
- usmeriće više na otoke jedinice određene za obalsku odbranu, održavajući i na obali sadašnje detašmane južno od Sv. Jurja, i pojačavajući ih ako je potrebno.

2) — VI A.K.:

- odrediće za obalsku odbranu VI posadni bataljon, koji je bio u sastavu V a.k., i teritorijalno-mobilni bataljon koji je bio u sastavu XVII a.k., koji je sada na zaštiti pruge između Lovinca i Knina, tako da se pomenuta obalska odbrana stalno obezbeđuje od strane sledećeg minimuma snaga (ne uzimajući u obzir pokretne jedinice eventualnog pojačanja):
 - 1 bataljon između *poluostrva* Pelješca i ostrva Korčule;
 - 1 bataljon na ostrvima i dubrovačkoj obali i na Lastovu.Ostaje obalska odbrana u zoni Ploče od strane teritorijalno-mobilnog bataljona divizije »Mesina«.

3) — XI A.K.:

- odrediće za zaštitu pruga II. bataljon XXVI sektora granične straže.

4) — XVIII A.K.:

- odrediće za obalsku odbranu dva od tri teritorijalno-mobilna bataljona koji su sada upotrebljeni za zaštitu pruge između Lovinca i Knina (eventualno pojačane jednim posadnim bataljonom), tako da ista obalska odbrana bude stalno obezbeđena sledećim minimumom snaga (ne uzimajući u obzir mobilne jedinice eventualnog pojačanja):
 - 1 bataljon u spoljnom pojasu zadarskih otoka (*od Premude do Žirja, uključno*);
 - bataljon u predelu Šibenika — rta Planka i ostrva koja su nasuprot (*od Murtera, uključno, do Šolte, isključno*);
 - 1 bataljon na ostrvima Šolta, Brač, Hvar i Vis.

BR. 121

IZVEŠTAJ KOMANDE 5. ARMIJSKOG KORPUSA OD 25. NOVEMBRA 1942. O REZULTATIMA OPERACIJA NA PODRUČJU VELIKE KAPELE I U LICI¹

TELEGRAM

Dostavljeno: 25/11/1942—XXI u 10,30 č
Primljeno: 25/11/1942—XXI u 11,50 č

VIŠA KOMANDA ORUŽANIH SNAGA
»SLOVENIJA—DALMACIJA«

Operativno odeljenje

Br. 23147

Primljeno: 25. novembar 1942—XXI

KOMANDA V ARMIJSKOG KORPUSA

VIŠOJ KOMANDI ORUŽANIH SNAGA

»SLOVENIJA—DALMACIJA«

Operativnom odeljenju

Br. 14683/op.

U vezi s telefonskim traženjem.

U operacijama na Velikoj Kapeli,² značajnom centru partizanskih formacija i bazi za neprijateljska dejstva protiv željezničke pruge, obalskog puta i puta Vratnik—Žuta Lokva—Otočac—Vrhovine, koje su počele 18. septembra, učestvovala su divizije »Granatijeri«, »Lombardija« i »Re«, pored 11. bersaljerskog puka i delova ojačanja.

Operativne jedinice koje su krenule s polaznih položaja Mrkopalj—Gomirje—Ogulin prema severu, Oštarije—Plaški prema istoku i Brinje—Prokike prema jugu, koncentričnim dejstvom, stigle su na područje Jasenak—Krakar i Drežnica.

Slab otpor pružali su izolovani manji ustanički delovi, jer su glavne ustaničke formacije ranije napustile ovo područje.³

¹ Snimak originala depeše (pisane na mašini) u .A.VII, NAV-T-821, r. 58/265—267.

² Vidi dok. br. 101; tom V, knj. 7, dok. br. 99.

³ Na području obuhvaćenom operacijama nalazila su se samo tri bataljona 1. odreda (1. primorsko-goranskog NOP odreda) 5. operativne zone Hrvatske. Prva hrvatska NOU brigada, 1. proleterski NOU bataljon Hrvatske i 1. i 2. bataljon 1. primorsko-goranskog -NOP odreda prebačeni su s tog područja na teritoriju 1. operativne zone (tom V, knj. 7, dok. br. 99; knj. 8, dok. br. 12 i 71).

Značajni rezultati su postignuti uništavanjem logističkih postrojenja partizana; pored toga, zadat im je jak moralni udarac, izbacivanjem s područja koja su smatrali bezbednim i na kojima su nameravali da prezime.⁴

Operacije na području Velike Kapele prekinute su 29. septembra, pošto je primećeno značajno koncentrisanje partizana u Lici, tačnije na području D. i G. Kosinja (Senj, XA—FX—XR—FV).⁵ Dok su tri bataljona divizije »Lombardija« i dva bataljona crnih košulja upućeni prema severu radi stavljanja na raspolaganje XI armijskom korpusu za druge operacije,⁶ jedinice divizije »Re« i »Granatijeri« hitno su se prebacile na polazne položaje za operacije u Lici. Ove operacije su imale karakter gonjenja ustaničkih formacija koje su se povlačile prema jugu. Povlačenje neprijatelja nisu, kao što je bilo naređeno, ozbiljnije ometala hrvatska uporišta iz rejonu Pazarišta (Senj, XR—XT—FP), čiji je zadatak bio da zadrže partizanske formacije, već su 1. oktobra ova uporišta savladana.⁷

Uprkos tome, jake partizanske jedinice su 5. oktobra suštignute i uništene u rejonu Zamrštena (Senj, XR—FV) i 6. oktobra južno od Kosinja.⁸

Kao što se saznalo iz nađenih dokumenata, partizani su bili odlučili da pruže otpor na ovom području i u tom cilju su organizovali uzastopne linije otpora. Samo odlučno dejstvo naših kolona ih je iznenadilo i nateralo da se odluče na povlačenje.

Druga jaka partizanska formacija pretrpela je 8. oktobra značajne gubitke i u rejonu Čitluka (Novi Grad, LI—FG) od naših bataljona koji su se hitno sručili na neprijatelja.⁹

⁴ Opširnije o rezultatima tih operacija vidi dok. br. 106 i 126; tom V, knj. 7, dok. br. 116; knj. 8, dok. br. 12, 37, 71, 10 i 112).

⁵ Vidi tom V, knj. 7, iok. br. 114: zapovest komande 5. armijskog korpusa od 29. septembra 1942. za operacije u Lici.

⁶ Odnosi se na operacije na području gornjeg i srednjeg toka r. Kupe (tom V, knj. 8, dok. br. 120).

⁷ Prvog oktobra je otpočeo dvodnevni napad jedinica 1. i 2. hrvatske NOU brigade na ustaške posade u selima Klancu (Klanac Pazarište), Kaluđerovcu, Podastraniji i Aleksincu (kod Gospića). Mesta su zauzeta, ali je neprijatelj uspeo da glavne snage izvuče, uz gubitke od 33 poginula. Brigade su imale 3 mrtva i 14 ranjenih (tom V, knj. 8, dok. br. 3, 6, 17, 37 i 105).

⁸ U rejonu G. i D. Kosinja neprijatelj se sukobio sa 4. ličkim NOP odredom i 2. i 3. bataljonom 2. hrvatske NOU brigade. Prema izveštaju Štaba 2. brigade od 12. oktobra 1942. Štabu 1. operativne zone, u borbama kod Kosinja partizanske jedinice nisu imale nikakvih gubitaka (tom V, knj. 8, dok. br. 38).

⁹ Italijanske snage, ustaše i četnici iz s. Metka i s. Raduča napale su na položaje 9. hrvatske NO brigade kod s. Papučice i s. Kruškovca (kod Gospića). Prema izveštaju Štaba brigade od 10. oktobra 1942. Štabu 1. operativne zone Hrvatske, brigada je imala dva lakše ranjena borca (tom V, knj. 8, dok. br. 32).

Posle završetka operacija, koje su prekinute 12. oktobra, naše jedinice su od ustaničkih formacija očistile područje zapadno od železničke pruge, proteravši ih u pravcu istoka, i zauzele raspored frontom prema istoku radi preduzimanja eventualnih dejstava prema Korenici. Međutim, ova dejstva nisu preduzeta zbog odustajanja hrvatskih jedinica.¹⁰

U celom operativnom ciklusu partizanima su zadati sledeći gubici: poginula 564, od toga proverena 264; predalo se 49; internirano 2610 civila.¹¹ Sistematski su uništena sela u centralnom delu pročešljanog područja, od kojih su značajna sela u kotlinama Jasenak — Drežnica — Gostovo Polje—Tušević—Vodoteč. Pored toga, uništena su 46 logora, 3 skladišta životnih namirnica i dve bolnice. Zaplenjeno je nekoliko automatskih oruđa, 188 pušaka, 23 pištolja, nekoliko stotina ručnih bombi, 35 bajoneta, 100 kg eksploziva, 12 paketa želatina, 70 mina za minobacač 81 mm i razni drugi materijal, među kojim 1 automobil, 2 motocikla, 2 bicikla, 100 šlemova i velik broj uređaja za rušenje železničke pruge. Prikupljeno je 112 konja, 810 goveda, 250 ovaca, pored 550 kvintala žitarica i 500 kvintala krompira.

Naši gubici: poginulo 3 oficira i 55 vojnika; ranjeno 5 oficira i 94 vojnika; nestalo 5 vojnika.

General Koturi

¹⁰ Odnosi se na ustaško-domobranske jedinice.

¹¹ Prema izveštaju Štaba 5. operativne zone od 4. oktobra 1942. Glavnom štabu NOP odreda Hrvatske, najteže gubitke u toku neprijateljskih operacija na području Velike Kapele »je pretrpeo bataljon »Matija Gubec« kojega su progonili i htjeli natjerati u obruč. On je imao oko 25 mrtvih... Naroda iz Jasenka i Vrela se mnogo predalo, a i pohvatano. Vrelo se cijelo predalo, dok od partizana nije niko« (tom V, knj. 8, dok. br. 12).

Operacije neprijateljskih jedinica u Lici završene su potpunim neuspехom. Jedinice 1. i 2. hrvatske NOU brigade, 4. ličkog NOP odreda i 9. hrvatske NO brigade izbegle su udare neprijatelja pretrpevši gubitke od samo 2 lakše ranjena borca (tom V, knj. 8, dok. br. 62: izveštaj 1. operativne zone od 20. oktobra 1942. Glavnom štabu NOP odreda Hrvatske).

BR. 122

IZVEŠTAJ KOMANDANTA 18. ARMIJSKOG KORPUSA OD
25. NOVEMBRA 1942. VIŠOJ KOMANDI ORUŽANIH SNAGA
»SLOVENIJA — DALMACIJA« O NOVOM RAZMESTAJU
POTCINJENIH JEDINICA¹

Teleprinterom šifrovano

OD OSAMNAESTOG ARMIJSKOG KORPUSA

KOMANDI SUPERSLODA

VIŠA KOM. OR. SN. »SLOV.—DALM.«
OPERATIVNO ODELJENJE

Br. 13136/op.

Br. 23214

Prispelo 26. 11. 42.

25. novembra 1942.

Nova granica okupacije² mojeg armijskog korpusa: Zrmanja — Pađene — Knin — Drniš — Kladnjice — Klis — Novica — Stobreč.

Granice sektora Zadar: Obrovac — Pađene — Politička granica do reke Cikole . . . Lišane — isključno Pirovac.

Snage: 2 bataljona skvadrista u Kistanju; komanda 292. pešadijskog puka i 1 bataljon u Benkovcu, jedan bataljon u Obrovcu i jedan bataljon u Žegarju; komanda 291. pešadijskog puka i jedan bataljon u Erveniku i jedan bataljon u Pađenima; jedan bataljon skvadrista u Biogradu na moru.

I dopunski bataljon i jedan teritorijalno-mobilni bataljon na Zadarskim ostrvima.

Granice Prve brze divizije: na zapadu i severu graniči sa divizijom »Zara«, od Čikole graniči sa divizijom »Bergamo« duž linije: politička granica Čikola — Perković uključno i granice provincije Zadar — Perković — Rogoznica isključno, s komandom divizije i pukom »Saluco« i 8. posadn' m bataljonom u Šibeniku; ispostava komande divizije (vice comando divisione) i jedan bataljon skvadrista u Vodicama; puk »Alesandria« u zoni Skradin — Šibenik.

Sektor »Bergamo«: ostala zona okupacije s komandom divizije i 29. bataljonom »M« i 13. posadnim bataljonom u Splitu; komanda divizijske pešadije i II bersaljerski i bataljon bersaljera biciklista iz »Zara« u Kninu; 89. crnokošuljaška legija u Dr-

¹ Prepis depeše (pisan na mašini) u AVII, reg. br. 6/1, k. 260.

² Vidi dQk. br. 120.

nišu; komanda 26. pešadijskog puka i jedan bataljon u Trogiru; jedan bataljon u Kaštelima i Kozjaku; jedan bataljon u Kladnjicama; komanda 25. pešadijskog puka i jedan bataljon u Omišu, jedan bataljon u Klisu; jedan teritorijalno-mobilni bataljon u Rogoznici a i na Splitskim ostrvima; 10. posadni bataljon s jednom posadnom četom na Braču i Hvaru.

Naoružana rezerva: 4. puk bersaljera u Splitu.

Naknadno ćemo dostaviti predloge u pogledu evakuacije Zadvarja.

GENERAL SPIGO

Komanda Superslode

26. novembra 1942/XXI

Dešifrovao: poručnik Biasi — Fortina

BR. 122

**OKRUŽNICA MINISTARSTVA RATA OD 30. NOVEMBRA
1942. DA SE BEZ PRETHODNOG ODOBRENJA NE PUŠTAJU
NA ODSUSTVO VOJNICI SLOVENSKOG POREKLA IZ JU-
LIJSKE KRAJINE¹**

MG/kopija
Br. 74000 prot.
51. 1. 5.

Ministarstvo rata

Kabinet — Rim, 30. novembra 1942—XXI

Predmet: odsustva za Julinsku krajinu (Venezia Giulia)

Adrese

Ovom Ministarstvu je javljeno da neprestano dolaze na odsustvo u mesta Julijske krajine vojnici slovenskog porekla i imena za koje nije dato prethodno odobrenje propisano raspisom br. 59480/51. 1. 5. od 21. septembra t.g.²

Ovaj propust izaziva suvišnu prepisku lokalnih teritorijalnih vlasti i katkada nameće vojnicima da se odmah vrate u jedinicu čime im se daje povod da se u njih sumnja.

Da bi se izbegle ove nezgode, mole se komande u naslovu da naredе da se svi upoznaju s prepisima izdatim o ovome pitanju, a naročito s raspisom 59480/51. 1. 5. od 23. septembra, i da im se napomene da je naredeno da se ovome Ministarstvu dostave, radi odgovarajućeg postupka, sve ustanove i jedinice koje propuste da se pridržavaju ovih propisa.

!

Državni podsekretar
potpisan Skuero [Scuero]³

¹ Prepis dokumenta (pisan na mašini i dostavljen 2. bataijonu 151. pešadijskog puka divizije »Sasari«) u AVII, reg. br. 15/4, k. 654.

² Redakcija ne raspolaže tim raspisom.

³ Antonio

BR. 122

**IZVEŠTAJ KOMANDE KARABINIJERA DALMACIJE OD 30
NOVEMBRA 1942. GUBERNATORATU DALMACIJE O NO-
VOJ ORGANIZACIJI KARABINIJERSKIH KOMANDI DI-
SLOCIRANIH NA TERITORIJI SPLITA I ZADRA¹**

**KOMANDA KR. KARABINIJERA DALMACIJE
KOMANDNO ODELJENJE**

Br. 706/14 protok.

VP 141, 30. novembar 1942—XXI

Predmet: Nova organizacija kr. karabinijera u Dalmaciji.

GUVERNATORATU DALMACIJE — KABINETU	<i>Zadar</i>
GUVERNATORATU DALMACIJE — OPSTOJ UPRAVI POLICIJE	<i>Zadar</i>
KOMANDI PEŠADIJSKE DIVIZIJE »ZARA« (158)	<i>VP 141</i>
VOJNOM TUŽIOCU PRI SPECIJALNOM SUDU ZA DALMACIJU ,	<i>Zadar</i>
i radi znanja:	
GUVERNATORATU DALMACIJE — VOJNOM KABINETU	<i>Zadar</i>
GUVERNATORATU DALMACIJE — POSEBNOM SEKRETARIJATU	<i>Zadar</i>
KOMANDI XVIII ARMIJSKOG KORPUSA — ODELJENJU NAČELNIKA ŠTABA	<i>VP 118</i>

S obzirom na novonastale potrebe na teritorijama provin-
cija Zadar i Split, a u vezi s primljenim naređenjima od ekse-
lencije guvernera i u saglasnosti s komandom pešadijske divi-
zije »Zara« (158), izvršio sam novu organizaciju karabinijerskih
komandi dislociranih u dvema pomenutim provincijama.

Pobrinuo sam se da na čelo karabinijera dislociranih u sva-
kom pojedinom sektoru postavim po jednog višeg oficira, i, dok
se za provinciju Split cela odgovarajuća nadležna teritorija iden-
tifikuje s teritorijom već ranije određene grupe Split, dotle sam
za provinciju Zadar, s obzirom na veličinu teritorije i postojeća
dva sektora (Zadar i Šibenik), u interesu službe, smatrao celis-
hodnijim da razdvojim grupu Zadar, inače veoma glomaznu, na
dve grupe, i da jednu od njih postavim u Šibeniku, pod koman-

¹ Original (pisan na mašini) u AVII, reg. br. 5/2, k. 563.

dom potpukovnika Sestili Gvaltijerija (Sestilli Gualtiero), koji se odranije nalazi u mestu kao komandant 16. bataljona.

U tom cilju grupa Zadar će se sastojati od četa u Zadru, Preku i Benkovcu, a grupa Šibenik od dve čete u pomenutom mestu (jedna unutrašnja i jedna spoljna) i jedne čete u Kistanju.

Grupama Šibenik i Zadar izdata su detaljna naređenja kako bi se obezbedilo njihovo savršeno funkcionisanje u odnosu na odgovarajuće prefektуре i kvesture.

Nova organizacija stupa na snagu 1. decembra o.g., i vidi se iz priloženih pregleda koji se odnose na podelu raznih komandi, kao i iz odgovarajuće šeme (dostaviće se naknadno).

Komande koje još nisu obrazovane, a naznačene su crvenom tačkom, formiraće se po meri koju će omogućiti raspoloživost snaga i čim stigne tražena popuna.

Komandant
kr. karabinijera Dalmacije
M. P. pukovnik Buzep Buti
[Giuseppe Butti]
Buti

Guvernerat Dalmacije
Vojni kabinet
Primljeno: 7. 12. 1942—XXI
Br. protok. 5213

Grupa Split	Četa Split	Neposredno	Glavna stanica Split	
		Vod Split	Stanica pristanište Stanica Veli Varoš ● Stanica Manuš ● Stanica Bačvice Stanica Sustipan Stanica Arsenal Stalna ispostava Marjan Kontrol. ispostava Stobreč Kontrol. ispostava Žrnovnica	
	Četa Trogir	Vod Solin	Stanica Solin Stanica Vranjic Stanica Kaštel-Sućurac Stanica Kastel Vitturi ² Kontrol. ispostava Klis	
		Neposredan vod	Stanica Trogir Stanica Vel. Okrug (ostrvo Čiovo) ● Stanica Slatine (ostrvo Čiovo)	
	Četa Trogir	Vod Trogir	Stanica Kaštel Stari Stanica Marina Stanica Labin Stanica Drvenik (ostrvo Drvenik) Kontrol. ispostava Kaštel Stari	
		Vod Vis	Stanica Vis Stanica Komiza Stanica Grohote Stanica G. Selo	} (ostrvo Vis) } (ostrvo Šolta)
		Vod Korčula	Stanica Korčula Stanica Lumbarda Stanica Račište Stanica Blato Stanica Čara Stanica Brna Stanica Vela Luka Stanica Polače Stanica Maranovići	} (ostrvo Korčula) } (ostrvo Mljet)

● Komande koje treba formirati

M. P.

² Verovatno: Kambelovac.

Grupa Šibenik	Unutrašnja četa Šibenik	Neposredan vod	Glavna stanica Šibenik Stanica Šibenik — jug Stalna ispostava — želj. prist. Šibenik
		Unutrašnji vod	Stanica Mandalina Stanica Lozovac Kontrolna ispostava Petrović Stanica Perković Kontrol. ispostava Perković Stanica Vrpolje ●
	Spoljna četa Šibenik	Neposredan vod	Stanica Zlarin Stalna ispostava Šepurine Stanica Zaton — Šibenski
		Spoljni vod	Stanica Krapanj Stanica Primošten Stanica Rogoznica Stanica Kruševo ●
		Vod Vodice	Stanica Vodice Stanica M. Čista Stanica Gaćezezi Stanica Murter (ostrvo Murter) Stanica Tijesno Stanica Jezera
	Četa Kistanje	Neposredan vod	Stanica Kistanje Kontrol. postava Radučić
		Vod Kistanje	Kontrol. ispostava Mokropolje Kontrol. ispostava G. Ervenik ● Stalna ispostava Rudnik Ervenik Stalna ispostava Biovičino Selo Stanica Bijelina Stanica Devrske
		Vod Skradin	Stanica Skradin Stanica Bribirske Mostine Stanica Rupe Kontrol. ispostava Roški Slap

● Komande koje treba formirati

M. P.

Grupa Zadar	Četa Zadar	Neposredan vod	Stanica Zadar Stanica Brodarica Stalna ispostava Diklo Stanica Borgeric Stalna ispostava Sv. Jelena Stanica Lastovo
		Vod Zadar	Stanica Peterčane Stanica Nin Stanica Ražanac Stanica Murvica Blok Murvica Stanica Gospa od Rovere Stanica Bokanjac Kontrol. ispostava Bokanjac Stanica Vir (ostrvo Vir) Stanica Vrsi ● Stanica Polešnik ●
		Vod Smilčić	Stanica Smilčić Stanica Vinjerac Stanica Zemunik Stanica Sukošan Stanica Novi Grad Stanica Posedarje Stalna ispostava Pregradi
		Neposredan vod	Stanica Preko Stanica Kukljica Stalna ispostava ostrvo Ošljak
		Četa Preko	Vod Uljan
	Vod Molat		Stanica Molat (ostrvo Molat) Stalna ispostava u konc. log. (o. Molat) Stanica Ist (ostrvo Ist) Stanica Olib (o. Olib) Stanica Silba (o. Silba) Stanica Premuda (o. Premuda)

● Komande koje treba formirati

M. P.

Grupa Zadar	Četa Benkovac	Neposredan vod	Stanica Benkovac Stanica Lisčić Stanica Morpolača Stanica Polača Stanica Stankovci
		Vod Biograd	Stanica Biograd Stanica Lišane Stanica Gorica Stanica Polj. dobro Vransko jezero Stanica Vrana Stanica Pakošćane Stanica Drage Stanica Banjevci Stanica Filipjakov
		Vod Obrovac	Stanica Obrovac Stanica Karin Stanica Bilišane Stanica Žegar Stanica Zelengrad Stanica Rodaljice Kontrol. ispostava Obrovac Stalna ispostava Kruševo

M. P.

BR. 122

OKRUŽNICA BR. 3 C VIŠE KOMANDE ORUŽANIH SNAGA
»SLOVENIJA — DALMACIJA« OD 1. DECEMBRA 1942. O
NAČINU BORBE PROTIV PARTIZANSKIH JEDINICA I O
POSTUPKU SA STANOVNIŠTVOM¹

POVERLJIVO

VIŠA KOMANDA ORUŽANIH SNAGA
»SLOVENIJA — DALMACIJA«
(2. ARMIJA)

CIRKULAR BR. 3 C

*Raspodela do komandanata
bataljona i do odgovarajuće
jedinice ili ustanove*

1. decembra 1942—XXI

S A D R Ž A J

-- Uvod str. II²

PREDGOVOR

— OSNOVNI POJMOVI str. 13

PRVI DEO

— OBAVEŠTAJNA SLUŽBA str. 21

DRUGI DEO

MERE ZA OBEZBEDENJE I ZAŠTITU

— Glava I — Organizacija kretanja i slično . . str. 33
— Glava II — Mere opreznosti prema stanovništvu . str. 34
— Glava III — Zaštita pruga (»P.F.«)³ str. 35
— Glava IV — Zaštita obale str. 36
— Glava V — Zaštita veštačkih objekata na putu
i slično str. 38

¹ Jedan primerak okružnice (odštampan i povezan kao knjižica) u AVII, reg. br. 2/1, k. 93.

² Oznake stranica su date prema originalu okružnice.

³ i ⁴ P. F. — protezione delle ferrovie (zaštita pruga). -

— Glava VI — Zaštita vojnih zgrada, slagalista i slično	str.	39
— Glava VII — Naređenja — Sporazumi s političkim vlastima — Saopštenja	str.	40
— Glava VIII — Ljudstvo za vršenje službe obezbeđenja i zaštite	str.	42
— Glava IX — Dužnosti ljudstva određenog za službu obezbeđenja i zaštite	str.	46
— Glava X — Držanje svih vojnih lica sa gledišta obezbeđenja	str.	46

TREĆI DEO

ORGANIZACIJA TERITORIJA I GARNIZONA

— Glava I — Opšti pojmovi	str.	49
— Glava II — Zadatak i sastav garnizona	str.	51
— Glava II — Zadatak i sastav garnizona	str.	51
— Glava III — Odbrambeno uređenje garnizona	str.	53
— Otporne tačke	str.	57
— Blokadna mesta	str.	59
— Razno	str.	61
— Odbrambeni sektori	str.	61
— Zgrade pripremljene za odbranu	str.	62
— Organizovanje odbrane između susednih, odnosno obližnjih zgrada	str.	63
— Obilazni put	str.	64
— Osvetljavanje terena	str.	66
— Pozadinske rezerve	str.	66
— Mesta za snabdevanje putem aviona	str.	67
— Glava IV — Garnizonske trupe	str.	68
— Jedinice za odbranu	str.	68
— Mobilne jedinice	str.	72
— Jedinice i službe koje se nalaze u garnizonima ali ne čine njihov sastavni deo	str.	73
— Glava V — Plan odbrane garnizona	str.	74
— Glava VI — Unutrašnje službe u garnizonu	str.	77
— Glava VII — Mobilne rezerve	str.	78
— Glava VIII — Razne trupe i delovi:		
— Trupe određene za »P.F.« ⁴	str.	80
— Trupe određene za obalsku odbranu	str.	82
— Protivavionska odbrana	str.	83
— Mornarica	str.	84
— Avijacija	str.	85
— Rasute jedinice i grupe	str.	86
— Hrvatske trupe	str.	87
— M.V.A.C. (Antikomunistička dobrovoljačka milicija)	str.	88

— Napomena za gare razmotrene fortifikacijske radove	str.	90
Glava IX — »Defanzivni frontovi«	str.	92

ČETVRTI DEO

OPERACIJE

Br. 149—154 (Predgovor)	str:	95
Glava I — Sredina u kojoj radi protivnik i osobine njegove akcije	str.	97
Glava II — Sredina u kojoj mi djelujemo i potrebe koje iz toga proizilaze	sjtr.	101
Glava III — Kako treba da djeluju naše jedinice Izviđanje	str.	102
Obezbeđenje na maršu i stajanju	str.	103
Borba	str.	108
Glavni oblici ofanzivnih akcija	str.	111
Defanzivna akcija	str.	117
Glava IV — Auto-kolone i železnički transporti:		
— Opšti podaci o auto-kolonama	str.	120
— Pratlje auto-kolona	str.	123
— Zaštita auto-kolona	str.	125
— Odbrana auto-kolona	str.	129
— Kolone za snabdevanje i slične koje se kreću peške	str.	132
— Železnički transporti	str.	133
— Glava V — Veze	str.	135

PETI DEO

POSTUPAK KOJI SE IMA PRIMENITI PREMA STANOVNIŠTVU I PREMA PARTIZANIMA U TOKU OPERACIJA

— Stanovništvo	str.	139
— Zgrade i sela	str.	140
— Imovina	str.	141
— Hrvatski savetodavci	str.	142
— Partizani	str.	143
— Napomena	str.	143

PRILOZI⁵

— Prilog 1 — Stav »Spreman za lov«	str.	147
— Prilog 2 — Mesta za snabdevanje putem aviona	str.	151

⁵ i ⁷ Zbog njihove preopširnosti i manjeg značaja redakcija ih ne štampa.

- Prilog 3 — Primer »plana odbrane jednog garnizona« I®»
- Prilog 4 — Primeri raznih tipova fortifikacijskih objekata str. 173
- Prilog 5 — Izvod iz raspisa Generalštaba Kr. kopnene vojske o marševanju str. 183
- Prilog 6 — Prepoznavanje garnizona itd. od strane aviona str. 191
- Prilog 7 — »Znaci za hitnost« str. 195

VIŠA KOMANDA ORUŽANIH SNAGA
»SLOVENIJA — DALMACIJA«
(2. ARMIJA)

VP 10, 1. decembar 1942—XX

CIRKULAR BR. 3 C

- Cirkulār br. 3 C, od 1. marta 1942⁶—XX, menja se ovim novim izdanjem.
- On potvrđuje u suštini prethodni. Unosi u njega izvesne izmene detalja. Dopunjuje ga zasebno ranije izdatim odredbama kao i izvesnim novim, koje odgovaraju iskustvima i konstatacijama stečenim u intenzivnom operativnom periodu tokom leta i jeseni.
- Cirkural obuhvata sledeće:
 - Predgovor: Osnovni pojmovi.
 - I **deo**: Obaveštajna služba.
 - II **deo**: Mere za obezbeđenje i zaštitu.
 - III **deo**: Organizacija teritorije i garnizona.
 - IV **deo**: Operacije.
 - V **deo**: Postupak koji se ima primeniti prema stanovništvu i prema partizanima u toku operacija.
 - **Prilozi**.⁷

oOo

⁶ Dokumentat je izyodno štampan u tomu VI, knj. 2, dok. br. 145.

PREDGOVOR
OSNOVNI POJMOVI

Starešine armije moraju stalno imati na umu 10 sledećih tačaka:

Tačka I: ARMIJA JE U PUNOM RATU.

- Ona se ne bori protiv lokalnih i nezavisnih bandi, već protiv jednog protivnika koji namerava da stvori »jedinstveni front«, u zamenu za ovu jugoslovensku vojsku koju je ova Armija u aprilu 41. slavno pobedila.
- Rat koji se vodi na Balkanu je isti onaj koji se vodi u Rusiji, u Severnoj Africi, itd.
- Ovo zahteva:
- *ratni mentalitet*;
- odbacivanje negativnih osobina sažetih u jednoj rečenici »dobar Italijan«;
- »čvrstinu«.

Tačka II: OBAVEŠTAJNA SLUŽBA MORA BITI NAROČITO AKTIVNA I RAŠIRENA.

- Ovo zbog specijalnih osobina borbe u kojoj je Armija angažovana.
- »Tehničkoj« obaveštajnoj službi ima se pridružiti — svačija — stalna *zainteresovanost* za sve ono što se događa okolo i u blizini, i *savršeno poznavanje* sredine.
- »Informativna iznenađenja« nisu dopuštena.

Tačka III: TAJNA SE MORA ČUVATI PO SVAKU CENU.

- Saživljavanje sa stanovništvom koje je u osnovi za nas, ili je neutralno, i još ako je na izgled gostoprимljivo, navodi »dobrog« Italijana da se poveri prvom na koga naiđe.
- Međutim, neophodno je biti nepoverljiv prema svakome, a dok se ne dobije neoporiv dokaz o protivnom — naročito prema onima koji se predstavljaju kao preterano naklonjeni nama i koji pokušavaju da zadobiju naše prijateljstvo.

Tačka IV: VELIKI I MALI GARNIZONI MORAJU BITI SOLIDNO ORGANIZOVANI ZA ODBRANU

- Ovakvim postupkom garnizoni (koji predstavljaju neophodnu osnovu za ofanzivne operacije) mogu biti sigurno držani smanjenim snagama, na punu korist onih čiji je zadatak vođenje gore pomenutih operacija.

Tačka V: EFIKASNOST PARTIZANA JE PONAJCESCE PRECENJENA.

- Treba se odlučno suprotstavljati, i kod viših i kod nižih, težnji precenjivanju neprijateljskih mogućnosti.
- Pozivam se radi toga jednostavno na zdrav razum. Starešine koje znaju za prepreke na koje nailaze jedinice i bolje organizovane i bolje naoružane moraju imati u vidu teškoće (formiranja — obuke — naoružanja — snabdevenosti municijom — itd.) protiv kojih se bore partizanske formacije, i iz toga izvući logične zaključke u pogledu njihove efikasnosti i njihovih *stvarnih* mogućnosti.
- Svaki komandant neka sebi *pošteno* postavi ovo pitanje: »Sta bih smatrao da mogu ja da učinim kad bih, umesto što sam na čelu moje jedinice, bio partizanski vođa koga imam pred sobom?«
A *pošten* odgovor će dovesti do saznanja da znatan procenat partizanske efikasnosti stvaramo mi u našoj uobrazilji, usled precenjivanja njihove snage.

Tačka VI: NA NEPRIJATELJSKI N^PAD TREBA REAGOVATI BRZO I NA ŠTO JE MOGUĆE ODLUČNIJI I MASOVNIJI NAČIN.

- Postupak prema partizanima ne treba da bude izražen formulom »zub za zub«, već izrekom »glava za zub«.
- Brzina i moć protivdejstva pretpostavljaju:
 - na prvom mestu »ginger«,⁸
 - na drugom mestu: jednu stalnu i podesnu organizaciju, baš u tome cilju (pokretni delovi za brzu upotrebu).
- Neorganizovane akcije, vođene »tek toliko da se radi«, sa nesrazmernim snagama i sredstvima, i koje postižu obratan cilj od onoga koji je ranije utvrđen, imaju se odbaciti.

Tačka VII: OPERACIJE PROTIV PARTIZANA SU ISTINSKE I PRAVE RATNE OPERACIJE.

- Te kao takve imaju biti organizovane i *vođene*.
- Za nepovezane akcije, slabo organizovane, vođene prenebregavajući osnovna načela vojne veštine, bez energije i odlučnosti, u kojima je snabdevanje poverino nedovoljno jakim kolonama, i za slične »slabe akcije« odgovaraće nSdeležne starešine.

Tačka VIII: TAKTIČKO IZNENAĐENJE NIJE DOPUŠTENO.

- Uprkos bolnim primerima, još uvek se dešava da se jedinice i kolone za snabdevanje lakomisleno izlažu običnim zasedama.
- Greške ove vrste *stvaraju očiglednu i ozbiljnu odgovornost*.

⁸ Izraz za snalažljivost.

Tačka IX: TREBA SE BORITI DO KRAJA I SA ŽESTINOM.

- *Nema tih situacija* u kojima je dozvoljeno grupama ili pojedincima da prekinu borbu ili da je napuste, *kao što ne postoje ni situacije* koje opravdavaju gubitke u oružju i zarobljenima, ako nisu praćene znatnim gubicima u mrtvima i ranjenima.
- Eventualno dešavanje ovakvih izuzetaka, kao i povratak razoružanih i zarobljenih vojnika, *zahtevaju strogu istragu i primenu najozbiljnijih disciplinskih i sudskih mera.*
- Sa ove tačke gledišta neka se sruši legenda o čovečanskom ponašanju partizana prema izvesnim kategorijama zarobljenika: jer, zaista, nasuprot izvesnom slučaju ove vrste, koji se je desio kod određene jedinice, stoje mnogobrojni slučajevi zlostavljanih i ubijenih zarobljenika.
- Neka se, pored toga, jasno ukaže vojnicima da je eventualno napušteno oružje i municija, ili pod pritiskom predato protivniku, isto ono oružje koje će u drugoj prilici služiti da pogodi iste one koji nisu imali srčanosti da ga sačuvaju.

Tačka X: POLOŽAJ I PRESTIŽ ITALIJE U NOVIM PROVINCIJAMA I NA OKUPIRANOJ TERITORIJI ZAHTEVAJU OD CELE ARMije GVOZDENU DISCIPLINU I PRIMERNO DRŽANJE U SVAKOM POGLEDU.

- **Sto se tiče discipline oficira i podoficira, kao i kaplara i vojnika, stvar je -poznata.**
- U pogledu držanja napominjem:
 - imaju da izbegavaju, naročito oficiri, svaku prisutnost, prijateljsko ophođenje i »indiferentnost« u odnosu na stanovništvo;
 - uniforma, oprema i prtljag moraju uvek biti potpuno ispravni (ispravnost u stvari nije u suprotnosti sa stanjem upotrebe i sa čistoćom odeće, itd., koja u ratnim operacijama, u snegu i u blatu može, logično, da opadne);
 - stav jedinica, grupa i pojedinaca pod oružjem, u toku kretanja ili stajanja, ima da bude onakav kakav pristoji trupama jedne pobedničke nacije;
 - držanje pojedinih vojnika van službe, u gradu, u selima, u polju, na stanicama, na vozovima, itd. mora biti besprekorno.

O B A V E Š T A J N A

S L U Ź B A

1. — Na teritoriji pod nadležnošću Armije i u borbi koju ona vodi, obaveštajna služba nailazi na naročite teškoće iz sledećih razloga:

- stanovništvo ili čuti ili je naklonjeno lažnom obaveštavanju;
- partizanske grupe se lako mešaju sa stanovništvom;
- velike formacije nesnabdevene ili oskudno snabdevene komorama i kolima veoma su pokretljive i teško uočljive osmatranju iz vazduha;
- protivnik ne »reagira« na naše namere koje on pretpostavlja, ili na akcije koje preduzimamo, onako kako bi *reagirale regularne trupe*.

Obratno pak — da dodamo — prikupljanje obaveštenja je znatno olakšano za partizane.

2. — Pošto ovako stoje stvari, neophodno je da do *maksimuma pojačamo službu obaveštavanja*.

Što će se postići:

- Preduzimanjem mera »tehničkog« značaja, u nadležnosti Odeljenja »I«⁹;
- stalnom i svesnom obaveštajnom saradnjom *svih* komandi, uključiv i najmanje, **kao i svih** oficira pojedinačno.

Sve oči neka gledaju i *neka vide*;

sve uši neka slušaju i *neka čuju*;

sva usta neka *izveštavaju*.

To je program!

3. — Za rad službe »I« postoje dva »polja«:

- stanovništvo';
- partizani.

Obaveštajna saradnja *pojedinih oficira i pojedinih periferijskih komandi* najkorisnije i najbolje će se ispoljiti *svakodnevnim osmatranjem stanovništva u običnom životu*. *Odatle se dobijaju mnogi podaci, koji, iako na prvi*

⁹ »I« — **informazione (obaveštajno)**

pogled vrlo malog značaja, ako se prikupe zajedno, omogućavaju ne samo da se »oseti puls« stanovnika, već da se shvatx — kao refleks — i puls partizana.

— Podaci mogu biti ove vrste:

— iznenadne promene u držanju stanovništva ili jednog njegovog dela — neuobičajena kretanja i u određenim pravcima — »nova lica« iznenada iskrsla — transportovanja koja nisu u skladu sa običnim potrebama — sumnjivi sastanci u ovoj ili onoj kući — rečenice koje se čuju da se bez razloga iznenada ponavljaju — sumnjiva svetla •— dim koji se diže s mesta za koja se drži da su nenaseljena — nove staze na poljima ili na snegu •— itd. itd.

— Isto tako mogu imati vrednost, te ih stoga treba skupljati, pisma, na mašini kucani spisi, štampane stvari ili delovi istih koji bi se našli okolo.

4. — Oficiri koji, lično ili na izjavu svojih potčinjenih, dođu do napred navedenih podataka obaveštavaju o tome — čak i ako se radi o jednostavnom utisku — komande kojima su direktno potčinjeni.

Njima takođe predaju pisma, kucane spise, itd. koje pronađu.

— Pomenute komande sređuju ove podatke i dokumente, upoređuju ih sa drugima koje eventualno poseduju; i preduzimaju mere — ako je potrebno — s ciljem da prekontrolišu i- upotpune obaveštenja putem svojih oficira, kralj, karabinijera i policijskih delova, »*konfidenata*«, i eventualno putern hrvatskih vlasti i žandarmrije.

— Izveštavaju o tome više komande propisanim, periodičnim ili povremeno traženim im izveštajima.

U slučaju da se radi o *važnim i hitnim* obaveštenjima, ova se sređuju kako je o tome niže rečeno u pogledu podataka koji se odnose na partizane.

5. — Drukčije stoje stvari na drugom »polju« službe »I« (kod partizana).

Zaista, izuzev nekoliko retkih izuzetaka, nedostaje materijalni i neprekidni kontakt s neprijateljem, te se tako umanjuje mogućnost da se *neposredno i neprekidno* prikupljaju podaci o njemu.

— Prikupljaju se, naprotiv, *povremeni i delimični* podaci, koji dolaze:

- od obaveštajaca;
 - od vazdušnog izviđanja i eventualno od zemaljskog izviđanja;
 - iz borbi;
 - od zarobljenika i dezertera;
 - iz dokumenata.
6. — Ovi podaci, baš zato što su povremeni i delimični, moraju biti brzo »obrađeni« (ili upoređeni s ranije prekontrolisanim podacima, i sa onima koji su jednovremeno dobijeni iz drugih izvora), i brzo »iskorišćeni« (ili dostavljeni — iz drugih izvora), i brzo »iskorišćeni« (ili dostavljeni — nakon obrade — svim zainteresovanim telima).
7. — Ova »obrada« spada u nadležnost »tehničkih« organa (oddeljenja »I« divizijskih i viših komandi), koji su jedini u stanju da ih mogu pravilno izvršiti, pošto imaju:
- neophodnu predstavu celine;
 - potrebne elemente za upoređenje;
 - pomoć mnogobrojnih drugih obaveštajnih izvora (prisluškivanje razgovora — opisani izveštaji — strana štampa i radio — itd. itd.).
- Stoga je jasno da podaci o neprijatelju, prikupljeni na periferiji, treba da »tehničkim« organima o kojima je reč budu dostavljeni sa svom brzinom.
8. — U suštini treba ovako:
- a) — Komande niže od divizije, čim raspoložu nekim važnim i hitnim podatkom o neprijatelju, dostavljaju ga najbržim putem, i neposredno, odeljenju »I« komande divizije kojoj su potčinjeni.
- b) — Važni su i hitni podaci koji *se odnose na neprijatelja* koji se nalazi ili stiže pred ili na taktičko odstojanje, i to:
- formacije;
 - jačina;
 - razmeštaj;
 - držanje;
 - pokreti;
 - namere.
- U istom smislu smatraju se važnim i hitnim podaci koji se odnose na iznenadne i značajne promene u držanju stanovništva.
- Navesti: izvor i stepen verodostojnosti samog podatka-vesti, i eventualno čas, dešavanja onog o čemu se izveštava.

— Primeri:

- »Noćas uoči 4. decembra "formacija 106" (shodno Spisku partizanskih formacija, o čemu se govori pod br. 11) rasporedila se na Bilo Vrh frontom prema zapadu.
Izvor: partizan dezertter koji se prijavio u 7 časova«.
 - »Izbeglice iz Gore Kalvarije, koje su stigle jutros, 8. decembra, potvrđuju složno da je kolona od 600 partizana zauzela sinoć napred navedeno selo, i ima nameru da danas napadne ovaj garnizon«.
 - »Neprijateljska formacija spomenuta u našem u ovom momentu, u 12 časova, počinje da se približava otpornoj tački Sv. Nikola. Snaga je od oka procenjena na 300 ljudi sa 4 teška mitraljeza«.
 - »U prvim časovima jutros 16. januara stanovništvo ovog garnizona, bez objašnjivog uzroka, počelo je da se sklanja u podrume i pećine na južnoj strani sela. Kuće na severnoj strani potpuno su ispražnjene. Izvršeno je izviđanje prema severu do k. 547 i javljeno u 11,30 časova da nije uočeno ništa neobično«.
- c) — Komande o kojima je reč, *odmah nakon* što su postupile prema gornjem, šalju spomenute podatke komandi kojoj su neposredno potčinjene i obližnjoj ili zainteresovanoj komandi, odnosno komandama koje su ravne ili niže po rangu.
- Prirodno, kada, da bi se dostavila jedna vest komandi divizije, treba (zbog materijalnih uslova veze) istu uputiti i višoj komandi koja je u međuprostoru, oba izveštaja se stapaju u jedan. U tom slučaju komanda koja prima mora sama da se pobrine da izveštaj odmah uputi komandi divizije.
- d) — Zarobljenici, dezertteri i lica uhapšena za vreme operacija, koja »govore«, ali za koja se prema njihovom zaposlenju ili pretpostavljenom stepenu kulture smatra da znaju važne podatke, i ona koja se prvi put nude kao obaveštajci, moraju biti podvrgnuta potpunom ispitivanju *samo* od strane odeljenja »I« komande divizije. Stoga komanda niža od divizije, koja zarobi itd. gore navedena lica, *ograničava se* da im traži važnija i hitnija obaveštenja (vidi pod a), koja odmah dostavlja kako je napred propisano. Posle toga lica o ko-

jima je reč upućuje, najbržim sredstvom, oficiru isturenog dela divizijskog odeljenja »I«, ili komandi divizije.

Ovaj postupak je preporučljiv i zbog opšte potvrđene konstatacije: kada jedno lice, koje je ispitao oficir koji nije potpuno u toku stvari te stoga nije u stanju da ga opovrgne, dà u početku lažne podatke, *ne ispravlja ih nikad više iz straha.*

- e) — Komande niže od divizije koje dođu u posed dokumenta (naređenja — izveštaja — »stanja« — legitimacije — i slično) otetih od neprijatelja, ili pronađenih na neki način, kao i pisanih sastava, na mašini otkucanih sastava ili štampanih stvari koji imaju informativnu vrednost (ili se pretpostavlja da je imaju), dostavljaju ih *odmah i neposredno*, i najbržim sredstvom, komandi divizije. U slučaju da se najbržim pregledom izvršenim nad ovim dokumentima uoče podaci koji se cene kao važni i hitni, dostavljaju se ovi podaci, međutim, prema načinima u tačkama a) i b).
9. — *Gore navedeno ne oslobađa, prirodno, komande niže od divizije da rediguju i dostave neposredno višoj komandi periodične izveštaje i obaveštajne biltene koji su im naređeni ili povremeno zahtevani.*
10. — Takođe imaju važnost i *negativni* podaci. Na primer, ako je prethodno data vest, ili je bilo javljeno u obaveštajnim dokumentima, viših ili nižih komandi, da se u mestu X nalazila, u to vreme, formacija Y, i konstatuje se ili sazna da se partizani tamo nikad nisu nalazili, ili da su tamo boravili u drugo vreme, koje se razlikuje od javljenog, ili da je tamo bila jedna formacija, ali ne ona o kojoj je javljeno, ne treba se zadovoljiti mišljenjem: »Prevarili su se« ili »Prevarili smo se«, već to treba *odmah* ispraviti, dodajući — svakako — sve podatke koji se odnose na novo »izdanje« prvobitne vesti. - Ovo služi, katkada, takođe i za zaključivanje o sposobnosti i lojalnosti »obaveštajaca«.
11. — Komande divizija (odeljenja »I«), na osnovu dokumenta i podataka primljenih — kao što je gore rečeno — od nižih komandi, na osnovu saslušanja koja one vrše, vesti koje šalju srodna ili viša odeljenja »I«, kao i na osnovu brze »obrade« svega zajedno:
- sastavljaju i dostavljaju, najbržim sredstvom, svim zainteresovanim komandama, *važne i hitne* vesti;

- **sastavljaju i razrašilju jednodnevni obaveštajni izveštaj.**
- Isto čine i komande arm. korpusa u odnosu na komande divizija i bočnih arm. korpusa, kao i komanda armije u odnosu na komande arm. korpusa.
- Odeljenje »I« Armije, pored raznih drugih obaveštajnih periodičnih dokumenata, objavljuje svakog meseca jedan »Spisak partizanskih formacija«, koji se deli svima komandama, do komandi bataljona — diviziona, zaključno.
- Obaveštava između jednog i drugog izdanja o izmenama koje su pomalo prečišćene.
12. — Ovo što je napred propisano za korpusne komande važi takođe za mornaričke i vazduhoplovne komande, kako u njihovom sopstvenom delokrugu, tako i ukoliko se odnosi na izveštaje upućene ili primljene od komandi koje kooperišu sa drugim oruž. snagama.

DRUGI DEO

MERE ZA OBEZBEĐENJE I ZAŠTITU

GLAVA I

ORGANIZACIJA KRETANJA I SLIČNO

13. — U naseljenim centrima, i okolnim poljima, u kojima postoje ili se uskoro predviđaju ustanički pokreti, ili su u toku ili se uskoro očekuju operacije, komande vel. jedinica s tog sektora i — u hitnom slučaju — garnizonske komande mogu dopuniti uobičajena ograničena kretanja (legitimacije — policijski čas itd.), sve do potpune zabrane kretanja civilima, dokle god to bude potrebno.
14. — U istim prilikama komande vel. jedinica mogu preduzeti mere da obustave, dokle je potrebno, pokret civilnih vozova, poštanskih automobila, kao i obavljanje privatne poštanske, telegrafske i telefonske službe.

GLAVA II

MERE OPREZNOSTI PREMA STANOVNIŠTVU

15. — Kada je potrebno u cilju održavanja O. P.¹⁰ i vođenja operacija, komande vel. jedinica mogu preduzeti mere:
- a) — da se, u cilju zaštite, opreze ili represije, interniraju lica, porodice, kategorije lica po gradovima i selima, a ako je potrebno — i celokupno stanovništvo sela i seoskih zona;
 - b) — da se »zadrže« taoci, obično uzeti od sumnjivog dela stanovništva, a — ako se smatra za potrebno — takođe od celokupnog, uključivši i najviše staleže;
 - c) — da se sa odgovornim za sabotaze smatraju, uopšte stanovnici kuća koje su u blizini mesta gde se ove dogode.
16. — Taoci o kojima se govori u tač. b) mogu biti pozvani da odgovaraju, svojim životom, za mučke agresije protiv vojnih lica i italijanskih funkcionera, u mestima iz kojih su uzeti, u slučaju da krivci ne budu identifikovani u razumnom vremenskom razmaku koji bude od slučaja do slučaja određen.

GLAVA III

ZAŠTITA PRUGA (P. F.)

17. — Civilima je zabranjeno (izuzev železničkog osoblja koje je na službi, *kako danju tako i noću, i bilo u kojem mestu*, da se kreću ili stoje na pruzi, ili odmah uz nju (izuzev putnika na peronu stanica, isključivo pri dolasku i odlasku vozova), i da se kreću ili stoje u blizini veštačkih objekata.
18. — U slučaju potrebe, gornju zabranu mogu komande velikih jedinica pooštriti do potpune zabrane kretanja civila, *kako danju tako i noću*, u blizini pruga, u jednom više ili manje širokom pojasu. U tom slučaju učinjen je izuzetak u naseljima kroz koja prolazi pruga, za seoske kuće koje su u blizini iste i za puteve koji idu sa strane pruge ili koji prelaze prugu (uvek kada nije u važnosti zabrana iz I glave za kretanje po ovim putevima).

¹⁰ O.P. — Ordine pubblico (javni poredak)

- Da bi se raspoznavalo železničko osoblje koje mora da se kreće železničkim prugama i da se približi ili zadržava u blizini veštačkih objekata, postignuti su sporazumi sa upravom železnica.
- Ni u jednom slučaju »lozinka« ne može biti upotrebljena kao sredstvo raspoznavanja pomenutog osoblja. Ovo iz poznatih razloga.

GLAVA IV

ZAŠTITA OBALE

- 20. — Na kopnenoj i ostrvskoj obali koja pripada Armiji, kadgod nisu u važnosti naročita ograničenja iz glave I, ili koja druga vojnog karaktera (blizu baterija, zaseda, barutana, itd.), dozvoljeno je *danju* kretanje civila.
 - Na istoj obali *noću* (a takođe i danju u slučaju guste magle) zabranjeno je kretanje civila u svakom slučaju, i to kako u smislu paralelno s morem (ili duž plaže), tako i pravcem od kopna ka moru ili u obrnutom pravcu.
- 21. — Odlazak ili približavanje i pristajanje civilnih lađa danju odobreno je ili zabranjeno odredbama koje su u važnosti za to (ribolov — obalska plovidba).
 - Noću (a takođe i danju u slučaju guste magle) zabranjeno je odlaženje i približavanje, odnosno pristajanje civilnih lađa, izuzev u onim pristaništima u kojima odnosne odredbe koje su u važnosti za plovidbu i ribolov to odobravaju.
- 22. — U slučaju izuzetnih prilika spomenutih u I glavi, nadležne komande vel. jedinica i mornarice mogu osnovne odredbe o tome pitanju upotpuniti do potpunog obustavljanja plovidbe i ribolova.

TJ istom smislu, mogu se, kada se smatra za potrebno, oduzeti lađe iz vlasništva udruženja i pojedinaca, koncentrišući ih na sigurno i čuvano mesto.

GLAVA V

ZAŠTITA DRUMSKIH OBJEKATA I SLIČNO

- 23. — Zabranjeno je, kako danju tako i noću, u svim mestima, civilima da se zadržavaju u blizini, iznad ili ispod već-

tačkih objekata na putu, i da se zadržavaju u neposrednoj blizini stubova za provodnike električne energije i stubova telefonskih i telegrafskih linija.

GLAVA VI

ZAŠTITA VOJNIH ZGRADA SLAGALIŠTA I SLIČNO

24. — Zabranjeno je civilima da se prikupljaju, *bilo u kojem vremenu i mestu*, u neposrednoj blizini vojnih zgrada koje čuvaju vojnici, odbrambenih uređaja, baterija, logora, slagališta vojnog materijala i slagališta goriva.
- *Noću* (a i danju, u slučaju guste magle) zabranjeno je, pored toga, civilima, *čak i usamljenim*, da se zadržavaju (eventualno i da se kreću) u neposrednoj blizini gore navedenih zgrada itd.

GLAVA VII

NAREĐENJA—SPORAZUMI S POLITIČKIM VLASTIMA—SAOPŠTENJA

25. — Da bi se obezbedilo poštovanje zabrana predviđenih u prethodnim poglavljima, potrebno je da komandanti (ili komandiri straže) stražarskih, zaštitnih, osmatračkih itd. jedinica budu opskrbljeni *jasnim naređenjima*.
26. — Odredbe navedene u prethodnim poglavljima (i one koje su donete radi obezbeđenja njihove primene, prema glavi IX) saopštavaju se stanovništvu nadležne komande putem »naredbi«.
27. — Što se tiče prethodnih sporazuma, o tome predmetu, s civilnim italijanskim i hrvatskim vlastima, kao i u pogledu izdavanja »naredbi« (isključivo vojnih — isključivo civilnih — ili zajedničkih), pomenute komande se upravljaju prema važećim propisima koji se na to odnose.
- U svakom slučaju blagovremeno obavestavaju civilne vlasti o novim primenjenim merama, što ih može interesovati.
28. — Na kraju svake naredbe koju izdaju vojne vlasti ima se ispisati naročito uočljivo:
- »Ko iskida, ošteti ili zamrlja ovu naredbu, prema njemu će se postupiti shodno važećim odredbama. Ako bude zatečen na delu, biće streljan«.

Da bi se izbegli neugodni incidenti, sa ovim ograničenjima, zabranama itd. imaju se upoznati svi italijanski i hrvatski vojnici.

GLAVA VIII

LJUDSTVO ZA VRŠENJE SLUŽBE OBEZBEĐENJA I ZAŠTITE

30. — Služba u vezi sa ograničenjima kretanja, o čemu se govori u glavi I, poverena je *»blokadnim mestima« i patrolama, odnosno pokretnim jedinicama.*
— Blokadna mesta su normalno postavljena na ulazima u garnizone, i izuzetno na otvorenom polju (na rasrpticama puteva itd.).
31. — Patrole ili pokretne jedinice (sastavljene ih potpomognute — kad je moguće — tenkovima, oklopnim automobilima, oklopljenim kamionima), stalno ili u skokovima, pretražuju određene delove puta ili kraja.
32. — Služba zaštite pruga (glava III), veštačkih objekata na putevima (glava V), vojnih zgrada, slagališta i sličnog (glava VI) poverena je *stalnim i pokretnim stražama, grupama ili jedinicama.*
33. — Služba zaštite obale (glava IV) poverena je:
— Obalskim osmatračkim mestima (P.O.C.).¹¹
— Obalskim blokadnim mestima (P.B.C.).¹²
— Stalnim grupama.
— Mobilnim grupama.

GLAVA IX

DUŽNOST LJUDSTVA ODREĐENOG ZA SLUŽBU OBEZBEĐENJA I ZAŠTITE

34. — Vojna lica, straže, grupe i jedinice određene za službu pomenutog obezbeđenja i zaštite moraju se u svakoj prilici poneti *s najvećom energijom i najvećom odlučnošću.*
35. — Straže, osmatrači, ljudi u patroli i slični drže pušku ili karabin, bilo u zastanku, bilo u kretanju, u položaju spremnom za lov¹³ (vidi prilog br. 1).

¹¹ P.O.C. — Posti di osservazione costiera

¹² P.B.C. — Posti di blocco costieri

¹³ i ¹⁴ O originalu: »incaccia«, što bukvalno prevedeno znači: u lovu.

(Cine izuzetak danju, u normalnoj situaciji, strazari koji se nalaze na ulazu u komande ili kasarne, koji pušku s nataknutim bajonetom drže u položaju koji je pravilom propisan. U slučaju uzbune, noću i danju, i ovi stražari moraju držati oružje u položaju »spremnom za lov«.)¹¹

36. — Ljudstvo, stalno ili mobilno, određeno da obezbedi sprovođenje zabrane kretanja, zadržavanja, pristajanja itd., spomenutih u prethodnim poglavljima, upravlja se po sledećem:

- poziv **stoj!** na odstojanju — oružje spremno za upotrebu — pokreti i glas energični;
- dok jedan ili više vojnika stoje sa oružjem spremnim za upotrebu, ostali se približavaju licima koja su se na pozor zaustavila, da bi vi-
deli ko su;
- ako su pomenuta lica italijanski vojnici na službi (»ložinka« i druge odnosne mere da bi se uverili da se ne radi o preobučanim ustanicima), propuštaju se; ako se radi o italijanskim vojnim licima koja nisu u službi ili o hrvatskim vojnicima, imaju se zadržati radi daljeg proveravanja podataka;
- ako su lica koja su se zaustavila na poziv civili, imaju se uhapsiti (pretražiti ih!) i optužiti zbog nepoštovanja naredbe;
- ako se lica o kojima se radi ne zaustave na poziv, ili reaguju ili pokušaju da pobegnu, *odmah se na njih otvara vatra.*

37. — *Naročiti slučajevi:*

a) Zaštita pruga:

- *Noću* (takođe danju u slučaju guste ragnle) *otvara se odmah vatra, bez ikakvog poziva*, protiv onih koji prekrše odnosnu važeću zabranu.
- Isti postupak biće primenjen i po *jasnom danu*, ako je tako predviđeno usled potrebe koju nameće situacija komandi zainteresovanih vel. jedinica.

b) Zaštita obale:

- *Danju* imaju se pozvati da pristanu lade koje se kreću ili zadržavaju u zabranjenim vodama (poziv lađama van dometa glasa vrši se pucanjem u pravcu same lade).

Protiv lađa koje se ne odazovu na poziv da priđu, ili koje su očigledno neprijateljske, *otvara se odmah vatra.*

- *Noću* (a takođe danju u slučaju guste magle), *otvara se odmah vatra, bez ikakvog poziva*, na osobe, grupe lica i lađe koje se ogreše o odnosne postojeće zabrane.

c) Zaštita veštačkih objekata na putu i slično:

- *Noću* (a takođe danju u slučaju guste magle) *otvara se vatra odmah, bez ikakvih poziva*, na onoga koji se zadržava blizu, iznad ili ispod veštačkih objekata *koji se nalaze u otvorenom polju* (ili tamo i onda kada taj zastoj može biti protumačen kao zlonameran). Isto vredi i za stubove provodnika električne energije i za stubove telefonskih i telegrafskih linija *u otvorenom polju.*

d) Zaštita vojnih zgrada, slagališta i slično:

- *Noću* (a takođe danju u slučaju guste magle) *otvara se vatra odmah, bez ikakvog poziva*, na onoga koji se približava ili se zadržava u neposrednoj blizini *slagališta oružja, municije, eksploziva i goriva.*

38. — Kao što je već napomenuto, o gore navedenom *neposrednom otvaranju vatre, bez ikakvog poziva*, mora stanovništvo biti obavješteno putem istih »naredbi« kojima se propisuju razne zabrane i ograničenja.

- O tome treba da budu takođe obavješteni svi italijanski i hrvatski vojnici.

GLAVA X

DRŽANJE SVIH VOJNIH LICA ŠA GLEDIŠTA OBEZBEĐENJA

39. — Propisi iz čl. 34 koji se odnose ha ljudstvo određeno za službu obezbeđenja i zaštite (najveća energija — najveća odlučnost) vrede takođe za sve jedinice i vojnike Armije.

40. — Sledstveno tome:

- jedinice, grupe i pojedini vojnici koji imaju bilo kakvu drugu službu i grupe i pojedini vojnici koji ne vrše nikakvu službu moraju reagirati ili intervenisati, odmah, energično i odlučno, kada

ovi ili druge jedinice, grupe i vojnici, u blizini, budu napadnuti, ugroženi ili omalovažavani.

— **Na uzvik vojnika koji je u nekoj opasnosti »Druga armija, ovamo!« svi pripadnici armije koji ga čuju moraju pritrčati i pružiti drugu pomoć po svaku cenu.**

41. — *Neka se zna dobro da neodmerenost u reagiranju izvršena u dobroj nameri neće nikad biti kažnjena.*

— *Naprotiv, biće bespoštedno kažnjeni oni koji pokažu strah i tromost, a pre svega oni koji ne priteknu u pomoć drugu u opasnosti.*

TREĆI DEO

ORGANIZACIJA TERITORIJE I GARNIZONA

GLAVA I

OPŠTI POJMOVI

42. — Teritorija armije je podeljena, prema posebnim odredbama, između armijskih korpusa i potčinjenih divizija.
- Teritorije u nadležnosti pojedinih divizija podeljene su, sa svoje strane, na »teritorijalne sektore«, kojima odgovaraju komande i snage promenljive jačine, u zavisnosti od protezanja, situacije itd.

Pomenuti sektori su nazvani topografskim imenom (predeo — sedište komande — reka itd.).

43. — Sektori obuhvataju:

- »garnizone«;
- »mobilne rezerve«.

(Ove poslednje mogu takođe biti potčinjene neposredno komandama vel. jedinica, umesto sektorskim komandama).

44. — Pored gore pomenutih teritorijalnih sektora, postoje sektori »P. F.« i »obalski« sektori.

Komande sektora P. F. i obalskih sektora potčinjene su komandama vel. jedinica na čijoj se teritoriji nalaze. Na delovima obale (uključivši ostrva) na kojima ne postoje komande obalskih sektora, njihovu funkciju vrši komanda teritorijalnog sektora na tom delu.

45. — Komandi Armije su potčinjeni:
— komande i ljudstvo protivavionske odbrane;
— komande i ljudstvo Kr. mornarice;
— komande i jedinice Kr. vazduhoplovstva.
46. — Komandama vel. jedinica ili nižim komandama potčinjene su hrvatske trupe i formacije M.V.A.C. (Dobrovoljna antikomunistička milicija).

OLA VA II

ZADATAK I SASTAV GARNIZONA

47. — Obrazovanje i držanje »garnizona« ima za cilj da se centri (gradovi — železnički i putni čvorovi — industrije — itd.) koji moralno i materijalno »upravljaju« okupiranom teritorijom i koji predstavljaju osnovicu i oslonu tačku, *neophodne* u operacijama, čvrsto drže u rukama.
48. — Garnizoni su — uopšte uzev — redi i jači u zonama u kojima je detaljna kontrola međuprostornog zemljišta od'manjeg značaja (u suštini Hrvatska).
Gušći su i, delom, manje jačine u zonama u kojima je detaljna kontrola i malih centara i krajeva od značaja (u stvari anektirane teritorije).
— Kontrola, pak, anektiranih teritorija obezbeđuje se pomoću jedne guste mreže malih garnizona, sastavljenih većim delom od vodova (ili odgovarajućih jedinica) policijskih snaga ili sličnog, nad kojima se postavlja jedna mreža većih garnizona manje gustine.
49. — Da bi ispunili svoje dužnosti, garnizoni moraju:
— imati jednu odbrambenu organizaciju koja omogućava pružanje sigurnog otpora u *odsustvu mobilnih jedinica* koje se niže navode, u vreme koje je potrebno za priticanje u pomoć spoljnih snaga;
— imati jednu ili više sopstvenih »mobilnih jedinica«, određenih da se kreću po okolini radi nadzora iste, da potpomažu obližnje garnizone, ili da saraduju u operacijama koje su preduzele druge snage.
50. — Garnizoni imaju sledeći sastav.
— normalno: — organske trupe vel. jedinica, ili trupe van divizijskog sastava na raspolaga-

nju istih (uključivši, neki put, hrvatske trupe i formacije M.V.A.C.);

- eventualno: — specijalne trupe (formacije G.A.F.¹⁵
 - teritorijalne — itd.);
 - hrvatske trupe;¹⁶
 - formacije M.V.A.C.

51. — U garnizonima mogu biti smešteni, stalno ili privremeno, jedinice itd. koje ne pripadaju samim garnizonima, kao: »mobilne rezerve« velikih jedinica ili sektora, jedinice namenjene za zaštitu pruga ili obalsku odbranu, delovi mornarice ili avijacije, službe, itd. Što se tiče njihovog učešća u odbrani garnizona vidi se dalje.

GLAVA III

ODBRAMBENO UREĐENJE GARNIZONA

Organizacija celine

52. — Ponavlja se — da bi se izbegla, bilo kakva dvosmislenost — da uređenje garnizona za odbranu ne odgovara nimalo jednom statičnom i pasivnom shvatanju, već jednom dinamičnom i aktivnom.

U stvari, čvrsto držanje posednutih »centara«, u bilo kojoj prilici i uprkos prisustvu smanjenih snaga na licu mesta, predstavlja — kao i u kolonijalnim ratovima — stanje »sine qua non« za ofanzivne operacije.

53. — Na osnovu toga cilja, odbrambenu organizaciju pojedinog garnizona *ne treba nikad* zasnivati na snazi koja je normalno prisutna (koja obuhvata »mobilne jedinice« samog garnizona i — eventualno — ljudstvo pomenućo u tač. 51), već mora, naprotiv, da se zasniva na *minimumu* snaga koji se smatra neophodnim, oslanjajući se na fortifikacijske radove u odbrani.

54. — Načelno, odbrambena organizacija garnizona je u vidu »zatvorenog kruga«.

- Ovaj sistem nudi nesumnjive prednosti:
 - sprečava infiltracije spolja;

¹⁵ i ²¹ G. A. F. — *Guardia alla frontiera* (granična straža).

¹⁶ Odnosi se na jedinice NDH.

- omogućava laku i stalnu kontrolu kretanja prema okolini i iz okoline;
- daje najveću sigurnost normalnom životu garnizona.
- Svaki drukčiji vid predstavlja štetu najvećeg obima.
- Stoga se u većim centrima (gde se zahteva — iz dobro poznatih razloga — siguran nadzor nad stanovništvom i nad njegovim vezama sa spoljašnošću) *primenjuje uvek ovaj sistem.*

55. — Organizacija u vidu zatvorenog kruga može biti u dva tipa:

- po »otpornim tačkama«: — »otporne tačke« po obodu, povezane jednom jedinstvenom preprekom;
- u vidu »pojasa sigurnosti«: — ivični niz »blokadnih mesta« i pojedinih zgrada uređenih za odbranu (ili *pojedinih* novoizgrađenih bunkera,¹⁷ povezanih jednom jedinstvenom preprekom.

56. — Odbrambeno uređenje u vidu zatvorenog kruga po »otpornim tačkama« odgovara tamo gde postoje po obodu položaji ili grupe kuća, naročito pogodne za odbranu, i koje, ojačane pretvaranjem u »otpornu tačku«, omogućavaju, kao »bastioni«, taktičko dominiranje među prostornim »kurtinama«.

Pored toga, ovo uređenje odgovara — iz poznatih razloga — garnizonima koji mogu da budu izloženi napadu jakih snaga i kojima se ne može brzo priteći u pomoć spoljnim snagama.

57. — Odbrambeno uređenje u vidu zatvorenog kruga, u obliku »pojasa sigurnosti«, odgovara, naprotiv, velikim garnizonima, u kojima se nalazi relativno veliki broj trupa, te ih stoga partizani teško mogu uspešno napasti. — Prirodno, »pojas sigurnosti« baš ne isključuje obratovanje »otpornih tačaka« na tačkama naročite važ-

¹⁷ i ¹⁹ U originalu: »appostamenti«, što bukvalno znači: zasede. Međutim, prema slici na 178. str. originala vidi se da su to bunkerji koje autor, verovatno, zbog namene, naziva »appostamenti«.

nosti, bilo na samom pojasu, bilo van njega u blizini, bilo u unutrašnjosti.

58. — Kad nije moguće ili nije zgodno (ekonomija snage) uređenje u vidu zatvorenog kruga, treba:
- organizovati naselje po blokovima, od kojih svaki obrazuje za sebe »otpornu tačku«;
 - ili organizovati samo jedan deo naselja.
59. — Tamo gde u blizini naselja postoje dominantni položaji koji bi mogli, ako ih neprijatelj zauzme, naneti štetu odbrani, imaju se obrazovati na njima jedna ili više »otpornih tačaka«, povezanih ili nepovezanih materijalno sa ostalim delom organizacije.
60. — Može se najzad desiti da se mesto (koje se nalazi u jednoj uvali, itd.) baš i ne organizuje za odbranu. U tom slučaju garnizon nije smešten u samom mestu, već u jednoj ili više spoljnih »otpornih tačaka«, koje dominiraju nad mestom (u vidu rimskih »cestra«¹⁸, »citadela«).

»Otporne tačke«

61. — Pod »otpornom tačkom« u konkretnom slučaju podrazumeva se:
- skup zgrada pripremljenih za odbranu ili novoizgrađenih bunkera,¹⁹ ili obeju vrsta zajedno dopunjenih stanovima, nišama i saobraćajnicama, *opkoljenih sopstvenom preprekom*, i organizovanih tako da se mogu efikasno braniti na 360 stepeni (pošto neprijatelj nema avijaciju i — uglavnom — artiljeriju, pomenuti skup mora biti »prikupljen« tako da je lako njime komandovati, i jak u svakom svom delu);
 - ili jedna velika i čvrsta zgrada (utvrđenje — kasarna — manastir — itd.), opremljena za odbranu, koja u sebi sjedinjuje sve gore navedene elemente;
 - ili jedan fortifikacijski objekat novoizgrađen (»mali for« — poljsko utvrđenje), koji — takođe — sjedinjuje u sebi sve ranije navedene elemente.
62. — U slučaju da naselje ne bude organizovano u vidu zatvorenog kruga, već u vidu »otpornih tačaka« koje obuhvataju samo delove istog naselja, trebalo bi da u njih budu uključene važnije zgrade (opština — policija —

cestra — logor

pošta — telegraf — telefon — radio — električna centrala — itd.).

Stanovi trupa su tu uvek obuhvaćeni.

63. — U organizaciji većih centara mora se imati u vidu eventualnost unutrašnjih pokreta i pobuna.
Analogno ima se razmotriti eventualnost obrazovanja u njima jedne centralne »otporne tačke« sa ulogom oslonca odbrane.
64. — »Otporne tačke« moraju biti postavljene i organizovane tako da jedna drugoj daju najveću uzajamnu pomoć.
65. — Naročito se mora voditi računa o »prepreci«, koja je obično napravljena od žičane mreže ili »krstila«. Ali, u nedostatku, sve je dobro: rovovi — polaganje kolja — zaseke — rešetke — i, u slučaju hitnosti, čak i kola i nameštaj preprečeni po ulicama.
66. — Na terenu koji se nalazi ispred prepreke — naročito ispred one spoljne garnizonske — mora biti raščišćeno drveće, žbunje i ogradice.
67. — Najveću pažnju u svakom slučaju treba pokloniti neposrednoj odbrani »otpornih tačaka« i njihovih pojedinih delova (zgrade — zasede — saobraćajnice — itd.).
U tome cilju se koriste: oružja koja tuku duž prepreke — bacači plamena — »otvori« za ručne bombe — itd.
68. — »Otporne tačke« i bunkerji posednuti trupama koje imaju specijalne zadatke (zaštita pruge — odbrana obale — protuavionska odbrana — mornarica — avijacija — itd.) moraju biti uključeni u ukupnu odbrambenu organizaciju garnizona, u materijalnom smislu ili sa gledišta uzajamnog potpomaganja, kad situacija, položaj i odstojanja to omoguće.

»Rlokadna mesta«

69. — Naročitu važnost pri uređenju garnizona za odbranu imaju »blokadna mesta«.

Ona se sastoje od grupa ljudi koje posedaju puteve na ulazima u garnizon sa zadatkom:

— normalnim: — da nadziru i sprovode izvršenje ograničenja saobraćaja koja su u važnosti (vidi II deo);

— u slučaju nužde: — da obezbede odbranu pomenu-
tih ulaza.

70. — Kad je naseljeni centar organizovan u vidu »zatvorenog kruga« po »otpornim tačkama«, i kada »otporne tačke« obuhvataju delove ivice gde ulaze putevi spolja, »blokadna mesta« su uključena u same odporne tačke.
- »Blokadna mesta« postavljena drukčije, odnosno van »otpornih tačaka«, uređuju se u vidu malih zasebnih »otpornih tačaka«.
71. — Put koji vodi spolja prema »blokadnom mestu« zatvara se takvim preprekama da ove materijalno primoraju kola da se zaustave ili da znatno uspore kretanje. Preporučuje se upotreba:

- »krstila« vrlo jakih;
- velikih gvozdених prečaga ili sipki, čvrsto pričvršćenih s jedne strane puta, i koje se dobro i brzo pričvršćuju za drugu stranu;
- dva do tri odvojena dela jakog zida (ne svog), visine oko 1,20, koji između sebe ostavljaju jedan otvor malo širi od širine kamiona veće nosivosti.

Navedene prepreke, shodno prilikama, drže se otvorene (»krstila« sa prekidima — izdignute rampe — zidovi bez dodataka) ili zatvorene (»krstila« neprekidna i povezana — spuštene rampe — zidovi upotpunjeni pokretnim materijalom).

Napred pomenute prepreke i put neposredno iza njih moraju automatski biti tučeni izbliza, čak i noću i u magli, oružjem sa »blokadnog mesta«.

Razno

i

72. — Odbrambeni *sektori*:
- U većim garnizonima zgodno je podeliti naselje, odbrambeni pojas i izvestan spoljni deo terena na sektore. Granice između sektora nikad ne treba da se poklapaju, s taktičkog gledišta, raznim tačkama ili linijama (putevi — grebeni — delovi terena pogodni za napad — itd.), već moraju biti određene tako da na jednom sektoru potpuno obuhvataju tačke ili linije o kojima je reč.
73. — *Zgrade pripremljene za odbranu*:
- Bila kakva njihova funkcija (deo »otporne tačke« — »samostalna otporna tačka« — itd. itd.), pomenute zgrade moraju biti uređene za odbranu tako da stvarno i potpuno odgovaraju cilju.

Jednostavno postavljanje automatskog oružja ili strelaca na jedan prozor, ma i zaklonjen džakčićima zemlje, koristi u nepredviđenoj odbrani, ali ne predstavlja, u slučaju o kome ovde raspravljamo, »uređenje za odbranu«.

Ono, naprotiv, obuhvata takve radove koji u zgradama stvaraju — koristeći se njihovim materijalnim zaklonom i zaklonom od oka — zaklone isto tako solidne i efikasne kao što su oni koji se na drugim mestima dižu potpuno novi.

Ono takođe obuhvata: zaprečavanje vrata, zaštitu ulaza, gornje »otvore« za ručne bombe, korišćenje bolje zaštićenih prostorija (unutrašnje prostorije — podrumi) za stanove i niše.

Organizovanje odbrane između susednih, odnosno obližnjih zgrada:

- Da se ne bi suviše širio odbrambeni pojas, često se dešava da treba odbranu povezati sa onim zgradama ili je dovesti u blizinu onih zgrada koje su ostale van odbrambenog pojasa.
- U tom slučaju treba vršiti uređenje tako da između zgrada ili bunkera koji obrazuju odbranu i zgrada koje su napred bude uvek slobodan prostor, ma bio i tesan.

U pomenutom prostoru moraju biti porušeni zidovi, zidići, žive ograde i sve ono što može omogućiti neprijatelju, *noću i u magli*, da se bez pogibelji »privuče«, i tu treba napraviti jednu žičanu prepreku ili klopku tako široku i gustu da onaj koji u nju upadne ne može iz nje više izaći.

Pomenuta žičana prepreka mora biti sigurno tučena vatrom iz automatskog oružja i pušaka, ručnim bombama i eventualno bacačima plamena.

Pored toga, i vrata i prozori na zgradama izvan odbrane, a okrenuti prema ovoj, moraju biti zazidani.

- U iznimnom slučaju (zgrada delom obuhvaćena odbranom a delom van nje) organizuje se, u samoj unutrašnjosti zgrade, jedan poprečan zid, prednja prostorija se ispuni klopnama, i potpuno se zazida suprotan zid.

Ovo se radi kako u prizemlju, tako i na gornjim spratovima i u podrumu.

- *Slučajevi te vrste imaju se proučiti i resiti s najvećom pažnjom.*

Obilazni put«:

- U garnizonima koji imaju defanzivno uređenje malo šire i u vidu zatvorenog kruga (naročito u slučaju »pojasa sigurnosti«), iza pojasa se uređuje, koristeći — kad je moguće — odnosno povezujući puteve itd. koji su već postojali, jedan »obilazni put« koji omogućava:
 - da se stigne brzo, i bez lutanja, čak i pod težim uslovima (noću — u magli — itd.) s jednog mesta pojasa na drugo;
 - da se olakša pokretan nadzor prepreke između »otporne tačke« i između bunkera i bunkera.
- Da bi odgovorio tim zahtevima, »obilazni put« mora:
 - biti lako uočljiv u bilo kojoj prilici; takve širine da omogući lak prolaz komora; i što je moguće manje neravan (u cikcak na veoma strmom terenu);
 - voditi — uglavnom — paralelno sa ivičnom preprekom, ali ipak van dometa ručnih bombi ubačenih spolja preko iste.
- »Obilazni put« je označen, u obadve strane, strelicama iste boje i veličine (za svaki garnizon), postavljenim malo niže tako da bi bile dobro vidljive noću; naročito treba obratiti pažnju na obeležavanje tamo gde »put«, umesto da ide svojim pravcem, vodi putevima itd. koji su ranije postojali, sastaje se s njima ili se razvija od njih.
- Od »obilaznog puta« granaju se kratki ogranci koji vode do pojedinih »otpornih tačaka« i zaklona.

Raskrsnica je obeležena, za svakoga koji sa obe strane nailazi, strelicama (boje i dimenzije različite od ranijih), postavljenim nešto niže. Na ovim strelicama označen je broj »otporne tačke« ili zaklona ka kome vode ogranci; broj koji je takođe ispisan na ulazu »otporne tačke« ili zaklona o kome je reč.
- U velikim garnizonima zgodno je, u cilju olakšanja brzog pridolaska rezervi prema odbrambenom pojasu, da se odrede i označe takođe pravci koji vode s jedne centralne tačke (katedrala — opština — komanda — veliki trg — itd.) na određene tačke »obilaznog puta«.

76. — *Osvetljavanje terena:*

- : Moraju se preduzeti mere za osvetljavanje terena ispred prepreka na pojasu i ispred pojedinih »otpornih tačaka« (fotoelektrične stanice — farovi_____raketete).
- U garnizonima, gde je to moguće, korisno je preduzeti mere za stalno električno osvetljavanje predterena pred preprekom pojasa, putem postavljanja bandera, unutar pojasa, s lampama upravljanim i zaklonjenim (veća ploča) tako da odbrana ostane u senci.

77. — *Pozadinske rezerve:*

- Svaki garnizon mora *stalno* raspolagati rezervama municije, hrane, vode, goriva, itd. Pomenute rezerve moraju odgovarati *celokupnoj* snazi garnizona (uključivši i »mobilne rezerve« i druge jedinice i delove koji se nalaze u njemu) i trenutnim prilikama, kao i onima koje se mogu predvideti.

Sa ovog poslednjeg gledišta, garnizoni koji se teško snabdevaju moraju imati dovoljne rezerve za ceo period u kome se predviđa, da mogu izostati snabdevanja; garnizoni na koje se, prema pretpostavci, mogu osloniti operišuće kolone koje se neposredno teško snabdevaju — moraju imati dopunske zalihe.

78. — *Mesta za snabdevanje putem aviona:*

- Garnizoni za koje se predviđa teškoća snabdevanja običnim putem moraju pripremiti jedno mesto za snabdevanje putem aviona, jasno obeleženo, koje je obuhvaćeno odbrambenim pojasom ili koje se lako može zaštititi sa istoga.

Načela za organizovanje i upotrebu pomenutih polja vide se iz Priloga br. 2.

-GLAVA IV

GARNIZONSKE TRUPE

79. — *Obuhvataju:*

- jedinice za odbranu;
- »mobilne jedinice«.

Jedinice za odbranu

80. — Jedinice za odbranu garnizona sastavljene su od:
- raspoređenih jedinica (koje posedaju odbrambene uređaje);
 - rezervnih jedinica za odbranu;
 - eventualno: jedinica minobacača i artiljerije određenih za potpomaganje sviju.
81. — Raspoređene jedinice pružaju otpor. Dele se, u promenljivoj proporciji, u skladu s variranjem situacije i prilika: dan — noć — magla — položaj pojedinih odbrambenih objekata — zatišje — nemiri — bliska ugroženost — itd., na tri dela:
- prvi deo čini ljudstvo neophodno za osmatranje i nadzor, i za neposredno dejstvo — u slučaju iznenadne potrebe — iz onog oružja koje se smatra da je neophodno držati uvek u pripravnosti;
 - drugi deo obuhvata vojnike koji su organski pridodati gore pomenutom oružju i poslugu ostalog oružja;
 - treći deo je pojačanje, koje može biti za jednu »otpornu tačku«, ili može odgovarati većem broju »otpornih tačaka«, ili, pak, jednom odbrambenom sektoru.
82. — Danju, u mirnom periodu, pomenute jedinice mogu vršiti obuku, itd.
- Na položaju, međutim, mora ostati, pod komandom jednog oficira, ljudstvo i oružje neophodno potrebno za pružanje otpora pri iznenadnoj opasnosti (u suštini prvi deo gore pomenute snage).
83. — Da bi se obezbedilo neposredno i uspešno dejstvo oružja određenog za odbranu »otpornih tačaka« itd. (automatsko oružje — bacači plamena — minobacači — topovi 47 i malog kalibra), treba ne samo imati oružje, ljudstvo i pripremljenu municiju, već takođe upraviti svako oružje na za njega najvažniji cilj (cilj koji može varirati prema prilikama: dan — noć — magla — protivnik na odstojanju — protivnik u dodiru — itd.).
- Takođe treba olakšati brz prenos vatre s cilja na cilj, obeležavajući materijalno glavne »pravce dejstva« na puškarnicama, ili na platformama oružja, a imajući u vidu ostale podatke za gađanje (tabele — sveščice »vode oružja« i »vode topa«).

- Ako zima pretili da parališe dejstvo automatskog oružja, preduzeti mere da se ovo zagrejava, ili oružje na položaju često zamenjivati onim koje se drži na toplom mestu.

Blokadna mesta imaju Kr. karab. i, eventualno, ljudstvo policije, Kr. finansijske straže i hrvatske žandare radi kontrole saobraćaja, itd.

Rezerva odbrane može biti zajednička ili podeljena između odbrambenih sektora (veliki garnizoni).

Njena upotreba je unapred utvrđena (stepen spremnosti u pojedinim slučajevima — zadaci — pravci — itd.). Ona vrši obuku redovnije i slobodnije negoli jedinice koje posedaju odbrambene uređaje. Daje ljudstvo — načelno — za straže, odeljenja na radu, itd., u unutrašnjosti garnizona.

Jedinice minobacača i artiljerije koje su određene za zajedničko dejstvo potčinjene su, u pogledu upotrebe, neposredno komandi garnizona ili komandantima odbrambenih sektora.

- Mogu biti postavljene u običnim »otpornim tačkama« ili samostalnim »otpornim tačkama« (za čiju se neposrednu odbranu staraju svojim sopstvenim .. ljudstvom i sredstvima).
- Njihovo brzo i tačno dejstvo treba osigurati merama analognim onima u tački 83.
- Njihove osmatračnice moraju biti snabdevene sredstvima (nišani — prozorčići — itd.) koja omogućavaju ljudstvu da odmah i bez dvoumljenja odredi s kog dela odbrambenog pojasa dolaze rakete ili optički signali za zahtevanje pomoći.
- Moraju potpomoći, u granicama svoga dometa, akciju mobilnih jedinica koje eventualno dejstvuju u okolini.

Mobilne jedinice

Mobilne jedinice garnizona imaju zadatke navedene u tač. 49.

- Pored toga, brinu se o patroliranju u bliskoj okolini (nikad manje od jednog odeljenja, kojim noću komanduje oficir) i normalno daju pratnju za auto-kolone.

88. — Kada su u sedištu i nemaju mobilne zadatke, učestvuju u odbrani garnizona *načelno protivnapadnom akcijom*, i zavisno od funkcije rezerve odbrane.
Glavne crte pomenutog sadejstva moraju biti unapred utvrđene.
39. — Jedinice o kojima je reč moraju biti što je moguće više organskog sastava.
— Brzina njihove intervencije u okolini garnizona olakšava se automobilskim transportom, za što imaju biti smeštena, odnosno pažljivo unapred određena sredstva.
90. — Dobro je vršiti smenu između jedinica za odbranu i mobilnih jedinica u garnizonu, pod rukovodstvom komandanta garnizona.
91. — Kada prilike apsolutno onemogućavaju da se jednovremeno upravlja jedinicama rezerve odbrane i mobilnim jedinicama, ove dve funkcije se povezuju i komandant garnizona daje, shodno situaciji i višim naređenjima, prednost jednoj ili drugoj od njih.
92. — Kombinovanim akcijama mobilnih jedinica više garnizona upravlja komandant sektora ili komandant koji se povremeno određuje.

Jedinice i službe koje se nalaze u garnizonima, ali ne čine njihov sastavni deo:

93. — Jedinice i službe bilo koje kategorije, i bilo iz kojeg razloga smeštene u jednom garnizonu, a koje nisu uključene u trupe odbrane i u mobilne jedinice istog garnizona, moraju:
— preduzeti mere za neposrednu odbranu svojih stanova sopstvenim sredstvom i ljudstvom;
— učestvovati (prema planu komandanta garnizona ili odbrambenih sektora) u kolektivnoj odbrani, s celokupnim ljudstvom i sa svim sredstvima koja su suvišna za neophodno izvršenje njihovog normalnog zadatka.
94. — O učestvovanju mobilnih rezervi sektora ili vel. jedinica u odbrani, koje bi se eventualno nalazile u ugroženim ili napadnutim garnizonima, vidi dalje.

GLAVA V
PLAN ODBRANE GARNIZONA

95. — Pod »planom odbrane« jednog garnizona podrazumeva se skup odredaba trajnog karaktera koje se odnose na odbranu samog garnizona.
- »Plan odbrane« izrađuje komandant garnizona — koji je za tu odbranu odgovoran — a odobrava ga komanda teritorijalnog sektora kome je garnizon potčinjen.
 - Posle takvog odobravanja »plan odbrane«, ne može biti menjan, izuzev detalja u primenjenom delu, bez odobrenja napred navedene komande teritorijalnog sektora. Treba naročito biti nepopustljiv u pogledu defanzivnog uređenja, da bi se izbeglo da, promenom lica i ideja, dođe do »građenja i rušenja« i da se nikad ne dođe do nečeg konkretnog i organskog.
96. — Plan je napisan na mašini ili mastilorn, i sadrži, stalno ispravljene olovkom, podatke podložne variranju (imena komandanata — jedinice pridodate za pojedine zadatke — oprema — itd.). Stoji u jednom velikom kovertu i čuva se kao poverljiv dokument.
97. — Priložena mu je jedna skica odbrambene organizacije i — eventualno — jedna ili više skica koje se odnose na zajedničko dejstvo minobacačkih i artiljerijskih jedinica i na veze.
98. — Plan ne treba da obuhvati sitne detalje iz nadležnosti pojedinih jedinica (koje, naprotiv, moraju biti u njihovim »naređenjima«).
- U garnizonima podeljenim na odbrambene sektore postoje jedan ukupan plan odbrane (komanda garnizona) i planovi odbrane sektora (komande sektora).
99. — Neposredno, tačno i sigurno izvršenje plana u raznim prilikama mora biti olakšano čestim zajedničkim ili pojedinačnim vežbama, izvršenim na osnovu naređenja raznih zainteresovanih komandanata.
- Glavna je dužnost komandanta garnizona da se lično, putem iznenadnih obilazaka, često izvršenih, *takođe noću i po rđavim atmosferskim prilikama*, uveri da su svi na svome mestu, da znaju šta treba da rade i da su spremni da to rade.
100. — U slučaju smene komandi i jedinica, »planovi« i »naređenja« koji se odnose na odbranu garnizona prelaze od

komandi i jedinica koje odlaze onima koje dolaze. U pogledu primene »planova«, ove poslednje se drže onoga što je rečeno u tački 95.

101. — U prilogu br. 3 pokazan je primer plana odbrane koji se odnosi na zamišljeni garnizon srednje veličine.

GLAVA VI

UNUTRAŠNJE SLUŽBE U GARNIZONU

102. — U cilju ekonomisanja ljudstvom i sredstvima, držati se sledećih načela:

- Ljude koji žive zajedno koncentrisati na jednu zajedničku garnizonsku menzu (menzu onog organskog tela koje je najmnogobrojnije), ili kod većih menzi.
- Službu unutrašnjeg transporta (za potrošnju hrane — za poštu — itd.) *centralizovati*, i *ne* vršiti pojedinačno po jedinicama. To jest: nije dozvoljeno da se svaka jedinica koristi sopstvenim sredstvima, koja saobraćaju skoro prazna, već se, naprotiv, vrše zajednička transportovanja, s jednim ili više kola, koja su potpuno iskorišćena.

Prirodno, svaka jedinica daje za pomenutu službu sopstvenog predstavnika.

- Bezuslovno poštovati propise koji su u važnosti i koji se odnose na pomagače i personal koji su dodeljeni civilnim vlastima i ustanovama.
- Smanjiti ljudstvo pridodato ustanovama, centralama, itd., bilo oduzimajući svakom od ovih tela, bilo kolektivno, spajajući neke od njih.
- U odbrani i u vežbanjima koja su vezana za nju, treba da učestvuje sve ostalo²⁰ ljudstvo.
- U ugroženom ili napadnutom garnizonu ne treba da postoje nijedna beskorisna usta i nijedno neiskorišćeno oružje.

²⁰ .U originalu: »personale sfuso« (rasuto ljudstvo).

GLAVA VII

MOBILNE REZERVE

103. — Mobilne rezerve na raspolaganju komandi sektora (ili vel. jedinica) vrše operacije većeg obima od onih što ih vrše mobilne jedinice garnizona, da bi potražile i tukle protivničke formacije, čistile zone u kojima se kreću partizani, potpomagale napadnute garnizone, itd.
104. — Obrazuju se od formacijskih jedinica koje se normalno nalaze u jednom ili više garnizona.
Njihova spremna i brza intervencija je olakšana auto-transportovanjem, ili železničkim i pomorskim transportom. Sredstva za njih, naročito za auto-transport, treba što je moguće više imati na raspolaganju.
105. — U slučaju kombinovanih akcija, u kojima učestvuju i mobilne jedinice garnizona, ili još i mobilne rezerve, njima komanduje komandant sektora ili komandant zainteresovane velike jedinice ili drugi oficir naročito za to određen.
106. — Mobilne rezerve ili njihovi delovi koji se nalaze u napadnutom garnizonu, ako nemaju druge zadatke, učestvuju u odbrani, *načelno protivofanzivnom akcijom*.
U tom slučaju, ako je komandant rezerve stariji po činu ili stariji od komandanta garnizona, preuzima celokupnu komandu odbrane.
107. — Komande vel. jedinica i sektora vrše smenu između mobilnih rezervi i garnizonskih trupa.
108. — U slučaju neraspologanja snagama, mobilne rezerve mogu biti obrazovane, u potpunosti ili delimično, od mobilnih jedinica garnizona.

GLAVA VIII

RAZNE TRUPE I DELOVI

Trupe određene za zaštitu pruga

110. — Za zaštitu pruga se određuju načelno specijalne jedinice (bataljoni formacije G.A.F.,²¹ dopunski, teritorijalni i posadni — grupe eskadrona koji se kreću peške itd.). U nedostatku ovih određuju se normalne jedinice iz velikih jedinica ili iz teritorijalnih sektora.

111. — Služba je regulisana posebnim propisima, od kojih se ovde iznose samo glavni:
- jedan deo ljudstva je određen za stalne zadatke (odbrana stanica, postrojenja, veštačkih objekata, itd.);
 - drugi deo vrši pokretan nadzor, i ima zadatak da pritekne u pomoć stalnim delovima koji su ugroženi ili napadnuti;
 - oklopna sredstva (oklopni vozovi — »litorine« — oklopni auto na šinama — motorna kola) učestvuju u nadziravanju pruga, u akciji jedinica P.F. i u zaštiti radova za opravku;
 - jedinice inženjeraca — železničara vrše te radove same ili s civilnim osobljem.
112. — Sve ljudstvo P.F. mora biti smešteno i nastanjeno po zgradama uređenim za odbranu ili u novim objektima, izgrađenim prema uslovima propisanim za garnizone. Izolacija u kojoj se pomenuti delovi često nalaze, kao i činjenica da neprijatelj naročito nišani na njih, nameće potrebu da njihovo odbrambeno uređenje *bude naročito jako i naročito brižljivo*.
- U slučaju da se oni nalaze pored ili u blizini garnizona, vrede načela navedena u tač. 68.
113. — Položaj stalnih delova P.F. mora biti takav da olakša dominiranje prugom i okolnim terenom. Neposredna okolina pruge ili radova mora biti raskrčena i očišćena od zidića, živih ograda, itd. bar na 100 m u svaku stranu.
114. — Mostovi i vijadukti moraju biti čuvani ne samo iznad i sa strane, već i ispod, bar noću i u slučaju magle.
115. — Ljudstvo P.F. mora biti snabdeveno sredstvima za osvetljavanje okolnog terena (reflektorima — raketama — i, ako je moguće, električnim osvetljenjem).
116. — Kada se, iz bilo kojeg razloga, služba P.F. privremeno pojača jedinicama, grupama i udvojenim stražama, ove se ne moraju smestiti neposredno pored pruge, već izvan, na pogodnijim tačkama za efikasno štíćenje pruge, *okrećući front u polje*.
117. — Komande vel. jedinica, teritorijalnog sektora i garnizona dužne su da pomognu jedinicama P.F., uvek kad je moguće. Ovo učešće, naročito vatrom minobacača i artiljerije, mora biti pripremljeno.

Trupe određene za obalsku odbranu

118. — Obalska odbrana je poverena, u granicama mogućnosti, specijalnim jedinicama (obalske jedinice, jedinice formacije G.A.F., dopunske jedinice, teritorijalne i posadne, grupe eskadrona koji se kreću peške, itd.).

U nedostatku ovih, odbrana se poverava normalnim jedinicama iz vel. jedinica ili iz teritorijalnih sektora.

119. — Za odbranu o kojoj je reč vrede odredbe cirkulara 3 C.S.M. Generals. Kr. kopnene vojske od 24. oktobra 1941.²² i zasebna uputstva ove Komande koja se imaju primeniti.

— Za uređenje za odbranu pojedinih elemenata vrede gledišta izneta u pogledu garnizona i pravila o kojima se govori u tač. 68. i 115.

120. — Sredstva mornarice i vazduhoplovstva sudeluju u odbrani obala, shodno navedenom cirkularu Generals. Kr. kopnene vojske i zasebnim naređenjima ove Komande koja se imaju primeniti.

121. — Što se tiče sadejstva komandi vel. jedinica itd., vredi ono što je propisano tačkom br. 117.

Protivavionska odbrana

122. — Protivavionska odbrana je organizovana shodno zasebnim odredbama ove Komande.

Poverena je — u granicama mogućnosti — specijalnim jedinicama; u nedostatku ovih, artiljerijskim jedinicama iz vel. jedinica, iz teritorijalnih sektora i garnizona, koje imaju samo zadatak protivavionske odbrane, ili — češće — koje imaju mešoviti zadatak (odbrana na kopnu — obalska odbrana — itd.).

Mornarica

123. — Mornaričke komande potčinjene ovoj Komandi nadležne su, svaka, na jednom određenom delu kopnene obale i na jednom određenom vodenom pojasu, uključivši ostrva.

²² Redakcija ne raspolaže tim cirkularom.

124. — **Pomenute komande i sredstva (lađe — avioni — itd)** koja su im potčinjena, pored ispunjenja svojih specijalnih zadataka (akcija protiv lađa i brodova — policijski nadzor plovidbe i ribolova — itd.), sudeluju, na osnovu zasebnih odredbi, u odbrani obala i u kopnenim operacijama.²³
- Obratno opet, kopnene jedinice i, naročito, vazduhoplovne sudeluju u specijalnim zadacima mornarice.
125. — Sto se tiče odbrambenog uređenja raznih jedinica i delova mornarice koji su smešteni na kopnu vrede gledišta izneta u pogledu garnizona i pravila o kojima se govori u tač. 68. i 115.
126. — Važni izolovani delovi mornarice (kao npr. arsenali) moraju biti organizovani za odbranu kao garnizoni.
127. — Što se tiče sudelovanja komandi vel. jedinica itd. vredi ono što je propisano tačkom br. 117.

Avijacija

128. — Vazduhoplovne komande potčinjene ovoj Komandi, kao i njima potčinjene jedinice, sudeluju u kopnenoj i pomorskoj akciji (putem osmatranja, veze, mitraljiranja, tučenja malim bombama i bombardovanjima) prema zasebnim naređenjima ove Komande.
129. — Vazduhoplovna sredstva se, pak, staraju za prevoz — u operativne svrhe — visokih komandanata i oficira njihovih za vazdušno snabdevanje garnizona i izolovanih delova.
- Da bi se olakšalo izvršenje ovih zadataka, pripremljeni su improvizovani aerodromi, aerodromi za upotrebu malih aviona i tereni za snabdevanje putem aviona.
130. — U sledećem IV delu ovog cirkulara nabrojane su mere koje će olakšati da se s visine brzo i nedvosmisleno raspoznavaju mali garnizoni i izolovane grupe, i utvrđeni su »signali za hitnost« za vezu u oba pravca, koje koriste stalni delovi ili oni koji se kreću, a koji nisu snabdeveni propisnim sredstvima za vezu sa avionom.
131. — Što se tiče defanzivnog uređenja jedinica i raznih delova avijacije, vrede gledišta izneta za garnizone i propisi tačaka 68. i 115.

²³ Vojnopomorska komanda za Dalmaciju je 10. aprila 1943. izdala posebno uputstvo o borbi protiv partizana na moru. Uputstvo je štampano u tomu VIII, knj. 1, dok. br. 208.

132. Veliki izolovani delovi avijacije, kao npr. aerodromi, moraju biti organizovani kao garnizoni, primenjujući — za aerodrome — naročita uputstva koja je izdao komandant vazduhoplovstva Armije, a koja je ova Komanda odobrila.
133. — Što se tiče sadejstva komandi vel. jedinica, vredi ono što je propisano u tač. 117.

Rasute jedinice i grupe

134. — Pod ovim nazivom podrazumevaju se svi delovi koji dosad nisu razmotreni, a koji su izolovani (blokadna mesta eventualno postavljena u polju, npr. na putnim raskrsnicama — straže kod veštačkih objekata na putu — straže kod fabrika, slagališta, električnih centrala izdvojenih iz garnizona — itd. itd.).
135. — Za defanzivno uređenje gore pomenutih delova i za sadejstvo u njihovoj odbrani vrede odredbe iznete u tačkama 68—112. i 117.
136. — U slučaju da, iz bilo kakvog razloga, bude privremeno pojačana služba zaštite na jednom određenom putu, određeni delovi za tu službu upravljaju se prema propisima za P.F. u tački br. 116.

Hrvatske trupe²⁴

137. — Hrvatske trupe potčinjene komandama vel. jedinica i njima potčinjenim komandama obuhvataju:
- jedinice vojske (»domobrani«);
 - jedinice aktivne »ustaške« milicije;
 - jedinice ustaške milicije »pripreme«;
 - jedinice žandarmerije.
138. — Gore pomenute jedinice, smeštene u našim garnizonima, ili u zonama koje su za njih povezane sa operativne tačke gledišta, *potpuno su i stalno*, u pogledu upotrebe, potčinjene našim komandama, koje odgovaraju za njihov razmeštaj i za njihovu upotrebu (u garnizonima — mobilnim rezervama — P.F. — obalskoj odbrani — policiji — itd.).
139. — S obzirom na to, komande o kojima je reč moraju olakšati taktičku obuku ovih jedinica, nadzirati njihovo ponašanje, odrediti zajednička pravila službe u garnizonu,

²⁴ Odnosi se na trupe NDH.

- i preduzeti sve mere kojima se postiže učvršćenje uzajamnog slaganja, naročito između oficira.
140. — Garnizoni koje isključivo drže hrvatske trupe pod našom komandom moraju biti organizovani kao što je u ovome cirkularu propisano za italijanske ili mešovite garnizone.
- Hrvatske izolovane jedinice pod našom komandom (jedinice P.F. — žandarmerijska mesta — itd.) moraju biti organizovane za odbranu isto onako kako je to predviđeno za odgovarajuće italijanske delove.
- Naređenja, tehničke odredbe, snabdevanje materijalom i slično spadaju u nadležnost nadležnih italijanskih komandi.
141. — Hrvatske jedinice koje se nalaze van granica spomenutih u tač. 138. podređene su prema odnosnim naređenjima, u pogledu upotrebe, našim komandama, kada izvode operacije na teritorijama o kojima je reč.

M.V.A.C.

(Dobrovoljna antikomunistička milicija)

142. — Formacije M.V.A.C. se regrutuju, obrazuju, formiraju, naoružavaju, opremaju, itd. prema zasebnim propisima.
- Potpuno su i stalno potčinjene italijanskim komandama.
143. — Upotrebljavaju se:
- normalno: u blizini garnizona, u cilju držanja ili kontrolisanja položaja i istaknutih zona, kao informativna i taktička »zaštita« samih garnizona ili skupine garnizona;
 - neki put: u garnizonima, u funkciji rezerve ili mobilnih jedinica ili kao rezerva odbrane;
 - u toku operacija: kao izviđačke jedinice, jedinice u prethodnici ili u zaštitnici, kao pobočnice, ili kao samostalne kolone, sa ili bez sadejstva italijanskih jedinica, naročito vazduhoplovstva i artiljerije.
- 144.— U određenim slučajevima može formacijama M.V.A.C., naročito solidnim i poverljivim, biti poverena odbrana izdvojenih garnizona, zaštita delova železničke pruge, itd. i kontrola cele zone.
145. — Formacije M.V.A.C. određene da drže položaje, naseljene centre, ili da štite pruge i slično, moraju se utvrditi

za odbranu analogno načelima ustaljenim za italijanske jedinice, u saglasnosti s karakteristikama starešina i ljudstva.

Njima se mora pružiti sva tehnička i materijalna pomoć.

— Uvek se imaju preduzeti potrebne mere da se spreče i onemogućće ispadi od strane pomenutih formacija na štetu stanovništva.

NAPOMENA ZA GORE RAZMOTRENE FORTIFIKACIJSKE RADOVE

146. — Pri proučavanju, trasiranju, konstrukciji i upotpunjavanju radova, kako velikih tako i malih, moraju se imati u vidu sledeće okolnosti:

- partizani nemaju avijaciju, a imaju samo malo topova malog kalibra i malo minobacača, koje upotrebljavaju uglavnom na kratkim odstojanjima i — ukoliko se tiče topova — s neposrednim nišanjenjem;
- nemaju tenkove i oklopne automobile (nešto sredstava ove vrste, koja su im pala u šake, neupotrebljivo je);
- nedostaje, izuzev u veoma malom broju slučajeva, neprekidan materijalni dodir s protivnikom, i stoga se naši radovi obavljaju u potpunom miru;
- radovi predstavljaju jasan i trajan izraz potencijala i tehnike onih trupa koje ih obavljaju, i zato oni vrše — ako su dobro urađeni — jedan koristan opominjući uticaj na stanovništvo i na partizane.

147. — Stoga ostaje jasno da:

- a) — radovi imaju biti jaki, dobro izvedeni i dobri čak u detaljima i sporednim delovima, i da pružaju dobre životne uslove braniocima (uređaji tipa »bojno polje« nisu — u normalnim prilikama — dopušteni);
- b) — moraju pružiti — kao minimum — zaštitu od automatskog oružja, izuzev najvažnijih zaklona, niša i skloništa, koji moraju pružiti zaštitu i od vatre topova malog kalibra i minobacača;
- c) — projektovani radovi i oni koji su u toku, moraju odgovarati ovom poslednjem uslovu;
- d) — obalski radovi, koji mogu biti izloženi vatri brodske artiljerije i vazdušnom napadu, moraju biti izra-

đeni prema propisima iznetim u cirkularu Generals. Kr. kopnene vojske br. 3 C.S.M. od 24. oktobra 1941, i sledećim, i moraju biti prikriveni ili maskirani s obzirom na osmatranje sa zemlje i iz vazduha. (U Prilogu 4. pokazani su primeri raznih tipova objekata).

GLAVA IX

DEFANZIVNI »FRONTOVI«

148. — Uređenje koje je dosada razmatrano — zasnovano isključivo na držanju »garnizona« i na ofanzivnoj akciji mobilnih trupa koje izlaze iz pomenutih garnizona — odgovara u potpunosti stvarnoj situaciji i potrebama koje iz nje proizilaze. Međutim, ono nije takvo — niti se predstavlja da je takvo — da može materijalno zatvarati jednu određenu liniju. Drugim rečima, ne obrazuje jedan »front«.
- Stoga bi moglo biti zgodno, za određene ciljeve (zatvaranje granice — celokupna odbrana jedne zone specijalne važnosti — itd.), izgraditi ivicom ovih uređaja odbrambene »frontove«, koji bi osigurali pomenuto zatvaranje.
 - Njihovo obrazovanje vrši se shodno zasebnim odgovarajućim odredbama ove komande. Stoga se, u cilju orijentacije, navode, opšta ustaljena gledišta na to pitanje:
 - a) — defanzivan »front« — s obzirom na njegov cilj — ima karakteristike mnogo više prilagođene uslovima normalnog rata, što nemaju ostale odbrambene organizacije Armije;
 - b) — nije sastavljen od skupa naseljenih centara (garnizona) uređenih za odbranu, već od skupa »položaja« izabranih isključivo na osnovu njihove taktičke važnosti (garnizoni mogu biti u njegovom sastavu ako položaj garnizona i taktički značaj to odobravaju);
 - c) — sačinjen je ne samo od jedne neprekidne linije, već od jednog skupa »otpornih tačaka« šahmatno raspoređenih (zadnja naspram međuprostora prednjih), i svaka je u stanju da se brani samostalno, na 360 stepeni, i sve mogu da sudeluju u akciji susednih »otpornih tačaka«;
 - d) — da bi odgovorili pravom cilju — *u svakoj prilici*:
 - radovi moraju biti prikriveni ili maskirani, s obzirom na osmatranje sa zemlje i iz vazduha;

- radovi moraju da pruže *bar* zaštitu od artiljerijske vatre malog kalibra i od vazdušnog napada;
 - mora biti pripremljena protivkolska prepreka (naći isključivo na terenu);
- e) — delovi određeni za odbranu pomenutih »frontova« (komande — posade otpornih tačaka — popune — rezerve — artiljerija i minobacači — veze — službe — itd.) moraju biti utvrđeni i organizovani onako kako se to čini u defanzivnoj akciji u normalnom ratu. '

ČETVRTI DEO

OPERACIJE

149. — Ofanzivna akcija, oslonjena i zasnovana na čvrstom držanju važnijih centara na teritoriji, predstavlja jedini sistem za tučenje i zauzdavanje neprijatelja. Ona predstavlja takođe najjasniji, pa prema tome i najefikasniji znak naše moralne i materijalne nadmoćnosti.
150. — Takođe kad se partizani, verni svojim navikama i uviđajući jasno da su slabiji, izvlače iz borbe, napredovanje naših jedinica u zoni koju oni pustoše, zauzimanje sela koja oni drže i uništenje njihovih pozadinskih priprema predstavljaju za neprijatelja ozbiljan moralni i materijalni udar, i odlučno opominju stanovništvo na stvarnost i na razmišljanje.
151. — *Ofanzivna akcija mora, stoga, uvek biti u našim mislima, i razmak između jedne i druge operacije te vrste mora biti smatran samo kao pripremna faza.*
152. — Postoje razne vrste pomenutih operacija:
- a) — velike operacije, koje interesuju pretežno vel. jedinice, naređene od strane ove Komande ih od strane komandi arm. korpusa;
 - b) — operacije koje izvode mobilne rezerve velikih jedinica ili sektora (sa ili bez sadejstva mobilnih garnizonskih jedinica), naređene od strane komandi armijskih korpusa, komandi divizija ili sektora;

- c) — operacije koje izvode mobilne garnizonske jedinice, naredene od strane komandi sektora (u slučaju da bude zainteresovano više garnizona), ili od strane komandanta zainteresovanog garnizona.
153. — Ceste moraju biti, *takođe zimi*, operacije iz tač. b) a veoma česte one iz tač. c).
Samo se na ovaj način stvarno kontroliše teritorija, održava živ agresivan duh i izbegava mentalitet »opsednutog ljudstva« koji bi mogao — inače — eventualno izbiti u nekim jedinicama.
154. — Operacije se vode i vrše — svakako — prema opštim načelima koja su u važnosti.
Ipak, posebni uslovi sredine (teren — stanovništvo — protivnik) naturaju specijalne postupke i mere.

GLAVA I

SREDINA U KOJOJ DEJSTVUJE PROTIVNIK I OSOBINE NJEGOVE AKCIJE

155. — Neprijatelj — kao što je naglašeno — deluje u sredini naročito sigurnoj i povoljnoj, pošto ga stanovnici, voljno ili nevoljno, neposredno ili posredno, obaveštavaju o našem razmeštaju i o našim pokretima, snabdevaju ga ljudstvom i pomažu ga u pogledu snabdevanja.
- Zatim zemljište, ispresecano, štaviše pokriveno, siromašno putevima, olakšava zasede, prikriva pokrete i »izoluje« ili skoro »izoluje« cele zone.
156. — Neprijateljska akcija se uglavnom svodi na binom iznenađenje — gerila (velika i mala).
- On teži da dejstvuje:
 - sigurnim udarcem, i to koristeći se, kako je gore rečeno, obaveštenjima i terenom;
 - *ne angažujući se do kraja*, sem u slučaju svoje apsolutne i očevidne nadmoćnosti u snazi.
 - To navodi na misao o pozitivnim protivnikovim mogućnostima, ali *takođe* i o njegovim *negativnim* mogućnostima.
157. — Najveći deo operacija koje on izvodi karakteriše se:
- zauzimanjem taktički pogodnih položaja (uzvišenja koja dominiraju putem — tesnaci — naselja — mostovi — tokovi reka — šume itd.);

- rasporedom na širokom frontu (po grupama i takođe po pojedinim ljudima), da bi se stvorio utisak da ima snagu veću od stvarne, da predstavlja manji cilj, da spreči da ga obidemo, i da olakša to isto sebi;
 - slabim rasporedom u dubinu, bilo usled nedostatka rezerve, bilo zbog nejednake izvežbanosti;
- iznenadnom akcijom na čelo ili, još češće, puštajući neuznemiravano prolaz čela, na glavnu snagu naših kolona, s ciljem da je rasparča i pokuša da operiše na bokovima i u pozadini njenih pojedinih delova;
 - vatrom pretežno upravljenom na jasnije i gušće ciljeve, u trenutku većih kriza, a to je onda kada kolona prelazi iz marševske formacije u borbeni raspored;
 - blagovremenim izvlačenjem iz borbe čim se izrazi brz i živ otpor naših snaga i čim se pojavi mogućnost za neprijatelja da bude opkoljen.
158. — Drugi oblici dejstva koje partizani radije primenjuju jesu:
- iznenadni napadi na kolone za snabdevanje (naročito na auto-kolone);
 - napadi na vozove, uz prethodno rušenje pruge;
 - dela sabotaže na prugama, na provodnicima električne energije i na telegrafsko-telefonskim linijama.
- Pomenute akcije, u prvo vreme izvršene od strane grupa, sada se, katkada, vrše jačim snagama i na složeniji način, na primer: uz glavnu akciju vezujući akciju drugih formacija, određenih da angažuju ili da »motre« naše jedinice koje se nalaze u blizini ili tu dejstvuju.
159. — *Odlučan* napad na naše garnizone je redak, jer neprijatelj ima na umu svoju veliku inferiornost u odnosu na naše odbrambeno uređenje i na organizovanu vatru našeg oružja.
- Na svaki način, kada se ipak desi, skoro uvek mu prethodi izolovanje napadnutog garnizona i vrši se s više strana i s jakim snagama.
160. — Sakupljanje mnogobrojnih partizanskih formacija u bataljone, »odrede«, brigade, itd. nagoveštava skupne pokrete koji odgovaraju određenim operativnim namerama, *ali ne menja osetno težnje i postupke neprijatelja na taktičkom polju.*

GLAVA II

SREDINA U KOJOJ MI DEJSTVUJEMO I POTREBE KOJE IZ TOGA PROIZILAZE

161. — Sredina u kojoj dejstvujemo za nas je, uopšte uzev, nepovoljna zbog istih uslova koji je čine povoljnom za neprijatelja.
- Dodaje se da oskudica puteva a često i klimatske prilike onemogućuju ili ograničavaju upotrebu većih sredstava koja imamo.
 - Ovo zahteva na našoj strani stalno uvođenje i primenu niza mera čija je svrha da se neutrališu negativne osobine sredine.
162. — U tom cilju su korisni:
- obaveštajna služba;
 - čuvanje tajne;
 - *ubeđenje*, dobro ukorenjeno kod svijetu, da nas neprijatelj može napasti svakog trenutka, u svakoj prilici i kada mi to što manje očekujemo;
 - *gvozdena volja* da se odmah reaguje, hitac za hitac i sa stoprocentnom zainteresovanošću;
 - pripreme za takvo protivdejstvo;
 - primena taktičkih mera, prilagođenih specijalnim prilikama;
 - stalne mere sigurnosti i obezbeđenja;
 - stalne mere za odbranu.
- O svemu gore navedenom već je ranije rečeno. Sada se ovde niže radi o taktičkim merama koje moramo primeniti.

GLAVA III

KAKO TREBA DA DEJSTVUJU NAŠE JEDINICE

Izviđanje

163. — Uvek kada atmosferske prilike dozvoljavaju, mora se izvršiti prethodno i sadejstvujuće vazdušno izviđanje.
- U vezi s prednjim imati u vidu da, uprkos pokrivenosti terena, proučavanje aerofoto-snimaka, naročito ako se

vrši uporedno sa **izviđanjem**, daje dragocene podatke o neprijateljskom uređenju (»logor« — odbrambeni radovi — staze — sakupljanje stoke — itd.) i — sledstveno tome — o njegovom razmeštaju.

164. — Izviđanje sa zemlje poverava se radije jedinicama koje raspolažu naročitom pokretljivošću (oklopni auto — oklopni kamion — tenkovi — formacije M.V.A.C. — skijaši — itd.).
- Neki put teškoća da se izvrši efikasno izviđanje na terenu, koji je naročito ispresecan i opasan, može navesti na to da se obrazuje izviđačka služba sa službom obezbeđenja na maršu.
165. — U svakom slučaju treba:
- da jedinica kojoj je povereno izviđanje bude energična, to jest sposobna da se izvuče sama u vremenu u kome se predviđa da može ostati izolovana;
 - da bude od glavnine na manjem odstojanju nego u normalnim slučajevima;
 - da raspolaže sredstvima za vezu (po mogućnosti radijom).

Obezbeđenje na maršu i stajanju

166. — *Svaka kolona ili deo kolone, kako na maršu tako i na zastanku, imaju smatrati uvek da su izolovani i izloženi napadu na 360 stepeni po horizontu.*
Najveća pažnja mora se posvetiti mestima koja su pogodnija za zasedu: naselje — tesnaci — šume — čuke — vrtače.
167. — *Snažne prethodnice:*
Snabdevene — svaki put kad je moguće — tenkovima, oklopnim automobilima i oklopnim kamionima, u većem broju bliže čelu. Pojačane — svaki put kad je moguće — minobacačima i brdskim topovima, koji se kreću prema centru rasporeda.
168. — Kada je potrebno (teren na bokovima pošumljen i dominira — prolaz kroz tesnace, kao što su planinski klaneci, mostovi i slično), pribeći bočnom obezbeđenju.
Uopšte bolje je izvršiti ga pomoću stalnih jedinica koje ostaju na položaju, *frontom u polje*, sve dok deo koji se štiti ne prođe.
169. — Kroz sumnjiva naselja prolaziti tako da se može odmah reagovati na napad koji bi potekao iz kuća.

Stoga: po jedan red se kreće sa svake strane ulice s napunjenom puškom u ruci, posmatrajući prozore i krovo-ve na suprotnoj strani;

— stalne grupe zaprečavaju, frontom u polje, puteve koji izvode ka ovome kojim se kolona kreće;

— ili mobilne grupe slede pokret kolone paralelnim putevima, ili — u slučaju rasturenog naselja — poljem, spoljnom ivicom.

170. — Zaštitnice, takođe snažne, formirane kao predstraže (tač. 167), ali sa delovima isturenim u suprotnom smislu.

171. — Osim prethodnice, bočnih delova i zaštitnice *kolone*, to jest osim jedinica određenih da osiguraju kolonu kao celinu, svaki deo iste mora imati svoju prethodnicu, svoju zaštitnicu i, ako je potrebno, bočne jedinice ili odeljenja.

Tako, na primer, bataljon u prethodnici jedne kolone, pretpostavimo — puka, imaće jednu svoju malu zaštitnicu i, ako je potrebno, svoje lično osiguranje.

172. — Kako u glavnini, tako i u jedinicama za obezbeđenje, komore i »prtijag« moraju se nalaziti bliže centru rasporeda, da bi bile bolje zaštićene.

173. — Mora se izbegavati održavanje veze između delova kolone i predaja izveštaja i naređenja putem pojedinaca, koji bi lako mogli biti uhvaćeni od strane neprijatelja. Služiti se, naprotiv, odeljenjima na čijem je čelu odgovorni komandant.

Uostalom, napred navedena veza može se još održavati okom i putem radija.

174. — S obzirom na opštu prirodu zemljišta, i s obzirom na to da neprijatelj ne raspolaže, sem izuzetno, artiljerijom, odstojanja između pojedinih delova kolone i između delova ovih znatno se smanjuju u odnosu na normalna.

175. — Pri zastojima, koji se vrše iz bilo kojih razloga, treba:

— primeniti mere »zaštićenog zastoja«;

:— staviti na položaj jedan deo automatskog oružja, minobacača i topova, s ljudstvom spremnim da ga odmah upotrebi;

— održati deo preostalih trupa pod oružjem i prikupljeno.

Ovo kako u celoj koloni tako i u pojedinačnim njenim delovima.

176. — Prilikom dužih zastoja (na primer, u cilju prenoćenja) treba zauzeti (kao u kolonijama) raspored tipa »otporna tačka«, koristeći se naseljima ili dominirajućim položajima. U nedostatku ovakvih uporišta, zgodno je postaviti se u sredini nekog šireg prostora (čistine).
177. — Gornji raspored predviđa:
- jedinice na periferijskom položaju (sa automatskim oružjem, minobacačima i topovima spremnim za otvaranje vatre), frontom upolje, na 360 stepeni, zaštićene »malim stražama«;
 - preprečavanja na putevima;
 - unutrašnje popune i rezerve, uvek spremne;
 - ostale trupe, komore, »prtljag« i komande u centru.

Borba

178. — Nastojati da se što je moguće brže omogući prelazak iz marševskog u borbeni raspored, izbegavajući ili svodeći na minimum nagomilavanje i zastoje.
Gde to teren omogućava, a predviđa se borba, kretati se s jedinicama bočno obezbeđenim (sistem koji olakšava uzajamno obezbeđenje i brzo razvijanje).
179. — Imati uvek, naročito ako je u pitanju krilo, raspored po dubini, koji jedini omogućava manevar (dok čelna jedinica, postavljena na frontu, dejstvuje vatrom, one pozadi manevrišu, s težnjom da opkole neprijatelja).
180. — *Štaviše* koristiti nadmoćnost u materijalu i naoružanju. Ovo navodi na to da se pribegne što je više moguće:
- sadejstvu vazduhoplovnog oružja;
 - upotrebi tenkova, oklopnih automobila i oklopnih kamiona;
 - intervenciji minobacača i artiljerije.
181. — U pogledu upotrebe minobacača i artiljerije setiti se dveju stvari:
- u napadu (kao što je već rečeno za odbranu garnizona) jedan deo pomenutih sredstava, *široko decentralisan*, mora biti namenjen za pojedinačnu akciju; drugi deo (naročito artiljerija većeg dometa i moći), *koncentrisan*, određen je za zajedničku akciju.

183. — Kao opšti kriterijum za iskorišćavanje naših moćnijih sredstava imati u vidu sledeća načela:
- borba koju vodimo nije dvoboj u kome se oružje mora izjednačiti s neprijateljskim, niti je to normalan rat u kome se upotrebljena sredstva — usled opšteg ekonomisanja — imaju prilagoditi obimu ciljeva;
 - već je borba koja se, naprotiv, može uporediti s kolonijalnom borbom, u kojoj treba stvoriti kod neprijatelja utisak, jasan i brz, o našoj nadmoćnosti i o neumoljivosti našeg otpora;
 - iz toga proizilazi korist od masovne upotrebe snažnih sredstava i protiv sasvim nesrazmernih ciljeva, koristeći se *moralnom, slabošću* neprijatelja, koji ne raspolaže ovakvim sredstvima.
184. — Pre pokreta, na tačkama obaveznog prolaza, posesti položaje pratećim oružjem i artiljerijom, koji da budu spremni za dejstvo gde se neprijatelj ukaže.
185. — Zabraniti svako beskorisno pucanje ličnim oružjem i automatskim oružjem. Obučiti vojnike da pucaju samo kad postoji *očigledan razlog*.
- Pešadijska municija je skupa a snabdevanje sa njom na može uvek biti brzo.
- <— (Obaveštava se stoga — da ne bi izbila sumnja u pogledu onoga što je rečeno u tač. 183. o masovnoj upotrebi moćnijih napadnih sredstava — da neuređena i nesrazmerna vatra pešadije ne samo što neće proizvesti na neprijatelja moralni efekatna koji se misli u pomenutoj tački, već će proizvesti suprotan efekat).

Glavni oblici ofanzivnih akcija

186. — Kada se dejstvuje protiv jakih neprijateljskih formacija opkoljenih na izvesnim položajima i u naseljenim centrima, operacija (*izvršena, na svaki način, pomoću sa-dejstvujućih* i konvergentnih kolona), vrši se — kao svaka druga te vrste — pokretom, kako bi se prenela »u podnožje cilja«, i putem napada koji mu sledi.
187. •— Da bi se olakšalo *iznenađenje* (element kome treba težiti u svakoj prilici) potrebno je:
- čuvati tajnu, izdajući — kad god je moguće — naredjenja koja *ne* odgovaraju stvarnim name-rama, a koja se zatim ispravljaju u poslednjem trenutku;

- izvršiti brze pokrete (železnicom — parobrodskim transportom — auto-transportom — drugim marševima), i, ako je moguće, koristeći se takvim pravcima kretanja i tačkama za iskorišćavanje i istovar, da *stanovništvo* i partizani budu u neizvesnosti u pogledu naših namera;
 - raspored »za polazak« (iz kojega se započinje napad, ili se započinju pokreti koji neposredno prethode napadu) zauzeti u poslednjem trenutku, i *ne ostati tu*, već odmah produžiti dalje.
188. — Što se tiče pokreta suvim, koji prethode jednoj operaciji te vrste, podrazumeva se, bez ikakve dyoumice, da oni, iako izvršeni s ranije opisanim merama obezbeđenja, moraju biti »pravi marševi«, a ne »nastupanja u borbenim rasporedima«, spora, sa zastojima i kratka, u toku jednog dana, što je svojstveno drugim vidovima operacija, ali *ne* ovim o kojima je reč.
- U stvari nije važno, u datom slučaju, proterati sva neprijateljska odeljenja koja bi se mogla naći u zoni kroz koju se prolazi, nego brzo stići na jednu određenu tačku.
- Što će reći: ako se — za vreme marša — susretne jaka neprijateljska formacija, zauzima se raspored za napad i vrši se napad.
189. — Pošto neprijatelj bude »angažovan«, *rezultat kome uvek treba odlučno težiti* (sadejstvjuće ili konvergentne kolone — iznenađenje — brzi pokreti — obilaženje), potrebno je »ne puštati ga«, čak i ako se zbog toga mora preći preko određenih terenskih ciljeva.
(Prilike za »angažovanje«, s obzirom na težnje partizana, retke su: *ne iskoristiti ih bio bi zločin*).
190. — »Angažovanje« neprijatelja je olakšano, pored ranije naznačenim merama, i obrazovanjem »frontova za zaprečavanje« (garnizoni i međuprostorne strane, postavljeni duž rečnih tokova, itd.), koji ne daju neprijatelju da se izvuče napadajućim kolonama. Prirodno, pravci i ciljevi ovih poslednjih moraju biti usklađeni sa »frontovima za zaprečavanje« koji su unapred pripremljeni.
- Pomenuti frontovi moraju biti čvrsti: inače, ne samo da ne služe ničemu, već pružaju neprijatelju priliku za lak uspeh.
191. — Kada se ne radi o tučenju jakih neprijateljskih formacija, već o čišćenju jedne određene zone, i o tamošnjem

rušenju neprijateljeve odbrane i pozadinske organizacije, ne djeluje se u kolonama, već u mobilnim, zaprečnim frontovima, koji se kreću metodično s linije na liniju, »čisteći« teren (takozvane akcije »čišćenja«).

192. — Trupe koje često nisu — prirodno — sve jednolično raspoređene po frontu, već nastupaju delom pirikupljene, pozadi, kao pojačanja i rezerve, da bi intervenisale protiv jakih formacija na koje bi se eventualno naišlo.
193. — I u tom slučaju, i to još više negoli u prethodnom, zgodno je kombinovati pokret trupa koje izvrše čišćenje sa stalnim zaprečavanjem koje vrše druge trupe.
Neki put u operacijama čišćenja, kao i u drugim ranije razmotrenim, front zaprečavanja može biti obrazovan na jednoj neprohodnoj prirodnoj prepreci (more — velike reke — dugi planinski lanci pokriveni snegom).
194. — Propisi navedeni u tač 187. u pogledu iznenađenja važe i za operacije čišćenja.
195. — Najzad mogu biti izvršene ofanzivne operacije s mešovitim osobinama; za njih vrede gore navedena uputstva podešena prema trenutnoj situaciji.
196. — Ma koji bio tip preduzetih ofanzivnih operacija, neophodno je da oni koji ih zamišljaju i njima upravljaju (komandanti) i oni koji ih izvode (trupe) misle, naređuju i deluju *brzo i spretno*.
 - Brzina u početnoj koncepciji i u njenom prilagođavanju prema stvarnoj situaciji koja se susreće i njenim promenama, kao i spretnost u pokretima, uslovi su *sine qua non* za hvatanje jednog neprijatelja pokretnog i koji teži da pobjegne, kao što je ovaj koga imamo pred sobom.
197. — Načelno, mnogo je korisniji skup *relativno* malih kolona, mešovitih (odnosno koje imaju na sopstvenom raspolaganju sva napadna i životna sredstva), a pored toga što je moguće lakših, koje su »usklađene« u početku i koje se mogu »uskладiti« i kasnije, saglasne pravicima i ciljevima, nego ma koji drugi raspored.
198. — U operacijama manjeg obima preporučljiva je upotreba vrlo lakih kolona (komora svedena na suhu hranu i municiju), koje se kreću, žive i bore po nekoliko dana, kao što se to kaže obično — »krišom«, tako kako to čine neprijatelj i formacije M.V.A.C.
 - Nije isključena, s druge strane, upotreba neke kolone te vrste i u operacijama šireg zamaha.

- Drugim recima, radi se o tome da se »gerila«, kao stvar za sebe ili kao deo masovnijih akcija, suprotstavi »gerili«.
199. — Na polju snabdevanja, marševi moraju biti izvršeni prema propisima iznetim u cirkularu Generalštaba Kr. kopnene vojske od 20. juna 1940—XVIII (izloženih — važnijeg dela — u prilogu br. 5).
- Činjenica da su putevi na teritoriji Armije pretežno uski, da je pokret motornih vozila (isključivo naših) dosta smanjen, i da je potrebno smanjiti dubinu kolona, odobrava da se pokret vrši, u mnogo više slučajeva nego inače, u otvorenim kolonama, i s komorom češće dva po dva negoli jedan po jedan.

Defanzivna akcija

200. —• Ako je jedna operišuća kolona prinuđena — iz bilo kakvog razloga — da zauzme defanzivno držanje, dobro je — ako joj zadatak omogućava — da se osloni na najbliži garnizon.
201. — Ako ovo nije moguće, treba se učvrstiti u drugim naseljima, ili zauzeti položaje ili linije povoljne za odbranu a nepovoljne za napad (uzvišenja — usamljene šume — tokovi reka — itd.).
202. —• U slučaju učvršćivanja u naseljenim mestima, odbrambena akcija se priprema i njome se upravlja prema naselima koja odgovaraju onima utvrđenim za garnizon.
203. — U slučaju odbrane na položajima ili na linijama van naseljenog mesta, treba nastojati da se naslone bokovi, ili bar jedan od njih, na velike prepreke, i zadržati u svakom slučaju, i to naročito prema izloženom boku, jedan dobar deo trupa u ruci da bi se njime suprotstavilo obilasku, što će protivnik nastojati svakako da učini.
204. — Ako zatim — u krajnjem slučaju — teren ne daje nikakvu potporu za odbranu i nikakav oslonac krilima, a prilike ne omogućavaju prelaženje u cilju zauzimanja boljeg položaja, ne ostaje drugo nego rasporediti se u vidu »otporne tačke«, kako je izneto u tač. 177. o. obezbeđenju za vreme zastanka.
205. :— Na svaki način, kakav god bio položaj i zauzeti raspored, *svi neka dobro pamte da neprijatelj nema običaj*

da se angažuje do kraja protiv jedinica koje mu se odlučno suprotstavljaju, dok postaje obesan i prelazi u veću agresivnost protiv jedinica koje oklevaju.
Uvereni u to, starešine i vojnici neka budu mirni i neka razumno i hladno upotrebe sopstveno oružje, koje ima takvu odbrambenu moć da samostalno može slomiti u samom začetku, u devet od deset slučajeva, svaku protivnikovu težnju.

206. — Ako se mora vršiti povlačenje, vršiti ga po ešelonima uz jaku pomoć automatskog oružja i artiljerije, od linije do linije koje su jasno označene, i koje treba da budu na kraćem odstojanju.
207. — Ako je protivnik već započeo opkoljavanje, treba ga omesti pomoću krilnih jedinica koje su na položaju ili koje vrše protivnapad.
- Ako se zaobilaženje već vrši, treba bez oklevanja pristupiti napadu na obema stranama pravca povlačenja, dok leđa i bokovi napadačevih trupa bivaju zaštićeni napred navedenim postupcima (povlačenje po ešelonima — jedinice na mestu ili dejstvujući u bočnom pravcu).
208. — U sličnim opasnostima, koje čine najgoru situaciju u kojoj se mogu naći jedinice koje deluju protiv neprijatelja one vrste s kojim mi imamo posla, *bilo kakav znak nesigurnosti ili zbunjenosti mora biti odmah i energično otklonjen.*
Plašljivce treba streljati odmah. Od ovakvog nemilosrdnog postupka može zavisiti, zaista, spas jedne cele kolone.
209. — Dug je časti za sve komande, garnizone i jedinice, bilo kako saznale da je jedna kolona ili jedinica morala zauzeti odbrambeno držanje, ili se povlači pod pritiskom neprijatelja, *da učine nemoguće* da bi joj pružile pomoć. U takvim slučajevima količina ne igra ulogu: može biti dovoljna jedna patrola u pozadini neprijatelja da povoljno reši situaciju.

GLAVA IV

AUTO-KOLONE I ŽELEZNIČKI TRANSPORTI

Opšti podaci o auto-kolonama

210. — Karakteristike atentata na auto-kolone u najviše slučajeva jesu sledeće:

- zaprečavanje ili prekid puta na zgodnom mestu (odmah iza krivine — na uzvišenom mestu — itd.);
 - iznenadna žestoka vatra na automobile u kretanju, ili na one koji su se primakli čelnome, od strane dobro smeštenih i prikrivenih ljudi;
 - zatim juriš ili napad istog ili drugog ljudstva, što zavisi od odstojanja.
211. — Da bi se onemogućili ili slomili pomenuti atentati potrebne su.
- jake auto-kolone, i samim tim sposobne za jako protivdejstvo (neprijatelj, s obzirom na svoje namere, neće ih napasti izuzev u slučaju da bude jak; »pozdraviće« ih najčešće, izdaleka, s nekoliko rafala);
 - zaštita pravaca;
 - odgovarajuće mere samih auto-kolona.
212. — Za samostalno i jače protivdejstvo sposobne su auto-kolone samih jedinica,²⁵ i one su manje osetljive i manje povredive (oklopne, motorizovane i auto-transportne trupe). Ne treba im pratnja, već samo poneka borna kola, oklopni auto ili oklopni kamion, ako ih organski nemaju, da bi ih upotrebile kao što je niže navedeno.
- Moraju imati najveću moguću snagu u datoj prilici (što se postiže grupisanjem jedinica koje moraju izvršiti pokret).
- Kreću se sa obezbeđenjem, kao što je uobičajeno kod oklopne jedinice, itd. koja se kreće pretpostavljajući mogućnost susreta s neprijateljem.
213. — Auto-kolone za snabdevanje su, pak, kolone koje nisu sposobne da samostalno pruže jači otpor, te su stoga povredljivije, a, s druge strane, i više napadane, zbog nade na plen.
- Potrebno je stoga da imaju jaku pratnju i da budu dobro zaštićene.
214. — Međutim, ako se ne raspolože uvek dovoljnim snagama da bi se u potrebnom obimu preduzele mere za pratnju i zaštitu mnogih auto-kolona te vrste, i pošto bi, čak i ako se njima raspolože, bilo neekonomično primeniti jedan sličan sistem, treba:

²⁵ Misli se na auto-kolone trupa, za razliku od auto-kolona za snabdevanje.

- ukinuti mala pojedinačna snabdevanja;
- organizovati masovna snabdevanja putem velikih auto-kolona, koje vrše »omnibus« službu, ili koje, krećući se združeno, nose materijal raznim »adresantima«, vraćajući se na isti način;
- organizovati ovu službu analogno službi železničkih transporata.

O ovome će se starati arm. korpusi ili divizije ili intendatura, kako za periodična snabdevanja tako i za izvanredna.

215. — Kada je moguće, -kolone za snabdevanje pridružuju se (u tom slučaju i male kolone) auto-kolonama jedinice. Ne zaboraviti, pak, prevoz u povratku!
216. — Osim gore rečenog, može katkada biti potrebno da se obrazuju male nezavisne auto-kolone (npr.: komandanti u inspekciji — inženjerske jedinice sa zadatkom da hitno uspostave vezu ili da uklone prepreke — evakuacija ranjenika — hitno potrebna snabdevanja). U tom slučaju, pošto nije uvek lako raspolagati potrebnim pratnjama, obezbeđenje se postiže naročito zaštitom pravca kretanja.

Pratnje auto-kolona

217. — Pratnja jedne auto-kolone obuhvata:
- motorna vozila »za borbu« (tenkovi — oklopni automobili — oklopni kamioni normalnog tipa ili oklopijeni na brzu ruku);
 - motocikliste, određene za stalnu vezu u oba pravca, između raznih delova kolone;
 - mobilnu jedinicu (koja se kreće motornim sredstvima ili automobilima; ova poslednja, ukoliko je moguće, oklopljena).
 - Pratnja je pod komandom jednog oficira koji je jasno određen.
218. — Motorna vozila »za borbu« (*na kojima se mora nalaziti samo propisana posada*) kreću se na čelu, na začelju i — u dubokim kolonama — takođe umetnuta između običnih kola.
- Neka od kola »za borbu«, ili bar jedna, isturena su unapred za 200 m. Ostatak kolone kreće se za kolima bilo kojeg tipa, na normalnom međusobnom odstojanju.

Automobili s čela, sa začelja i, u dubokim kolonama, bar jedan, iz centra moraju, ukoliko je moguće, raspolagati radio-stanicom ,i biti stalno u međusobnoj vezi.

219. — Mobilnoj jedinici pratnje pridružuju se automatski, u slučaju napada, sva sposobna vojna lica koja putuju — bilo iz kojeg razloga — kolonom, uključivši i oficire (isključivši — razume se — posadu automobila »za borbu«).

Stoga svi moraju biti naoružani. Oficiri moraju imati, na neposrednom dohvatu, karabin i ručne bombe.

220. — Pre početka pokreta komandant pratnje upoznaje potčinjene s pravcem kretanja, s njegovim najopasnijim tačkama, s merama zaštite koje su primenjene i s propisima o svačijoj dužnosti u slučaju napada.
221. — Komandu jedne jedinice u auto-koloni ima komandant ove jedinice. Jednom auto-kolonom na upotrebi komandanta koji vrši inspekciju komanduje sam taj komandant. *U svim drugim slučajevima auto-kolonom komanduje komandant pratnje.*

Zaštita auto-kolona

222. — Zaštita pravaca kojima se kreću auto-kolone vrši se sa zemlje i iz vazduha.

Zaštita sa zemlje sastoji se u zauzimanju, frontom u polje, položaja koji »dominiraju« tačkama koje su pogodnije za atentate i u patrolisanju sa obe strane pravca kretanja.

223. — Nju vrše, na jasno određenim sektorima, jedinice i grupe kolona koje operišu u zoni i garnizona postavljenih duž pravca kretanja.

224. — Zaštita se vrši odbacujući neprijateljske formacije koje su se eventualno već postavile u zasedi i držeći neprijatelja daleko od puta.

U slučaju da ne uspeju u tome, jedinice određene za zaštitu javljaju odmah koloni i zainteresovanim komandama o trenutnoj opasnosti ili o onoj koja se predviđa.

225. — Zaštita iz vazduha sastoji se u stalnom nadletanju auto-kolone jednim avionom ili s više njih, određenih da prate pokret, da nadziru zonu sa obe strane pravca kretanja, da javljaju auto-koloni o eventualnoj opasnosti (preprečavanja ili prekidi na putu), da budu u vezi sa

aute-kolonom i s komandama zainteresovanim za njen pokret, i da ofanzivno učestvuju mitraljiranjem i tučenjem malim bombama.

226. — Zaštita auto-kolone sa zemlje i iz vazduha vrši se samo po sledećem redu prvenstva:

- auto-kolone za snabdevanje;
- male specijalne auto-kolone" (tač. 216);
- auto-kolone jedinica.

227. — Nju naređuje ili zahteva ustanova koja naređuje pokret auto-kolone, a izvršavaju je kopnene i vazduhoplovne komande. Pomenute komande moraju biti upoznate s podacima koji su od interesa za službu zaštite o kojoj je reč (poslednje novosti o neprijatelju u zoni kroz koju treba proći, koje mogu interesovati — sastav, pravac i čas polaska auto-kolone — delovi pravca kretanja koje svako telo mora štititi). Naročito avijacija mora znati koje su mere za zaštitu sa zemlje izvršene.

228. — Radi jednostavnosti — kao što je već naglašeno — pokreti svih velikih periodičnih automobilskih jedinica za snabdevanje regulišu se unapred i odjednom od strane ustanova spomenutih u tač. 214 (izuzev što se menjaju pokreti kad je potrebno i što se menja — od slučaja do slučaja — njihov dan i čas polaska), a takođe se unapred regulišu mere za zaštitu sa zemlje i iz vazduha koje se odnose na te kolone.

Potom, kad se formira takva auto-kolona, komanda ili ustanova koja joj naređuje pokret ograničava se da saopšti, npr.:

»Sutra, 2. januara, auto-kolona br. 3 —
Polazak u časova. Izvršiti zaštitu«.

229. — Isto tako, dobro je — kada je moguće — krenuti ostale auto-kolone onako kako je to regulisano za napred pomenute periodične auto-kolone.

— U takvom slučaju komanda koja naređuje pokret saopštava zainteresovanim, npr.:

»Na dan 3. februara specijalna auto-kolona, deseti automobila, kreće se kao auto-kolona br. 1. Polazak . . . časova. Izvršiti zaštitu«.

' Ili:

»Na dan 4. marta automobilski transport bataljona 1. pešadijskog puka.

Polazak u . . . časova od Od nadalje kreće se kao auto-kolona br. 3. Izvršiti predviđenu

zaštitu, plus onu na prvoj deonici, koja je poverena »

230. — U mnogobrojnim izvršenim zasedama na auto-kolom bilo je nedostataka u preduzetim merama, a — naročito — nedostataka, nedovoljnosti ili zadocnjenja u blagovremenom izveštavanju. Pošto kretanje nedovoljno jakih, nedovoljno praćenih ili nedovoljno zaštićenih kolona pruža protivniku zgodne prilike za uspeh i za plen, i pošto se gubici u ljudstvu, materijalu i automobilima, koji se u takvom slučaju pretrpe, smatraju — kao što je uobičajeno reći — »za čist gubitak«, *jasno je da nikakva preterana pažnja i nikakvo »sitničarenje« nije suvišno u tom slučaju.*²⁸

Odbrana auto-kolona

231. — Nailazeći na prepreku ili prekid, čelni automobil se zaustavlja i odmah o tome auto-koloni daje znak radioni i bacanjem rakete.
Kolona se zaustavlja, *bez prilaženja.*
232. — Osoblje kola »za borbu« (tenkovi — oklopni automobili — oklopni kamioni) zauzima položaj za dejstvo — s kola — na tačke odakle bi verovatno mogao doći neprijateljski napad (ivica šume — grebeni uzvišenja — kuće •— itd.), počevši od najbližih kola »za borbu« na čelu i začelju, spremnih da tuku put i njegovu neposrednu okolinu.
233. — Mobilna pratnja silazi odmah iz kamiona. Jedan deo zauzima, frontom u polje, pogodne položaje sa strana auto-kolone; drugi deo se kreće, preduzevši mere za obezbeđenje, i uklanja prepreku.
234. — U slučaju da, sa ili bez stavljanja prepreke, neprijatelj izvrši prepad iznenadnom vatrenom akcijom, napadom ili jurišom, javljanje uzbune i zaustavljanje vrši se na isti način.
Posada motornih vozila »za borbu« tuče neprijatelja a kola, mobilna pratnja i ostalo ljudstvo kolone silaze iz kamiona.
Deo pratnje koji je neposredno angažovan i prikupljeno ljudstvo suprotstavljaju se neprijatelju sa strane puta

²⁶ O merama za zaštitu auto-kolona izdao je general Roata i posebno uputstvo (cirkular 7 c), koje je komandama korpusa dostavljeno 18. decembra 1942 tom V, knj. 19, dok. br. 144).

ili u blizini istog. Deo pratnje koji je manje neposredno angažovan kreće se prema neprijatelju *pokušavajući da ga opkoli.*

- Imati na umu da treba osmatrati strane koje nisu napadnute, kako bi se docnije izbeglo iznenađenje.
- 235. — *Važno je u sličnim slučajevima ne gubiti prisebnost i imati na umu da neprijatelj nikad nije dokraja produžio akciju protiv auto-kolona koje su odlučno i energično pružile otpor.*
- 236. — U slučaju napada *sa odstojanja*, rafalima automatskog oružja ili puškaranjem, naročito ako je zemljište takvo da isključuje docniji napad izbliza, ne treba se zaustavljati.
- 237. — Avion ili avioni za zaštitu, čim primete da je auto-kolona stala, hvatajući vezu s njom, upoznaju se sa situacijom, i u slučaju napada intervenišu ofanzivno protiv najopasnijih ustaničkih formacija ili grupa.
Avioni koji — iako nisu određeni za ove zadatke — otkriju neku kolonu kako stoji u otvorenom polju, postupaju prema njoj na isti način.
- 238. — Jedinice i grupe za zaštitu na pravcu kretanja, koje su u blizini, i koje su saznale za napad na auto-kolonu, pritiču odmah u pomoć napadajući pozadinu i bokove neprijateljeve. Komande u blizini mesta napada takođe odmah preduzimaju mere da ukažu pomoć auto-koloni. I u tom slučaju, kao što je rečeno u tač. 209, nije važna snaga koja je upotrebljena, već brzina i odlučnost dejstva.

Kolone za snabdevanje i slične kolone koje se kreću peške

- 239. — Kada je eventualne kolone za snabdevanje sa stočnom vučom ili tovarne i eventualne slične kolone koje se kreću peške (internirci — zarobljenici — itd.) nemoguće pridružiti *jedinicama* na maršu, preduzimaju se mere za njihovo praćenje, šticeenje i odbranu, analogno napred navedenim merama.
- 240. — Pošto su delovi koji se kreću peške manje povredljivi i u stanju da brže reaguju nego oni na kamionima, jasno je da:
 - male jedinice određene za specijalne zadatke (na primer: da uspostave telefonske linije i da

- štite pomenuto uspostavljanje) vrše celokupan zadatak peške kada put koji treba da pređu — uključivši i povratak — nije duži od 10 kilometara otprilike;
- iste, u slučaju dužeg marša, silaze s kamiona, ostavljenih u mestu — najbližem onom gde moraju da izvrše svoj zadatak — u kome postoji neka posada," jedinica ili grupa, kojoj se poverava čuvanje automobila, i produžuju peške;
 - u slučaju da ne postoji takva mogućnost, -pratnja mora biti tako jaka da se može razdeliti na dva dela: jedan deo koji produžuje kretanje peške i drugi koji štiti kamione u mestu koje se pokaže zgodnije.

Železnički transporti

241. — Služba pratnje normalnih transporta (vojni transporti — putnički vozovi — vozovi sa gorivom — teretni vozovi — itd.) regulisana je zasebnim propisima.
- Pomenuta pratnja je sastavljena, najčešće, od posade oklopnih vagona (normalnog tipa ili oklopljenih na brzu ruku) koji su prikačeni na čelu, začelju i, katkada, na centru transporta. Inače pratnja obuhvata, osim rečenih posada, i jednu mobilnu jedinicu, koja putuje u oklopnim vagonima ili u običnim vagonima.
242. — Specijalni važniji transporti (npr.: komandni vozovi) imaju pratnju ovog poslednjeg tipa.
- Vozovi koji transportuju boračke jedinice raspolažu, kada je moguće, s nekoliko oklopnih vagona (sa ili bez posade), ali nikad nemaju mobilnu jedinicu u pratnji; a to je samo po sebi jasno.
243. — Zaštita vozova sa zemlje (P.F.) stalno se vrši. Može biti ojačana, u naročitim uslovima, kao što je rečeno u tač. 116.
- Zaštita iz vazduha može biti predviđena za određene transporte. Ona se vrši na isti način kao što je navedeno za pomenute auto-kolone.
- Na svaki način, avioni koji nisu određeni za tu zaštitu, ali ako opaze voz kako stoji van stanice, postupaju kako je propisano u tač. 237.
244. — U slučaju otežanja saobraćaja ili u slučaju napada na voz, pratnja deluje kao i pratnja auto-kolone, odnosno:

- posade oklopnih vagona dejstvuju iz vagona;
 - mobilna jedinica dejstvuje sa zemlje;
 - naoružano vojno ljudstvo, koje je prisutno na vozu bilo iz kakvog razloga, automatski se pridružuje gore pomenutoj jedinici.
245. — Napadi koji se sastoje u puškaranju izdaleka zanemaruju se, sem u slučaju ako se pojave tamo gde je pruga prekinuta.
246. — Komande, jedinice i grupe, svake vrste, koje saznaju da se neki voz u njihovoj blizini zaustavio i da su ga napali partizani, intervenišu odmah ukazujući mu pomoć.

GLAVA V

VEZE

247. — Na teritoriji Armije služba veze vrši se stalno sredstvima raznog tipa (telefon — telegraf — radio — golubovi — itd.), koja sačinjavaju, u celini, opštu mrežu komande i unutrašnju mrežu pojedinih garnizona.
- Razne komande i jedinice imaju takođe pokretna sredstva za vezu, koja se postavljaju i koriste, oslanjajući ih, ukoliko je moguće, na mreže gore pomenutih komandi, za vreme operacija.
- Za upotrebu svih sredstava vrede opšti ili posebni propisi koji su na snazi.
248. — Takođe su u upotrebi, ili se uvode, druga sredstva i sistemi veze, koji odgovaraju specijalnim zahtevima, o čemu se govori niže.
249. — S ciljem da se avionima omogući — čak i u slučaju da je teren delimično zaklonjen maglom ili niskim oblacima — brzo i nedvosmisleno raspoznavanje stalnih terenskih tačaka, garnizoni (izuzev većih, koji se lako raspoznaju) i jedinice P.F., koje su zaposle železničke stanice, uvek drže istaknut, na jednom ili na više susednih krovova, ili na nekoj većoj čistini, stvarni naziv mesta ili stanice.
- U istome cilju, delovi koji posedaju tačke koje se ne razlikuju po nekom specifičnom i topografskom obliku — uvek drže istaknut, kao što je gore rečeno, jedan broj, koji predstavlja njihovu »oznaku«. Ovi brojevi,

različite kategorije za svaki pojedini arm. korpus, izneti su u posebnom priručniku, koji je svima podeljen.

- Izuzetak čine garnizoni, jedinice i delovi *razmešteni po ostrvima*, koji *ne* drže uvek istaknut naziv mesta ili broj kao oznaku, već ga iznose samo kada ih nadleće avion za koji je utvrđeno da je italijanski ili saveznički. (Detalji i grafički primeri vide se u prilogu br. 6).
250. — Da bi se omogućilo brzo i sigurno uspostavljanje veze aviona sa zemljom, utvrđeni su naročiti prosti »znaci za hitnost«, zemaljski i vazdušni, kojima se koriste delovi na mestu ili u kretanju, koji nemaju antene, niti propisna mesta za signalizaciju. (Detalji i grafički primeri vide se u prilogu br. 7).

P E T I D E O

POSTUPAK KOJI SE IMA PRIMENITI PREMA
STANOVNIŠTVU I PREMA PARTIZANIMA
U TOKU OPERACIJA

Stanovništvo

251. — Postupak koji se ima primeniti prema stanovništvu u običnim prilikama regulisan je odredbama navedenim u II delu ovog cirkulara.
252. — U toku operacija primenjuju se još sledeća pravila:
- lica nađena u *zoni* gde se vodila ili se vodi borba, a koja ne stanuju u istoj (što navodi na • pretpostavku da su s partizanima), treba uhapsiti i podvrgnuti ispitivanju, i s njima postupiti shodno rezultatu ispitivanja;
 - isti postupak se primenjuje prema osobama osumnjičenim za pomaganje partizana, bile one stanovnici zone o kojoj se radi ili ne.
253. — U naročitim slučajevima (velike operacije — itd.) komande arm. korpusa mogu — ako je potrebno — redovne propise i ove gore navedene dopuniti drugim, koji će biti objavljeni, najčešće, putem »naredbi«.

Zgrade i sela

254. — Sem slučaja predviđenog tač. 16, u toku operacija uništiće se zgrade iz kojih poteknu napadi na naše trupe, kao i one u kojima se pronađu slagališta oružja, municije i eksploziva.
- *Uništenju celih sela pristupa se samo u slučaju kad se celokupno stanovništvo, ili najveći njegov deo, materijalno borilo protiv naših trupa, iz unutrašnjosti samih sela i za vreme operacija u tome datom trenutku.*
255. — U naročitim slučajevima (velike operacije — itd.) komande armijskih korpusa mogu — ako je potrebno — gornje propise dopuniti drugima, koji se, najčešće, objavljuju putem »naredbi«.
256. — Partizanski logori, barake i uređaji se imaju uvek uništiti, izuzev u slučaju da mogu poslužiti našim trupama.
257. — (Jasno je da se ovde /tač. 254—256/ govori o sistematskim i smišljenim uništenjima, a ne o oštećenju i uništenju prouzrokovanom usled *operativne* upotrebe zemaljskih i vazduhoplovnih sredstava za napad, za koja ne postoji drugi propis izuzev trenutne ratne potrebe).

Imovina

258. — U toku operacija praktikuje se konfiskacija (*ne* po ličnoj inicijativi, već po naređenjima odgovornih komandanata) hrane, stočne hrane i stoke koja se nađe po zgradama i u selima uništenim iz gore navedenih uzroka.
259. — U stanovima i selima koji su zatečeni evakuisani, i u poljima u neposrednom susedstvu, konfiskuje se hrana i stoka (po naređenju, razume se, odgovornih komandanata) u slučaju da su stanovnici sasvim otišli ili su daleko, ili kada — bez obzira na takve prilike — treba smatrati da pomenuta hrana, itd. može pripadati partizanskim formacijama, ili pasti — ako je mi napustimo — u njihove ruke.
260. — Konfiskovani materijal predaje se intendanturi, izuzev onog što je neophodno za neposredni život operišućih jedinica u zoni.
261. — *Pljačka stanova, kao i rušenje istih, mora se sprečiti prethodnim merama i, ako je potrebno, drakonskim kaznama.*

Hrvatski savetodavci

262. — Našim komandama na hrvatskoj teritoriji pridati su, stalno ili privremeno, funkcioneri ili oficiri, odnosno podoficiri žandarmerije, sa zadatkom da saraduju u savetodavnom smislu, u toku operacija, ukoliko se tiče odnosa sa stanovništvom.
- Komande koje operišu oni orijentišu u pogledu osobina, težnji, tradicija, ranijeg života, ponašanja itd. stanovništva i pojedinaca.
 - O njihovom mišljenju i o njihovim predlozima treba voditi računa, u dozvoljenim granicama operativnih potreba, kako hi se postupak koji će se primeniti prema stanovništvu, prema njihovim stanovima i prema njihovoj imovini podesio prema istima.

Partizani

263. — Postupak koji treba primeniti prema partizanima uhvaćenim sa oružjem u rukama, prema ranjenim partizanima, prema partizanima koji se predaju, kao i prema licima uhvaćenim ili na koje se naišlo u stanju i u takvim prilikama da se može sa sigurnošću smatrati da se radi o partizanima koji se trenutno drže miroljubivo, regulisan je zasebnim naređenjima trajne važnosti, ili specijalnim naređenjima trenutne važnosti, koja su većinom saopštena putem »naredaba«.

N A P O M E N A

264. i— *U postupku koji treba primeniti prema stanovništvu, stanovima, selima i imovini, kao i prema partizanima, apsolutno je potrebno držati se trajnih propisa ili trenutnih koji su u važnosti.*
- Nepridržavanje istih, praktikovano bez apsolutne nužde (oružani napad — odmetništvo — pokušaji bekstva), biće nedostojno naše tradicionalne čovečnosti i pravde,¹ i pored toga će predstavljati — u odnosu na stanovništvo — oružje »sa dve oštrice«.

GENERAL
"NAZNAČENI KOMANDANT ARMIJE
MARIO ROATA

PREMESSA

CONCETTI BASILARI

I quadri dell'Armata debbono tenere costantemente presente i seguenti 10 punti:

Punto I: L'ARMATA E' IN GUERRA GUERREGGIATA.

Essa non lotta contro bande locali ed indipendenti, ma contro un avversario che mira a costituire un « fronte unico », a sostituzione di quell'esercito jugoslavo che l'Armata, in aprile '41, ha gloriosamente messo fuori causa.

— La guerra che si conduce in Balcania è la stessa che si combatte in Russia, nell'Africa Settentrionale, ecc.

— Questo importa:

- *mentalità di guerra;*
- ripudio delle qualità negative compendiate nella frase « bono taliano »;
- « grinta dura ».

BR. 126

OPERATIVNI IZVEŠTAJ KOMANDE 5. ARMIJSKOG KORPUSA OD 15. DECEMBRA 1942. VIŠOJ KOMANDI ORUŽANIH SNAGA »SLOVENIJA — DALMACIJA« O REZULTATIMA OPERACIJA PROTIV PARTIZANSKIH JEDINICA NA PODRUČJU GORSKOG KOTARA I LIKE U TOKU JESENJIH MESECI¹

18. XII 1942.

VISA KOMANDA ORUŽANIH SNAGA
»SLOVENIJA—DALMACIJA«

Operativno odeljenje

Br. 24466

Primljeno: 18. decembra 1942. g.

KOMANDA V ARMIJSKOG KORPUSA
Operativno odeljenje

Br. 15331 op. protokola **Povcrljivo** VP 41, 15. decembra 1942.

Predmet: Jesenji operativni ciklus.

VIŠOJ KOMANDI ORUŽANIH SNAGA »SLOVENIJA—
DALMACIJA« (2. armija)

— Operativnom odeljenju —

Vojna pošta 10

UVOD

Operacije u vezi sa operativnim ciklusom o kome je reč već su bile pripremljene i predviđene još od meseca maja, kad je novonastala situacija na drugim sektorima umanjila značaj i hitnost operacija ovog armijskog korpusa, koji je na taj način morao da sačeka više od 4 meseca do njihovog početka. Sasvim sigurno je da ovo odlaganje nije išlo u prilog iznenađenju koje za sve operacije, a naročito za gerilske, predstavlja apsolutan i neophodan elemenat za uspeh.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-821, r. 58/229—242.

² Pečat prijema.

Treba takođe imati u vidu da je oduzimanje u međuvremenu nekih jedinica (tri konjička puka i nekoliko bataljona crnih košulja), koje su otputovale u druge operacijske zone, i ustupanje nekih bataljona XI armijskog korpusa zbog operacija u Sloveniji³ nametnulo potrebu da se u zamenu za njih uputi cela divizija »Granatijeri«, koja je između 5. i 16. septembra stigla sa šest bataljona i četiri artiljerijska diviziona na područje Ogulin — Plaški.

Dolazak ovih novih jedinica, koje, naravno, nisu mogle ostati nezapažene, i potrebe u vezi s njihovom organizacijom i orijentisanjem starešina primorale su jedan veći deo spremnih jedinica i službi armijskog korpusa na polaznim položajima na prisilno čekanje od nekoliko dana, pa je sve ovo predstavljalo drugi značajan faktor na štetu iznenađenja, koji treba dodati onom prvom ranije pomenutom.

Na ovaj način stiglo se i do druge dekade septembra, kada su započele operacije.⁴

PRETHODNE OPERACIJE

Pre predviđenih pročešljavanja na području Velike Kapele trebalo je preduzeti izvesna prethodna dejstva; ona su poverena jedinicama divizije »Re« sa zadatkom da rešavaju neke situacije manjeg značaja ali od veoma važnog uticaja na opšti okvir operacija.

Ova dejstva su preduzeta u rejonima Raduč (Novigrad, NK-NM-FQ), Sv. Marko (Senj, XV-GO), Ostrovica (MH-FL), Divoselo (KI-FG), Čitluk (Novigrad, LI-FG), Počitelj (Novigrad, MH-EZ), Škare (Senj, XV-GQ) i Brlog (Senj, XL-GU), uz učesće hrvatskih jedinica i jedinica dobrovoljne milicije za borbu protiv komunista.⁵

Partizani su ukupno imali 148 mrtvih; zaplenjeno je 16 pušaka i 3 pištolja, pored veće količine municije.

Naši gubici: poginuli su 1 oficir i 1 vojnik; 1 oficir i 19 vojnika su ranjeni; dobrovoljna milicija za borbu protiv komunista je imala 3 mrtva, 2 nestala i 5 ranjenih.

U to vreme, od 6. do 8. septembra, zapažena je značajna aktivnost ustanika duž železničke pruge Blata—Vrhovine (divi-

³ Vidi dok. br. 102 i 106.

⁴ Vidi dok. br. 101; tom V, knj. 7, dok. br. 99.

⁵ Odnosi se na napad italijanskih, ustaško-domobranskih i četničkih jedinica (M.V.A.C.), početkom septembra, na delove 1. ličkog NOP odreda »Velebit« kod Divosela, Čitluka i Pooiteja (tom V, knj. 7, dok. br. 14 i 100).

zije »Lombardija« i »Re«); pruga je prekinuta na nekoliko mesta, dok su naša slabija osmatračka mesta duž pruge savladana.⁶

Za ponovno konsolidovanje situacije duž železničke pruge bila je neophodna upotreba pokretnih snaga, kako na sektoru divizije »Lombardija« tako i na sektoru divizije »Re«.⁷

Napad na mešoviti voz, 8. septembra, kod Studenaca (Gospić, IH-FV), u kome su na našoj strani poginuli 1 oficir i 2 vojnika, a 2 oficira i 14 vojnika nestali, ukazao je na prisustvo jakih formacija ustanika u rejonu Krš—Poljan (Senj, XV-FV).⁸

Na dan 12. septembra 11. bersaljerski puk, jačine dva bataljona i jedan bataljon 2. pešad. puka, preuzeo je ofanzivno dejstvo prema Kršu, gde je naišao na jak otpor neprijatelja.⁹

U žestokoj borbi — u toku koje je došlo do izražaja mnogo hrabrih podviga — neprijatelj je pretrpeo teške gubitke; provereni gubici iznose 42 mrtva.¹⁰ Naši gubici: poginula 3 oficira i 22 vojnika, ranjeno 57 i nestalo 19 vojnika.

Saznalo se da su jake formacije partizana, sastavljene, pored ostalog, od Crnogoraca, Dalmatinaca i Slovenaca, stigle na teritoriju u blizini armijskog korpusa samo nekoliko dana pre početka naših akcija.¹¹

Bilo je jasno da su ustanici nameravali da nas prisile na odustajanje od našeg operacijskog plana ili bar da ga ometu, odnosno otežaju, što je očigledan znak opasnosti koju su očekivali.

PROCEŠLJAVANJE PODRUČJA VELIKE KAPELE

Konačno, pripremljene operacije za pročešljavanje Velike Kapele mogle su da započnu 18. septembra.¹²

Predviđeno područje bilo je ograničeno: morem sa zapada, železničkom prugom Fužine — Ogulin — Vrhovine sa severa i istoka i putem Vrhovine — Otočac — prevoj Vratnik — Senj s juga.

Ovo područje, sa svojim naseljenim centrima u kotlinama Jasenak i Drežnica, nije bilo posednuto, niti su naše jedinice preko njega prešle još od novembra 1941. god.; u to vreme je

⁶ U toku 6—8. septembra delovi 1. hrvatske NOU brigade i 1. i 2. kordunaškog NOP odreda su porušili oko 15 km pruge i tt veze između ž.st. Blata i Rudopolje, napale ž.st. Lička Jesenica i Javornik, zapalile šest stražarnica i nekoliko baraka i uništile vodovodna postrojenja na izvoru potoka Jesenice (tom V, knj. 7, dok. br. 10, 26, 27, 29, 44, 50, 79; knj. 8, dok. br. 18).

⁷ Vidi dok. br. 95.

⁸ Napad su izvršili delovi 2. hrvatske NOU brigade (tom V, knj. 7, dok. br. 100).

⁹ i ¹⁰ Kod s. Krša i brda Karaule delovi 4. ličkog NOP odreda su imali gubitke od 18 mrtvih i 12 ranjenih (tom V, knj. 7, dok. br. 50, 60, 79).

¹¹ Vidi dok. br. 92.

¹² H is j u v i d i dok. br. 101; tom V, knj. 7, "dok. br. 99.

74. pešad. puk preduzeo jedan ciklus pročešljanja, ali mu je naređeno da se vrati u Ogulin jer se smatralo necelishodnim da tu ostane preko zime.

Na taj način partizani su mogli, u potpunoj udobnosti i potpomognuti takođe planinskim zemljištem, pokrivenim gustom šumom, da se ovde smeste i organizuju bazu za operacije; pri tom su raspolagali velikim brojem odbrambenih i logističkih postorjenja u cilju izvođenja napada, kako u pravcu železničke pruge tako i puteva koji sačinjavaju perimetar pomenutog područja.

Držanje pretežno pravoslavnog stanovništva karakterisalo se velikom naklonošću prema partizanima.

U operacijama su učestvovalе sledeće jedinice:

— iz divizije »Re«: četiri bataljona (II i III bataljon 1. pešad. puka, II i III bataljona 2. pešad. puka), ojačana 11. bersaljerskim pukom (dva bataljona), jednom četom lakih tenkova, CXX divizionom 149/13, LXXXI bataljon crnih košulja i jednim mostovskim odeljenjem;

— iz divizije »Lombardija«: II i III bataljon 73. pešad. puka, i II i III bataljon 74. pešad. puka, ojačani jednom četom lakih tenkova, jednom baterijom CXII divizionu 149/13, jednim mostovskim odeljenjem i jednim bataljonom granične dobrovoljne milicije za nacionalnu bezbednost;

— divizija »Granatijeri«, ojačana CXII divizionom 149/13 od dve baterije;

— na raspolaganju armijskom korpusu: XXXIII bataljon crnih košulja, jedna četa V mitraljeskog bataljona, jedna grupa izviđačkih eskadrila i tri bombarderske eskadrile vazduhoplovne grupe Zadar, koje će intervenisati prema zahtevu.

Zapovest br. 1 Komande V armijskog korpusa (prilog 1) predviđala je sledeću osnovnu zamisao:

— koncentrično dejstvo sa severa, istoka i juga; zauzimanje dva glavna aktivna neprijateljska centra, tj. Jasenka i Drežnice, kao i Vodoteča (Ogulin, ZV-AD), Tuževića (ZT-AD) i Gostova Polja (ZV, XI-AF) — 1. i 2. faza;¹³

— preduzimanje većeg broja pročešljanja radi čišćenja od partizanskih formacija rejona oko pomenutih mesta — 3. faza;¹⁴

— u cilju upotpunjavanja uništenja neprijatelja, udarom u bok potisnuti one formacije koje bi izbegle dejstvu pročešljanja — 4. faza.¹⁵

Na dan 18. septembra divizija »Granatijeri« i jedinice divizije »Lombardija« započele su pokret u cilju zauzimanja pome-

¹⁵ Vidi dok. br. 102.

nutih kotlina i preduzele pročešljavanje rejonu duž određenih pravaca.

Međutim, na dan 14. septembra partizani su izvršili jak pritisak na naše detašovane delove duž železničke pruge, pa su oni hitno pojačani jedinicama XVI bataljona »M« na deomci Sinac — Studenci;¹⁶ na dan 16. septembra jake neprijateljske formacije napale su kod Lešća jednu našu kolonu, koja je pretpela gubitke.¹⁷

Ovakav razvoj situacije i izveštaj o prisustvu šest partizanskih bataljona u rejonu Doljani (Gospić, IH, KI-GQ) — Crna Vlast (MH-GO) primorao je da se, 18. septembra, izvrši obrtanje fronta divizije »Re« s ciljem da se zajedno sa 11. bersaljerskim pukom omogući hitno dejstvo jedinica protiv ustanika raspoređenih u rejonu Ramijana (Gospić, LI-FX) i pruži pomoć našim okruženim uporištima na osiguranju železničke pruge, a istovremeno da se obezbedi pozadina borbenog poretka same divizije.

Na dan 19. septembra bataljoni 2. pešad. puka ili. bersaljerski puk preduzeli su napad sa zadatkom da oslobode okružena uporišta duž železničke pruge, koja su pružala sjajan otpor mnogo jačim ustaničkim snagama, ali nisu naišli na otpor sve do Janjče.¹⁸

U međuvremenu glavnina partizanskih bataljona, takođe pod udarom naših bombardovanja iz vazduha, podelila se na dva dela, i to: jedan deo je krenuo u pravcu Korenice, dok se drugi vratio u rejon Krasno (Senj, ZT-GM) — Kuterevo (XL, XN-GM).

U cilju ojačavanja južnog sektora zone divizije »Re«, koji se nalazio daleko od poprišta glavnih operacija i ostao s nedovoljnim snagama u uporištima, Viša komanda stavila je V armijskom korpusu na raspolaganje tri pešadijska bataljona i jedan artiljerijski divizion XVIII armijskog korpusa pod komandom generala Đanucija, komandanta pešadijske divizije »Sasari«. U svakom slučaju, tek 20. septembra bataljoni divizije »Re« su mogli da stignu na liniju Prokike—Brinje—Krišpolje., tj. do ranije određenog polaznog položaja, radi ostvarivanja prvobitnog operacijskog plana. Uprkos tome, a s obzirom na to da je divizija »Re« imala 2 dana prednosti u odnosu na utvrđen

¹⁶ Odnosi se na napade jedinica 1. i 2. hrvatske NOU brigade i partizanskog bataljona »Krbava« na objekte i posade na železničkoj pruzi od Vrhovina do Perušića (tom V, knj. 7, dok. br. 43, 50, 51 i 79; knj. 8, dok. br. 18).

¹⁷ Napad na neprijateljsku kolonu kod Lešća je izvršio 2. bataljon 2. hrvatske NOU brigade (tom V, knj. 7, dok. br. 51).

¹⁸ Kod Janjca je vođena borba protiv delova 2. hrvatske NOU brigade (tom V, knj. 7, dok. br. 51).

program (zauzimanje Jezerana i Stajnica—Ogulin, XR-AD, 16. i 17. septembra),¹⁹ prebacivanje jedinica izvršeno prethodnih dana nije dovelo u pitanje ostvarivanje plana.

U isto vreme, da bi se otklonile eventualne opasnosti na putu Lokva—Vratnik od ustaničkih formacija raspoređenih u rejonu Krasno—Kuterevo, bilo je potrebno da se noću 19./20. septembra omogući dolazak 250 pripadnika dobrovoljne milicije za borbu protiv komunista na motornim vozilima iz Otočca i jedne čete LXXXI bataljona crnih košulja iz Senja.

Na dan 20. septembra opasnost u pravcu prevoja Vratnik jasno se očitavala zbog utvrđenog prisustva 2000—3000 ustanika u rejonu Kutereva, čiji su se istureni delovi nalazili na B'lom vrhu (Senj, ZV-GO).

Ovakvom razvoju situacije komanda armijskog korpusa se suprotstavila prebacivanjem 11. bersaljerskog puka u Otočac, sa zadatkom da eventualno na sebe preuzme glavninu ustanika, i naređenjem da se preduzmu što češća izviđanja iz vazduha.

Ukoliko bi se ostvarila opasnost od partizanskih formacija za prevoj Vratnik, postojala bi mogućnost da i bataljoni divizije »Re« iz rejona Prokike—Krišpolje intervenišu na ugroženo područje.

Svi ovi pokreti ustanika imali su za cilj da skrenu naše snage s njihovog zadatka, tj. od zauzimanja kotlina Jasenak i Drežnica.

U danima 18. i 19. septembra divizije »Granatijeri« i »Lombardija« izvršile su predviđene pokrete za 1. fazu operacija (vidi šemu u prilogu I),²⁰ ali ovom prilikom nisu naišle na značajnije neprijateljske formacije; usamljeni pojedinci zarobljeni su i streljani.

Na dan 21. septembra počela su dejstva predviđena za 2. fazu, koja se sastojala:

- za diviziju »Granatijeri«: zauzimanje kotlina Brezno, Krakar i Drežnica (Ogulin, XI, XL-AN);
- za diviziju »Lombardija«: zauzimanje kotline Jasenak;
- za diviziju »Re«: zauzimanje rejona Vodoteč.

Pomenuti pokreti izvršeni su 21. i 22. septembra, i tom prilikom se naišlo samo na pojedinačan otpor. Zbog toga je za 23. septembar naređen početak 3. faze operacija: sistematsko pročešljanje okoline dostignutih rejona, čije se trajanje predviđalo najmanje 5—6 dana.

Odgovornost za područje između puta Vrhovine—Otočac—prevoj Vratnik i južne granice divizije »Re« poverena je, u međuvremenu, počevši od 00,00 časova 23. septembra, generalu

¹⁹ Vidi tom V, knj. 8, dok. br. 12.

²⁰ Redakcija ne raspolaže tom šemom.

Danuciju, pod čiju su komandu prešle sve snage na ovom području.

Pristigle snage XVIII korpusa trebalo je, po naređenju Više komande, da se, po grupama bataljon-baterija, rasporede duž železničke pruge i puta, paralelno toj deonici, između Lešća i Studenaca.

Prilikom nastupanja, 23. septembra, 111/25. pešad. puka divizije »Bergamo« iz Perušića, isti se u rejonu Karaula (Senj, XV-FV) — Petrićeva glava (Gospić, IH-FV) sukobio s jakim ustaničkim formacijama i zametnuo borbu u kojoj je naknadno učestvovao i III/151. pešad. puka divizije »Sasari«. Ovaj okršaj je za nas imao povoljan ishod: gubici neprijatelja procenjeni su na 150 ljudi, a položaji koje smo zauzeli ostali su u našim rukama, uprkos neprekidnim neprijateljskim napadima u toku noći.²¹

Na dan 24. septembra avijacija je preduzela bombardovanje i mitraljiranje partizanskih snaga pred našim frontom.

Istog dana je iz Otočca, za pojačanje, upućen 11. bersaljerski puk, koji je stavljen na raspolaganje generalu Danuciju kao pokretna jedinica.

Sledećih dana, posle 23. septembra, tri divizije su nastavile pročešljavanje predviđeno za 3. fazu (vidi operacijsku zapovest br. 2 u prilogu 2).²² Pristupilo se uništavanju izolovanih partizanskih delova, a naročito je značajan rad na sistemskom uništavanju logističkih postrojenja neprijatelja.

Zaplenjene su velike količine oružja, municije i raznovrsnog materijala, od kojeg treba pomenuti velik broj eksplozivnih uređaja koje je neprijatelj upotrebljavao za rušenje železničke pruge.

Naročito se istakao granični bataljon »M«, koji je deistvovao pod komandom divizije »Lombardija«; on je u dejstvima pročešljavanja velikog obima, izvršenim na planinskom području u blizini železničke pruge čiji se centar nalazi u Liču, koja su zatim nastavljena u prvoj dekadi oktobra na području Ravne Gore, postigao izvanredne rezultate.

Na dan 24. septembra komanda armijskog korpusa izdala je zapovest za 4. fazu operacija (borbena zapovest br. 3 u prilogu 3).²³

U ovoj fazi trebalo je da divizija »Granatijeri« pročešlja područje u pravougaoniku Lupovlag (Ogulin, VU-AL) — k. 1047

²¹ Neprijateljskim snagama u rejonu Karaule suprotstavili su se delovi 4. ličkog NOP odreda i bataljona »Ognjen Priča«. U neuspehom protivnapadu na brdo Karaulu partizani su imali 1 mrtvog i 1 lakše ranjenog (tom V, knj. 7, dok. br. 70).

²² Vidi dok. br. 101.

²³ Vidi dok. br. 102.

(ZP-AN) — Oštrak (ZT-AF)—Greben (ZI-AB); ona je morala da nastupa pročešljavajući sve do obale na istoku, dok su divizije »Lombardija« sa severa i »Re.« s juga morale da zatvore obruč kako bi se ustanicima onemogućio bilo koji pravac za izvlačenje (šema u prilogu 2).²⁴

Situacija se u ovo vreme karakterisala činjenicom da je neprijatelj većim delom izbegao pročešljavanje izvršeno u 1, 2. i 3. fazi na taj način što je većim formacijama napustio područje kojim su nastupale naše jedinice, dok su njegove jake snage — koje su gravitirale prema železničkoj pruzi Lešće — Studenci i bile zadržane od jedinica grupe Đanuci — primećene u rejonu Kosinja (Senj, XR-FV), a ostale jake formacije u rejonu južno od Vrhovina.

S obzirom na ovakvu situaciju, komanda armijskog korpusa je donela odluku da brzo privede kraju operacije predviđene za 4. fazu, kako bi što pre imala na raspolaganju divizije »Re« i »Granatijeri« za izvođenje operacija u cilju uništenja partizanskih formacija u Lici, kao i diviziju »Lombardija« za pročešljavanje obalskog pojasa na delu Ledenice — Banska vrata (Ogulin, ZI-AN) i železničke pruge Plaše — Lič.

Pošto nije bilo izbora, komandant armijskog korpusa je, bez oklevanja, odlučio da prekine već započete operacije koje se nisu mogle privesti kraju i da svoje jedinice koncentriše na prikladnije područje radi preduzimanja novih operacija.

Na taj način zaključen je operativni ciklus Velika Kapela, u toku kojeg su postignuti zadovoljavajući rezultati, mada je glavnina partizanskih formacija uspela da se izvuče.

Naročito treba uzeti u obzir sistematsko uništenje logističke organizacije neprijatelja, jer to ima izuzetan značaj zbog nastupajućeg zimskog perioda.

Ovo nije ostalo bez efekta na moral partizana, tako da se značajan broj predao našim uporištima, naročito iz rejona u kojima je bilo uspešnije naše dejstvo pročešljavanja.

Sledeći podaci se odnose na period od 18. do 30. septembra i u njima su obuhvaćeni gubici koje su zadale divizije »Granatijeri«, »Re« i »Lombardija«, kao i dobrovoljna milicija za borbu protiv komunista:

— ubijeno	94
— internirano	1100
— predalo se svojevolutno _____	24.

²⁴ Redakcija ne raspolaže tom šemom.

Zaplenjeno naoružanje i municija:

— 1 mitraljez	— 6000 metaka
— 1 puškomitraljez	— 56 ručnih bombi
— 106 pušaka	— 32 bajoneta
— 17 pištolja	— 100 kg eksploziva
— 20 artiljerijskih zrna	— 10 paketa želatina.

Zaplenjene životne namirnice:

— 430 kvintala žitarica	— 480 kvintala krompira.
-------------------------	--------------------------

Zaplenjena stoka:

— 695 goveda	— 100 konja.
--------------	--------------

Zaplenjen materijal:

— 100 šlemova	— velik broj uređaja
— 1 automobil	za
— 2 motocikla	rušenje željezničke pruga.

Uništena naseljena mesta:

— rejonu Krakar, Drežnica, Jasenak, Brezno, **Tužević**, Vodoteč, Gostovo Polje.

Uništeno:

— logora	"	40
— skladišta životnih namirnica		3
— partizanskih bolnica		<u>2.</u>

Naveče 28. septembra partizanske snage, procenjene na 4000—5000 ljudi s velikim brojem automatskih oruđa, napale su dva ojačana voda 74. pešad. puka i jednu bateriju 57. divizijskog artiljerijskog puka; ove jedinice su bile raspoređene duž puta Josipovac—Tisovac—raskrsnica 1 km zapadno od Tisovca u cilju osiguranja. Preduzet napad velikom žestinom u vreme deobe večere odbijen je posle ogorčene borbe prsa u prsa; ovom prilikom se ispoljio ne mali broj hrabrih podviga. Mnoga oruđa za koja je postojala opasnost da padnu u ruke neprijatelja onesposobljena su od poslužilaca, koji su time žrtvovali svoj život.²⁵

Naši gubici su iznosili 18 mrtvih, od kojih 1 oficir, 17 ranjenih, od kojih 1 oficir, i 5 nestalih. Izgubljeno je: 2 mitraljeza,

²⁵ i ²⁶ Napad su izvršile jedinice 1. primorsko-goranskog **NOP** odreda koje su, pored 6 mrtvih, imale i 10 ranjenih boraca (tom V, knj. 7, dok. br. 88; knj. 8, dok. br. 18, 37, 41 i 110).

3 puškomitraljeza, 3 minobacača 45 mm, 35 pušaka i karabina i 6 pištolja. Ustanici su na zemljištu ostavili 6 mrtvih; njihovi gubici su svakako bili veći jer je primećeno da je mnogo ustanika izneto na rukama.²⁶

OPERACIJE U LICI

Već 30. septembra su počeli pokreti radi zauzimanja polaznih položaja za predstojeće operacije, ali ovo brzo i iznenadno zauzimanje obrnutog fronta nije bilo ni jednostavno ni lako. U početku divizija »Re« se koncentrisala u rejonu Brinja, a divizija »Granatijeri« između Jezerana i Krišpolja.²⁷

U međuvremenu 73. pešad. puk se vraćao u Lič pročešljavajući područje duž pravca Banska vrata—Lič, ali nije naišao na partizanske formacije.

U danima 1. i 2. oktobra divizija »Granatijeri« se prebacila na polazni položaj Vratnik—Žuta Lokva, odakle je trebalo da preduzme napad na Krasno i Kuterevo. Posle izvršenog pročešljanja područja Graba'r—Glibodol,²⁸ uz pomoć formacija dobrovoljne milicije za borbu protiv komunista, divizija »Re« se prikupila u Otočcu radi učešća u operacijama divizije »Granatijeri«.

Noću 30. IX. X partizani su savladali hrvatske posade domobrana i ustaša u rejonu Pazarišta, koje su pružile slab otpor. Ovo je imalo teške posledice za tok operacija, pošto su ova uporišta imala zadatak da zadrže kretanje partizanskih formacija prema jugu, kako bi se omogućilo našim divizijama koje su dejstvovala sa severa da stignu i napadnu neprijatelja.²⁹

Pošto se nametnula potreba da se ustanici najhitnije dostignu, ubrzani su pokreti jedinica.

S obzirom na neuspeh hrvatskih jedinica u rejonu Pazarišta, zadatak zadržavanja ustaničkih snaga poveren je jedinicama grupe Banuci,³⁰ one su, raspoređene većim delom pored železničke pruge Perušić i Janjce, dobro izvršile postavljen zadatak i onemogućile bekstvo partizana prema istoku na tom delu, ali nisu mogle sprečiti naknadno izvlačenje prema severu, u kom pravcu je jedino bilo moguće uputiti najpokretljivije jedinice (bersaljere), stavljene na raspolaganje generalu u slučaju potrebe.

²⁷ Vidi dok. br. 106.

²⁸ Omaška; treba: Dabarski Glibodol.

²⁹ Napad na ustaško-domobranske posade u rejonu Pazarišta su izvršile jedinice 1. i 2. hrvatske NOU brigade. Neprijatelj je uspeo da izvuče glavne snage, pretrpevši gubitke od 33 poginula. Brigade su imale 3 mrtva i 14 ranjenih (tom V, knj. 8, dok. br. 3, 6, 17 i 37).

Vidi tom V, knj. 8, dok. br. 111.

Dok su se divizije »Re« i »Granatijeri« kretale prema jugu, jedinice grupe Danuci su se, 2. i 3. oktobra, u rejonu u koji još nisu stigle naše kolone, sukobile s partizanskim formacijama.

Na dan 2. oktobra dve čete XCVII bataljona crnih košulja, upućene radi suprotstavljanja opasnoj situaciji nastaloj u rejonu Ribnika (Novigrad, MH—FG), gde su ustanici prekinuli železničku prugu i put, vodile su borbu u kojoj je neprijatelj pretrpeo velike gubitke, dok je na našoj strani bilo 7 poginulih i 13 ranjenih crnokošuljaša.³¹

Na dan 3. oktobra XXVII bersaljerski bataljon sukobio se u rejonu Dunjevca (Gospić, IH—FP) s jakim partizanskim formacijama. Okršaj, koji se vodio u kasnim poslepodnevnim časovima, nije imao odlučujući ishod jer zbog nastupajućeg mraka bersaljeri nisu mogli da manevrišu po svom nahođenju.³²

Neprijateljski gubici nisu mogli biti provereni, ali su prema dobijenim podacima bili značajni. Naši gubici su iznosili 13 mrtvih i 12 ranjenih.³³

Borbena zapovest izdata od komande armijskog korpusa (prilog 4) predviđala je za 5. oktobar da kolone divizija »Granatijeri« i »Re«, pod čiju je komandu za vreme trajanja ovih dejstava stavljen i 111/25. pešad. puka divizije »Bergamo«, okruže područje D. Kosinj—Lipovo Polje (Senj, XN, XP, XR—FX) — Krš; ostale jedinice grupe Danuci, raspoređene duž železničke pruge, morale su da ustaničkim formacijama zatvore pristup u ovo područje s pravca istočno od pruge.³⁴

Postojali su svi izgledi da ovo okruženje uspe, ali je neprijatelj i ovaj put uspeo da izmakne.

- Iz jednog dokumenta nađenog kod jednog od ustaničkih rukovodilaca koji su ostali na zemljištu (prilog 5)³⁵ saznalo se da je on odredio linije za pružanje otpora i da zatim, u poslednjem času, iznenađen, i zbog opasnosti s levog boka od divizije »Granatijeri«, nije našao za shodno da se preduzme uporna odbrana (šema u prilogu 3).³⁶

U pravcu istoka nisu mogli da umaknu jer su železničku prugu efikasno kontrolisale jedinice grupe Danuci, a za sprečavanje njihovog brzog provlačenja, u toku noći, južno i jugoistočno-

³¹ Ustaško uporište Ribnik su 3. oktobra zauzele jedinice 9. hrvatske NO brigade. One su tom prilikom porušile prugu i put i vodile borbu protiv italijanskog bataljona koji je pokušao da interveniše. Ustaške snage su imale gubitke od oko 70 mrtvih, a partizani 3 mrtva i 2 ranjena (tom V, knj. 8, dok. br. 9 i 17).

³² J 33 Neprijateljski bataljon se sukobio sa 3. četom bataljona »Matija Gubec«, koja nije pretrpela nikakve gubitke (tom V, knj. 8, dok. br. 43 i 115).

³⁴ Reč je o borbenoj zapovesti od 3. oktobra (vidi tom V, knj. 8, dok. br. U).

³⁵ i ³⁶ Redakcija ne raspolaže tim priložima.

no od Gospića, nisu bile dovoljne raspoložive slabije brze jedinice (bersaljeri), koje su bile upućene u Liku, u rejon koji se pruža od visine Perušića do visine Ličkog" Osika.³⁷

Zabeležena su dva okršaja sa zaštitnicama: na dan 5. oktobra jedinice divizije »Granatijeri« stigle su u rejon Zamrštena (Senj, XR—FV) i napale jednu ustaničku formaciju, koja je na zemljištu ostavila 15 mrtvih; na dan 6. oktobra druge jedinice iste divizije naterale su u bekstvo između k. 911 (XR—FT) i k. 747 (XR—FV) oko 500 ustanika i zadale im značajne gubitke, ali je na zemljištu nađeno samo 20 mrtvih.³⁸

Na dan 6. oktobra Komanda divizije »Re« ponovo je preuzela nadležnost nad celim svojim područjem; na njeno raspolaganje stavljen je 11. bersaljerski puk. Noću 5/6. oktobra partizani su zauzeli Lički Novi (IH—FI), primoravši ustašku posadu na povlačenje.³⁹

Istog dana Viša komanda je dostavila avizo-zapovest prema kojoj, čim bude, kao što je naredeno, izvršen raspored duž železničke pruge s frontom prema istoku, grupa Đanuci mora da se vrati u sastav svog armijskog korpusa.⁴⁰

Na dan 7. oktobra jedinice divizije »Re« koncentrisale su se u Gospiću da bi sutradan preduzele dejstvo duž pravca Gospić—Brušane; ukoliko ustaničke formacije budu primećene više prema jugu, komanda divizije ne treba da se smatra vezanom za ciljeve teritorijalnog karaktera, već mora da preduzme napad na njih i da ih uništi.

Divizija »Granatijeri« je, 8. oktobra, morala da nastupa duž pravca Klanac (Senj, XT—FR) — Brušane kako bi se prikupila na putu Brušane—Oštarije. Ovo nastupanje je izvršeno a da se nije naišlo na otpor.

Bataljoni divizije »Re«, upućeni u rejon Divoselo (Novigrad, KI—FG) — Čitluk (LI—FG), gde je prema raspoloživim podacima primećeno prisustvo ustaničkih snaga, stigli su kod Čitluka jednu neprijateljsku formaciju jačine 300 ljudi, u čijem se sastavu nalazilo oko 40 kola.⁴¹

³⁷ Tekst u ovom stavu nije sasvim jasan, pa je preveden proizvoljno. Tekst u originalu glasi:

»Ad est non potè sfuggire perchè sulla ferrovia facevano buona guardia le truppe del raggruppamento Giannuzzi, mentre per molto rivoli potè dilagare nottetempo e celermente a sud ed a sud-est di Gospić, nè valsero a trattenerli le poche truppe celeri (i bersaglieri) a disposizione e che erano state inviate sulla Lika, nel tratto che va dall'altezza di Perusic all'altezza di Lički Osik.«

³⁸ Vidi dok. br. 121.

³⁹ Ustaško uporište u s. Ličkom Novom i s. Brušanima (kod Gospića) zauzele su jedinice 9. hrvatske NO brigade (tom V, knj. 8, dok. br. 32, 61 i 62).

⁴⁰ Vidi tom V, knj. 8, dok. br. 120.

⁴¹ Vidi dok. br. 121.

U borbi koja je usledila partizani su naterani u bekstvo uz velike gubitke. Provereni gubici iznose 47 mrtvih; zaplenjene su velike količine oružja i drugi materijal. Jednu drugu ustaničku formaciju sustigla je i razbila kod Papuče (Novigrad, NK—EU) 111. motociklistička bersaljerska četa. Utvrđeno je da je neprijatelj imao 7 poginulih.⁴² U toku celog dana mi smo imali samo 2 ranjena.

Na dan 9. oktobra produženo je nastupanje do Raduča, a da se nije naišlo na bilo kakvu ustaničku formaciju, jer su partizani, pod našim jakim pritiskom, uspeali da izbegnu gonjenje povlačeći se istočno od železničke pruge, na područje van naše kontrole.

Ovim je postignut jedan od ciljeva koje je odredila Viša komanda, tj. proterivanje partizana s područja zapadno od železničke pruge.

Sledećih dana, u saglasnosti sa direktivama pomenute komande, jedinice divizija »Granatijeri« i »Re« zauzele su raspored duž železničke pruge frontom prema istoku da bi, kao što je bilo naređeno, bile u mogućnosti da eventualno preduzmu dejstva na području Krbave.

U ovoj fazi, dok su vršene pripreme za eventualno dejstvo na Korenicu, usledilo je, 12. oktobra, naređenje Više komande za obustavljanje operacija zbog odustajanja hrvatskih jedinica da u njima učestvuju.⁴³ Tako je završen jesenji operativni ciklus V armijskog korpusa.

Na dan 11. oktobra jedinice grupe Danuci vratile su se na područje XVIII armijskog korpusa.

ZAKLJUČAK

Dve faze operacija, tj. pročešljavanje područja Velike Ka-pele i napredovanje u Lici, imale su za cilj i postigle rezultate različitog karaktera.

Sistematsko pročešljavanje rejona Jasenak—Drežnica pro-uzrokovalo je ozbiljan poremećaj u logističkoj organizaciji partizana. Mada ovo nije dovelo do potpunog uništenja svih mogućnosti za život na ovom području zbog prisilnog odustajanja od poslednje faze operacije, ipak su postignuti veoma značajni rezultati, ne isključivši ni opadanje morala, jer je i stanovništvu dokazano da se partizani ne mogu osećati bezbednim od naših

⁴² Kod s. Papuče i s. Kruškovca italijanske snage, sa ustašama i četnicima, napale su 9. hrvatsku NO brigadu, koja je tom prilikom imala samo 2 lakše ranjena borca (tom V, knj. 8, dok. br. 33, 61 i 62).

⁴³ Vidi tom V, knj. 8, dok. br. 124.

ofanzivnih akcija ni u najutvrđenijim jazbinama i da ih naše kolone mogu svuda stići i razbiti.

Operacije vođene u Lici omogućile su da se »ponovno očišti«
područje na kome su se nastanile značajne partizanske formacije s namerom da tu prezime, a koje su predstavljale ozbiljnu opasnost za železničku prugu i važnu komunikaciju Vratnik—Otočac—Gospić.

One su primorane da na brzinu napuste ovo područje i da sa sobom ponesu samo veoma oskudna sredstva za život.

Naravno, bolje bi bilo da su uništene, ali svakome je poznato koliko je to teško postići kada je reč o neprijatelju koji, pred jakim protivničkim snagama, uvek daje prednost izbegavanju borbe, a mogućnosti za to mu ne nedostaju.

Pored ostalog, treba imati u vidu sledeće:

1) da je u cilju prikupljanja glavnine naših delujućih jedinica u rejonu Jasenak—Drežnica i njihovog prebacivanja na nove polazne položaje na liniji Žuta Lokva—Brinje—Krišpolje bilo potrebno tri dana i da nije bilo reči o tako jednostavnoj operaciji;

2) da se glavnina ustanika koncentrisala na planinskom, neprolaznom i teškom području i da je u cilju njenog uništavanja trebalo napasti na organizovane položaje, a to je ostvareno jakim pritiskom s fronta i obilaznim manevrom prema levom boku; ovakvim dejstvom ustanici su bili primorani na hitno povlačenje, što je predstavljalo jedinu mogućnost da izbegnu siguran poraz.

Ovo povlačenje, čije je izvršenje najkraćim putem između Janjca i Perušića osujećeno budnom kontrolom jedinica grupe Danuci, pretvorilo se u pravo bekstvo prema jugu i jugoistoku, ali nije moglo biti zaustavljeno isključivo zbog nedostatka brzih borbenih sredstava; bersaljeri upućeni u donju Liku pokazali su se nedovoljnim za ovu svrhu, tako da su se partizani, isturivši slabe zaštitnice, mogli izvući istočno od železničke pruge u bezbedna područja, koja se u potpunosti nalaze pod dominacijom njihove organizacije.

U toku svih faza operacija jedinice su dale dokaza visoke spreme i stručnosti.

Naročito treba istaći napore koje su podnele jedinice divizije »Granatijeri«; one su na besputnom području, na kome se nalaze samo kolski putevi i konjske staze, morale da deluju po krševitom zemljištu, s nepristupačnim padinama, pokrivenom gustom šumom i neprohodnom šikarom. Svi mostovi, od kojih su neki imali lukove s rasponom od 30 m, nađeni su porušeni; potoci, čiji su tokovi bili upravni na pravac kretanja kolona a obale strme, većinom se nisu mogli pregaziti, a to je primo-

ravalo jedinice na duge obilaske, zbog čega su pravci kretanja bili mnogo duži nego što je predviđeno.

Naročito je dragocena — za celo vreme trajanja dejstva — bila aktivnost avijacije, koja se ispoljavala čak i u nepovoljnim atmosferskim uslovima; često su se avioni vraćali u svoje baze oštećeni dejstvom neprijateljske protivavionske odbrane. Avioni avio-grupe Zadar ukupno su, u periodu od 18. septembra do 12. oktobra, izvršili 84 razna zadatka, pri čemu je upotrebljeno 110 aparata. Pojedinačno, izvršeno je 65 zadataka izviđanja, aerofotosnimanja i obezbeđenja motorizovanih kolona i 19 zadataka bombardovanja velikim i malim bombama i mitraljiranjima.

U toku celog operativnog ciklusa partizani su ukupno pretpeli sledeće gubitke:⁴⁴

— poginulo (provereno)	264
— poginulo (procenjeno)	300
svojevoljno se predalo	49
— internirano civila	2610.

Naoružanje i municija:

1 mitraljez	nekoliko stotina ručnih bombi
* 1 puškomitraljez	35 bajoneta
188 pušaka	10 kg eksploziva
24 pištolja	12 paketa želatina
70 mina 81 mm	razni materijal.

Stoka:

112 konja, 810 goveda i 250 ovaca.

Životne namirnice:

500 kvintala žitarica i 500 kvintala krompira.

Zaplenjeni materijal:

1 automobil	100 šlemova
2 motocikla	veliki broj uređaja za
2 bicikla	rušenje železničke pruge.

Uništeno naseljenih mesta:

Sva sela u centralnom delu pročešljanog područja, od kojih su najznačajnija sela u kotlinama Jasenak—Drežnica—Gostovo Polje—Tužević—Vodoteč.

¹⁵ Vidi dok. br. 102.

Uništeno:

- logora 46
- skladišta životnih namirnica 3
- bolnica 2.

Naši gubici su bili sledeći:

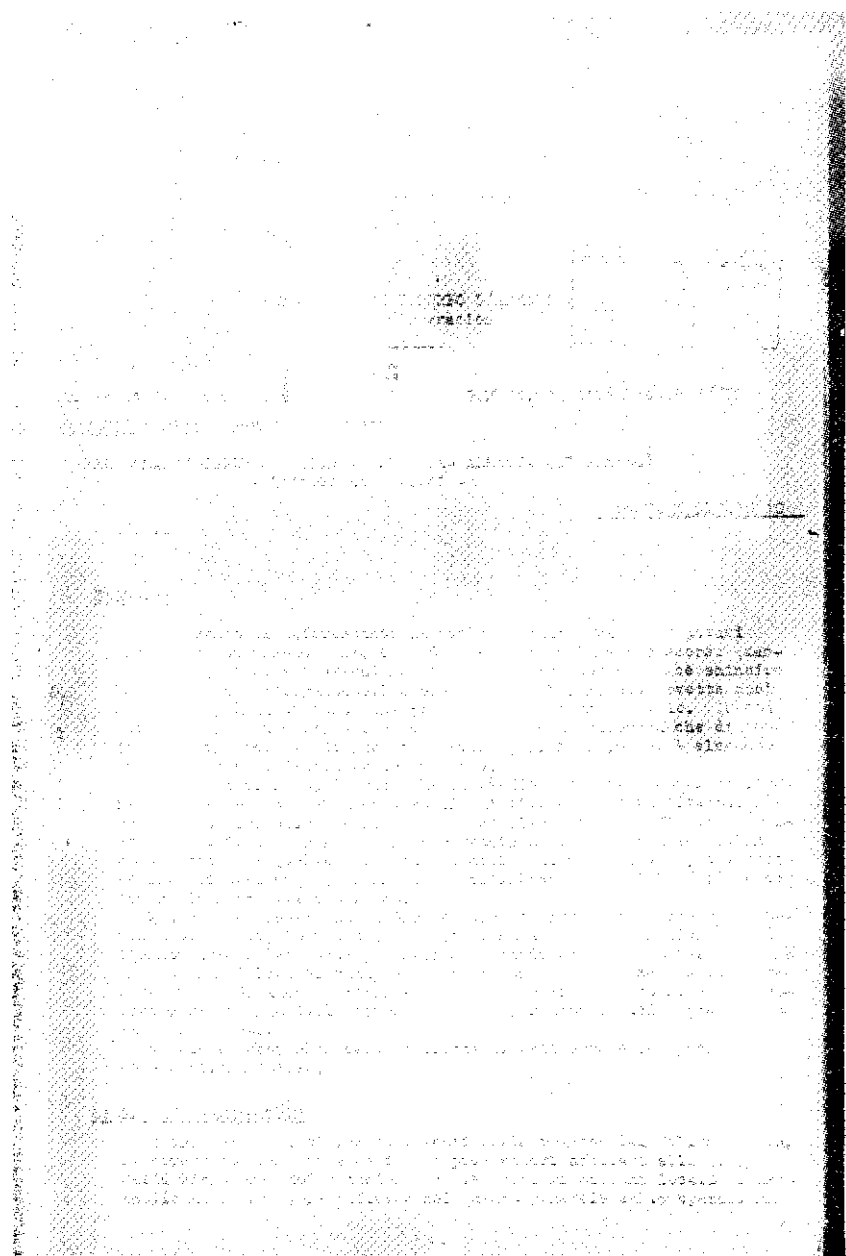
poginulo: *ranjeno:* *nestalo:*
oficira 3, vojnika 55; oficira 5, vojnika 94; oficira —, vojnika 5

Izgubljeno naoružanje:

2 mitraljeza 35 pušaka
3 puškomitraljeza 6 pištolja
3 minobacača (45 mm).

KOMANDANT ARMIJSKOG KORPUSA
general

M. P. (Renato Koturi)
R. Koturi

BR. 127

IZVEŠTAJ KOMANDE 5. ARMIJSKOG KORPUSA OD 28. DECEMBRA 1942. VIŠOJ KOMANDI ORUŽANIH SNAGA »SLOVENIJA—DALMACIJA« O EVAKUACIJI USTAŠKO-DOMOBRAVSKOG UPORIŠTA UDBINA¹

30. XII 1942.

VISA KOMANDA ORUŽANIH SNAGA
»SLOVENIJA—DALMACIJA«

Operativno odeljenje

Br. 25125

Primljeno: 30. decembra 1942—XXI

KOMANDA V ARMIJSKOG KORPUSA
Operativno odeljenje

Br. 15712/op. prot. **Poverljivo.**

VP 41, 28. decembar 1942—XXI

Predmet: Evakuacija hrvatskog uporišta Udbina.

VIŠOJ KOMANDI ORUŽANIH SNAGA
»SLOVENIJA—DALMACIJA« (2. ARMIJA)
— Operativnom odeljenju —

Vojna pošta 10

Na osnovu usmenog dogovora, ta Komanda je svojim dopisom br. 23226 od 2. decembra³ dostavila direktive u vezi s povlačenjem hrvatske posade i evakuacijom stanovništva iz Udbine, koje je trebalo da se izvrši u vremenu od 5. do 15. decembra.

Izvršenje ovog zadatka nije bilo lako iz sledećih razloga:

— prisustvo jakih ustaničkih snaga na ovom području (hrvatska »partizanska« brigada jačine 1200—1300 ljudi raspoređena između Mogorića i Ploče; III udarna brigada jačine oko

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-821, r. 58/566, 569.

² Pečat prijema.

^a Redakcija ne raspolaže tim dopisom.

1000 ljudi u Vrepcu, pored potencijalne opasnosti od ustaničkih snaga na području Korenice);⁴

— mogućnost da se pomenute neprijateljske snage s lakoćom sruče na bokove kolone koja se povlači, naročito na prvoj, ravničastoj deonici puta i na dohvat obližnjih partizanskih centara pored 400 vojnika koji su sačinjavali posadu ovog uporišta, kretanje ove kolone je otežalo i prisustvo oko 900 civila;

— teškoće da se zauzmu položaji koji dominiraju nad tsnacem sela Ploče;

— teškoće da se zbog nepovoljnog godišnjeg doba koristi efikasna intervencija avijacije.

Da bi se izbegli ovi nepovoljni uslovi, ili bar sveli na najmanju meru, odlučeno je da se za povlačenje koriste dva prohodna pravca (Udbina—Ploča—Papuša i Udbina—Ondić—Komić—Lovinac), i to prvi, lakši ali izloženiji neprijateljskim zasedama, za hrvatske jedinice i drugi, teže prolazan ali, udaljeniji od partizanskih baza, za stanovništvo, odnosno da se, po potrebi, ili civili ili jedinice upute pravcem prema Komiću.

Ove puteve trebalo je obezbediti prethodnim zauzimanjem, frontom prema severu, položaja Bukova glava (Novigrad, NM—EU), Zir (Ol—EU), Kik (Ol—EZ), Debeljak (Ol—EZ), Gostuša (ON—EZ), Trovrh (PI—EZ).

Osnovni element za uspeh ove složene operacije moralo je da predstavlja faktor iznenađenje koje je trebalo postići širenjem glasina o našoj akciji na nekom drugom području, preduzimanjem pokreta noću i određivanjem hrvatskom uporištu veoma ograničeno vreme između izdavanja avizo-naređenja i časa početka povlačenja.

Rukovođenje operacijom preuzeo je general, komandant divizije »Re«, koji je imao na raspolaganju sledeće snage:

- I i II bataljon 2. pešad. puka divizije »Re«;
- III/152. pešad. puka divizije »Sasari«;
- XVI bataljon crnih košulja »M«;
- jedan hrvatski lovački bataljon iz Gospića;
- jednu tenkovsku četvu (XVIII armijskog korpusa);
- " — četničku formaciju iz Metka;
- jednu bateriju 149/13 i jednu 75/13;
- dve čete minobacača 81 mm.

Za izvršenje operacije orijentirno je određen 12. decembar; na dan 10. decembra jedinice divizije »Re« i XVI bataljon »M« stigli su u određen rejon prikupljanja — železnička stanica Raduč—Lovinac — a u toku 11. decembra i jedinice iz XVIII armijskog korpusa, III/152. pešad. puka i tenkovska četa, i raspodelile se u istom rejonu.

⁴ O partizanskim snagama na tom području vidi tom V, knj. 10, dok. br. 36 i 74.

U međuvremenu, 10. decembra posle podne, jedan viši oficir iz hrvatskog Opšteg vojnog povereništva upućen je avionom u Udbinu, gde se sa hrvatskim komandantom uporišta sporazumeo da čim primi tekst dogovorenog izveštaja odmah izda potrebna naređenja za početak hitnog povlačenja. Na osnovu ovog sporazuma, 12. decembra je upućen ugovoreni telegram. Pošto prijemna radio-stanica u Udbini nije potvrdila prijem izveštaja, operacija je 11. decembra u 24 časa morala biti pomena za 13. decembar, kada su već počeli uvodni pokreti naših jedinica.

Tek 12. decembra posle podne komandant uporišta Udbina izveštava da neće preduzeti povlačenje bez naređenja Glavnog ustaškog stana u Zagrebu, i to uprkos već postignutom dogovoru između njega i majora Merslavića koji je, kao što je već pomenuto, u tom cilju, 10. decembra, bio upućen avionom u Udbinu.

Na intervenciju te komande kod hrvatskih vlasti, Glavni ustaški stan je, 13. decembra, izdao traženo naređenje,⁵ kada je već bilo naređeno da se avionom uputi u Udbinu pukovnik Peričić⁶ s punim ovlašćenjima.

Na taj način, izvršenje operacije određeno je za 14. decembar.

Određene jedinice su u ranim satima 14. decembra zauzele predviđene položaje, ne naišavši na značajan otpor (vidi šemu u prilogu).⁷ U mestu Kik (Novigrad, OL—EU) iznenađeno je i streljano 5 ustanika.

Napokon, primivši izvršno naređenje u 24 časa, ljudstvo uporišta Udbina (416 vojnika i 940 civila) počelo je povlačenje u 3 časa, koristeći, kako za civile tako i za jedinice, pravac prema selu Komić.

U visini Ljeskovca (PI—FG) partizanske formacije su otvorile vatru iz pušaka s ciljem da okruže kolonu, koja je pod zaštitom guste magle uspela da se otkaçi i stigne u Komić (PL—EZ). U blizini Komića partizani su jakim snagama ponovo preduzeli napad, ali su na Trovrhu i sedlu Komić naišli na hrvatske snage, koje su, podržane delovima III/152. pešad. puka sa sedla Okrugla (PI—EU), odbile sve pokušaje neprijatelja. Veoma efikasno je bilo dejstvo naše artiljerije raspoređene u rejonu Piplice.⁸

Stoga su snage koje su se povlačile, pošto su već dostigle sedlo Komić, uspele da stignu u Lovinac bez drugih poteškoća.

⁵ Vidi tom V, knj. 32, dok. br. 192.

⁶ Stjepan. Bio je »obći vojnički povjerenik« NDH kod Više komande oružanih snaga »Slovenija—Dalmacija« (Superslode).

⁷ Redakcija ne raspolaže tim prilogom.

⁸ Neprijateljske jedinice su, pri povlačenju, vodile borbu protiv delova 3. ličkog NOP odreda i 2. udarne brigade 6. divizije NOVJ. Gubici partizanskih jedinica su iznosili 2 mrtva, 12 ranjenih (tom V, knj. 10, dok. br. 60, 61 i 74).

Operacija je završena sledećim rezultatima:

- evakuisano je 416 vojnika i 940 civila;
- evakuisano je 3 topa, 30 mitraljeza, 650 pušaka, 300 hiljada metaka, jedna radio-stanica, nekoliko stotina grla stoke, oko 30 kola s pokućstvom i životnim namirnicama itd.;
- gubici zadati partizanima: 226 mrtvih prebrojanih, uključivši i 26 streljanih;
- zaplenjeno je 1 puškomitraljez, 1 minobacač i 6 pušaka;
- hrvatski gubici: poginulo 9, od kojih jedan oficir, ranjeno 14; 1 civil je poginuo, 1 je ranjen i nekoliko nestalo.

Naših gubitaka nije bilo.

Uspeh operacije je mnogo olakšan zbog ostvarenog potpunog iznenađenja, što je potvrđeno razvojem događaja i podacima pristiglim iz partizanskog tabora.

U stvari, usled lukavo širenih glasina o našem navodnom napadu na njihove baze u Mogoriću i Vrepcu — glasine su svoju potvrdu nalazile u našem rasporedu usmerenom prema visovima koji su se sa istoka nalazili naspram sedla Ploča — partizani su zauzeli povučeni raspored radi odbrane pomenutih naseljenih mesta, a to im nije omogućavalo da kolonu koja se povlačila napadaju jačim snagama na prvom delu puta (Udbina—Komić), gde bi opasnost bila mnogo veća.

Kada su napad preduzele jače snage, koje su stigle u rejon Komića, njihovo dejstvo je zadocnilo, jer su napadi razbijeni otporom koji su pružile jedinice raspoređene na pomenutim položajima.

Raspored izvršen u toku noći i veoma gusta magla predstavljali su druge elemente koji su omogućili da se postigne iznenađenje.

Italijanske i hrvatske jedinice koje su učestvovalе u operacijama pokazale su borbenost, dobru vojnostručnu spremu i otpornost prema naporima i tegobama.

Treba takođe istaći disciplinu i upornost stanovništva, koje je svega 3 časa posle izdatog naređenja napustilo svoje domove i ponelo sa sobom samo najnužnije, prenoseći na rukama i u kolima, i krećući se teškom stazom.

Ovom prilikom veoma efikasno su s našim komandama saradivali pukovnik Peričić i major Merslavić iz hrvatskog Opšteg vojnog povereništva pri Višoj komandi oružanih snaga »Slovenija—Dalmacija«, dok su civilne vlasti iz Gospića i Lovinca mnogo doprinele prilikom smeštanja evakuisanog ljudstva.

KOMANDANT ARMIJSKOG KORPUSA:
general

M. P.

(Renato Koturi)

R. Koturi